

Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης
Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας
Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Κρητικός Γιάννης

Υπεύθυνος καθηγητής: κ.Φραγκούλης

ΤΕΙ ΚΡΗΤΗΣ
ΙΟΥΝΙΟΣ 2012

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	1
----------------	---

ΕΝΟΤΗΤΑ 1^Η

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΥΠΑ.....	9
--	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^Ο

Τουριστική ανάπτυξη: εννοιολογικές οριοθετήσεις και ζητήματα.....	10
---	----

1.1 Διαμόρφωση των χαρακτηριστικών της τουριστικής ανάπτυξης.....	10
---	----

1.2 Τα στάδια τουριστικής ανάπτυξης	12
---	----

1.2.1 Χαρακτηριστικά των αναλύσεων για τα στάδια τουριστικής ανάπτυξης.....	11
---	----

1.2.2 Εξελικτικό μοντέλο των τριών σταδίων ανάπτυξης.....	12
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^Ο

Παράγοντες διαμόρφωσης των προτύπων τουριστικής ανάπτυξης.....	16
--	----

2.1 Χαρακτηριστικά των παραγόντων διαμόρφωσης των προτύπων.....	16
---	----

2.2 Ομάδες παραγόντων διαμόρφωσης προτύπων.....	17
---	----

2.2.1 Διεθνείς φορείς και οργανισμοί που σχετίζονται με την τουριστική ανάπτυξη.....	18
--	----

2.2.2 Επιχειρήσεις του ευρύτερου τουριστικού τομέα	20
--	----

2.2.3 Πολιτικές συνδεδεμένες με την τουριστική ανάπτυξη	24
---	----

2.2.4 Παράμετροι της τουριστικής ζήτησης και προσφοράς.....	28
---	----

2.2.5 Κοινωνικές, επαγγελματικές και πολιτικές ομάδες συμπεριόντων..	30
--	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης.....	34
3.1 Συγκρότηση και λειτουργία των προτύπων τουριστικής ανάπτυξης.....	35
<i>3.1.1 Οι πόλοι της προσφοράς και της ζήτησης που εμπλέκονται στη διαδικασία της τουριστικής ανάπτυξης.....</i>	<i>36</i>
3.2 Τα κυριότερα σύγχρονα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης.....	38

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Σχεδιασμός και διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης.....	42
4.1 Η ανάγκη για σχεδιασμό και διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης.....	42
4.2 Σχεδιασμός τουριστικής ανάπτυξης.....	44
4.3 Διαχείριση τουριστικής ανάπτυξης.....	49
4.4 Διαχείριση ενός προγράμματος μάρκετινγκ της τουριστικής περιοχής.....	52

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

Η ανάπτυξη του τουρισμού τον 21^ο αιώνα	54
5.1 Η παγκοσμιοποίηση του τουρισμού τον 21^ο αιώνα	54
5.2 Ο ρόλος του μάρκετινγκ τον 21^ο αιώνα.....	55
5.3 Η επιρροή των τεχνολογικών εξελίξεων τον 21^ο αιώνα.....	56
5.4 Η προοπτική του τουρισμού το 2020.....	56

ΕΝΟΤΗΤΑ 2^Η

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....65

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^Ο

Τουρισμός και περιβάλλον.....60

6.1 Το περιβάλλον και η προστασία του.....62

6.2 Περιβάλλον και ανάπτυξη.....63

6.3 Επιπτώσεις του τουρισμού στο περιβάλλον.....65

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^Ο

Τουριστική ανάπτυξη και φυσικό περιβάλλον.....68

7.1 Επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στους φυσικούς πόρους.....68

7.2 Επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στα φυσικά οικοσυστήματα.....71

7.3 Επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης σε διάφορους τύπους περιοχών.....74

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^Ο

Τουριστική ανάπτυξη και δομημένο περιβάλλον.....78

8.1 Επιπτώσεις της ανάπτυξης σε περιοχές με ιστορική και πολιτισμική αξία.....78

8.2 Επιπτώσεις της ανάπτυξης στην τεχνική υποδομή.....81
8.2.1 *Επιπτώσεις των μεγάλων διοργανώσεων.....82*

8.3 Επιπτώσεις της ανάπτυξης στην οικιστική ανάπτυξη και στην αστικοποίηση.....85
8.3.1 *Η αστικοποίηση του αγροτικού χώρου.....87*

8.4 Επιπτώσεις της ανάπτυξης στην αρχιτεκτονική.....87

8.5 Επιπτώσεις της ανάπτυξης στη χωρητικότητα του δομημένου χώρου.....89

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο

Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη: αρχές και πολιτικές.....	91
9.1 Αρχές για την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.....	92
9.2 Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού.....	94
9.3 Προσεγγίσεις για μια πολιτική βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.....	95
9.4 Πολιτική για την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη των αστικών περιοχών με πολιτισμική αξία.....	98
9.5 Πολιτική για την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη ορεινών και αγροτικών περιοχών.....	100
9.6 Πολιτική για την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη παράκτιων περιοχών.....	102
9.7 Φορείς της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.....	104
9.8 Μέσα εφαρμογής βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.....	107

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10^ο

Σχεδιασμός για το περιβάλλον και πρόληψη επιπτώσεων.....	109
10.1 Σχεδιασμός για το περιβάλλον.....	109
10.1.1 <i>Είδη και χαρακτηριστικά σχεδιασμού.....</i>	<i>110</i>
10.2 Πρόληψη επιπτώσεων και αναζήτηση προτύπων οργάνωσης τουριστικής ανάπτυξης.....	111

ΕΝΟΤΗΤΑ 3^H

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ.....113

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11^Ο

Τουρισμός και κοινωνία.....114

11.1 Τουρισμός και τοπική κοινωνία.....118

11.2 Φορείς κοινωνικής αλλαγής.....119

11.2.1 Επηρεαζόμενοι από τον τουρισμό..... 120

11.2.2 Επηρεάζοντες τον τουρισμό..... 130

11.3 Κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού.....122

11.3.1 Θετική κοινωνική συμβολή του τουρισμού.....127

11.3.2 Συμβολή των κοινωνικών προτύπων στις κοινωνικές επιπτώσεις..... 128

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12^Ο

Τουρισμός και πολιτισμός.....130

12.1 Πολιτισμικές επιπτώσεις του τουρισμού.....130

12.2 Οι γλωσσολογικές επιπτώσεις του τουρισμού.....133

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13^Ο

Επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης σε άλλα επίπεδα.....135

13.1 Πολιτικές επιπτώσεις του τουρισμού.....135

13.2 Οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού..... 135

13.3 Ανάπτυξη τριτογενή τομέα και προβλήματα.....142

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....144

Βιβλιογραφία.....149

ΠΙΝΑΚΕΣ

1.1	Διεθνείς αφιξεις και εισπράξεις 1950-1995.....	10
1.2	1ο στάδιο ανάπτυξης.....	13
1.3	2ο στάδιο ανάπτυξης.....	14
1.4	3ο στάδιο ανάπτυξης.....	15
2.1	Κυριότεροι κλάδοι επενδύσεων των Ευρωπαίων τουρ οπερέιτορ.....	20
2.2	Κλάδοι δραστηριοποίησης τουρ οπερέιτορ.....	21
2.3	Φορείς συμφερόντων σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο.....	28
3.1	Πόροι, υποδομές, υπηρεσίες της προσφοράς.....	38
4.1	Ανάγκη για σχεδιασμό και διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης	42
4.2	Διαδικασίες σχεδιασμού τουριστικής ανάπτυξης.....	46
4.3	Επίπεδα σχεδιασμού τουριστικής ανάπτυξης.....	47
5.2	Κυριότεροι μελλοντικοί τουριστικοί προορισμοί.....	58
6.1	Στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης.....	64
6.2	Αειφόρος ή βιώσιμη ανάπτυξη.....	65
7.1	Μεταφορές, τουρισμός και περιβάλλον.....	71
9.1	Η χάρτα για τον τουρισμό και το περιβάλλον.....	92
9.2	Δείκτες τουριστικής πίεσης.....	103
9.3	Περιοχές προστασίας.....	106
9.4	Υγρότοποι διεθνούς σημασίας.....	107
9.5	Green Globe.....	108
9.6	Σφραγίδες περιβαλλοντικής ποιότητας.....	108
11.1	Αιτίες δυσφορίας ντόπιων.....	115
11.2	Παράγοντες επιρροής και φορείς κοινωνικής αλλαγής.....	122
12.1	Υλικές μορφές τέχνης.....	133
13.1	Ποσοστά απασχόλησης στην Ελλάδα, στην Κέρκυρα και στο Λασιθί.....	138
13.3	Παγκόσμιες τουριστικές εισπράξεις.....	141
13.5	Αύξηση τριτογενούς τομέα.....	143

ΣΧΗΜΑΤΑ – ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

2.4 Κοινωνικές, επαγγελματικές και πολιτικές ομάδες συμφερόντων.....	33
5.1 Μακροπρόθεσμες προβλέψεις ανάπτυξης.....	57
13.2 Ανάπτυξη του ελληνικού Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος.....	139
13.4 Τουριστική ανάπτυξη και διεθνείς αφίξεις.....	142

Εισαγωγή

Η ανάγκη του ανθρώπου να πραγματοποιεί μετακινήσεις μακρύτερα από τον τόπο της μόνιμης κατοικίας του, εμφανίζεται από τότε που αποκτά μόνιμη κατοικία και ασχολείται με τη γεωργία. Τα πρώτα ταξίδια¹ αρχίζουν στους αρχαίους χρόνους και μαζί τους αρχίζει και μια πορεία στο χρόνο, οι συνεχείς μεταλλαγές της οποίας διαμορφώνουν το σύγχρονο τουρισμό με τη μορφή που τον γνωρίζουμε μέχρι σήμερα. Οι πρώτοι ταξιδιώτες ήταν έμποροι και επιστήμονες που συνέδεαν το ταξίδι με το επάγγελμά τους. Η ανάπτυξη των ταξιδιών στα αρχαία χρόνια συνδέεται άμεσα με την παράλληλη ανάπτυξη των μεταφορικών μέσων, που εξασφάλιζαν άνεση και δυνατότητα περισσότερων ταξιδιών και του χρήματος που έγινε η πρώτη «κοινή γλώσσα» ανάμεσα στους λαούς. Η εφεύρεση του χρήματος από τους Σουμέριους το 4000 π.Χ. αλλά και της σφηνοειδούς γραφής καθώς και της ρόδας δίνει αναμφίβολα τον τίτλο των ιδρυτών του τουρισμού. Το εμπόριο γίνεται αιτία για τα πρώτα ταξίδια στη μακρινή Κίνα και την Ινδία. Τα ταξίδια για σκοπούς θρησκευτικούς (holidays) ήταν ουσιαστικά τα πρώτα ταξίδια αναψυχής που καταγράφονται κυρίως στην Αίγυπτο. Πρώτοι οι Αιγύπτιοι (2300 π.Χ.) δημόσιοι υπάλληλοι πραγματοποιούν επαγγελματικό τουρισμό. Κρατικοί ξενώνες κατά μήκος των χερσαίων διαδρομών προσφέρουν φιλοξενία σε κρατικούς υπαλλήλους, πανδοχεία εξυπηρετούν με πληρωμή ταξιδιώτες προσφέροντάς τους ποτά και γυναίκες και περιστασιακά φαγητό και ύπνο.

Ο Ηρόδοτος (5^ο αι. π.Χ.) υπήρξε παρατηρητής των τόπων που γνώρισε και κατέγραψε τις εντυπώσεις του με λεπτομέρεια και αποτελούν σημαντικές πληροφορίες για τις κοινωνικές δομές των περιοχών όσο και τα χαρακτηριστικά των ταξιδιών της εποχής. Ήταν ο πρώτος ταξιδιωτικός συγγραφέας.

Ο Πausανίας (2^ο αι. μ.Χ.) κατέγραψε τις εντυπώσεις του ανά περιοχή και χαρακτηρίζεται σαν ο συγγραφέας των πρώτων συστηματικών ταξιδιωτικών οδηγιών.

Η ανάγκη να μένουν ανοικτοί οι δρόμοι για λόγους οικονομικούς, πολιτικούς δίνει μεγάλη ώθηση στα ταξίδια της εποχής.

Η κοινή γλώσσα ήταν το επόμενο βήμα που επιτεύχθηκε κυρίως στην αρχαία Ελλάδα. Οι Ολυμπιακοί αγώνες γίνονται η αιτία να αναπτυχθούν οι οργανωμένες εκδηλώσεις με διεθνή συμμετοχή και ειδικό κίνητρο (αθλητισμός, γιορτή, φεστιβάλ).

¹Τσάρτας, Π, Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό, Εξάντας Αθήνα 1998, σελ 11-15

Οι Ρωμαίοι όμως είναι αυτοί που δίνουν μία εντυπωσιακή ώθηση στον τουρισμό δημιουργώντας ένα τέλειο σύστημα δρόμων, όπως η Απία οδός καθώς και πανδοχείων όπου για πρώτη φορά χρησιμοποιούνται τυποποιημένες πινακίδες που εξηγούν στον ταξιδιώτη ποιές υπηρεσίες προσφέρονται στο ξενοδοχείο. Οι πρώτες «τουριστικές περιοχές» με την έννοια της έλξης μεγάλου αριθμού τουριστών ήταν η Ελλάδα, η Αίγυπτος και η Μ. Ασία. Τα πρώτα ταξίδια με πολλά κίνητρα (ψυχαγωγία, πολιτισμός, θρησκεία) διαμορφώνονται αυτήν την εποχή με την ανάπτυξη περιοχών που προσφέρουν ένα φάσμα τουριστικών υπηρεσιών αλλά και ποικιλία από αξιοθέατα για τους τουρίστες με πιο ενδιαφέρον τα επτά θαύματα του αρχαίου κόσμου.

Οι Βίκινγκς που φτάνουν στην Αμερική τον 10ο αιώνα καθώς και οι σταυροφορίες του 12^{ου} και 13^{ου} αιώνα οδηγούν στην ανάγκη για καλύτερη οργάνωση των ταξιδιών. Οι Ενετοί που είναι κυρίαρχοι των θαλασσών και του παγκόσμιου εμπορίου γίνονται οι πρώτοι που οργανώνουν ταξίδια προς τους Άγιους Τόπους με τη μορφή ενός «οργανωμένου πακέτου τουριστικών υπηρεσιών» στο οποίο περιλαμβάνεται: το ταξίδι, το φαγητό, οι μεταφορές, η διαμονή καθώς και εξυπηρετήσεις στην περιοχή.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ταξίδια που πήραν την ονομασία «Γκράντ τουρ». Αρχικά ήταν το απαραίτητο στοιχείο μόρφωσης κάθε νέου μιας εύπορης οικογένειας. Στην συνέχεια όμως αποκτάει περισσότερο οικογενειακό χαρακτήρα και συμμετέχουν γυναίκες και παιδιά. Η μεγάλη χρονική διάρκεια της περιόδου αυτών των ταξιδιών (1550 – 1850) επηρέασε θετικά την ανάπτυξη της ευρύτερης υποδομής του τομέα, όπως ξενοδοχεία, δρόμους, μέσα μεταφοράς και σηματοδότησε τη διαμόρφωση ενός πιο οργανωμένου τουριστικού τομέα. Τα ξενοδοχεία ανέλαβαν την οργανωμένη μεταφορά των πελατών ή νοίκιαζαν άμαξες, οι τράπεζες παρείχαν χρηματοοικονομικές διευκολύνσεις, οι τιμές επηρεάζονται από την τουριστική περίοδο και από το πόσο φημισμένο είναι το τουριστικό θέρετρο.

Τον 15^ο και 16^ο αιώνα οι μεγάλοι εξερευνητές φτάνουν στην Αμερική, την Αφρική, την Αυστραλία, την Ωκεανία και την Ασία. Τους μεγάλους θαλασσοπόρους ακολουθούν οι επιστήμονες, οι έμποροι και οι ιεραπόστολοι. Ουσιαστικά καταγράφεται στις εξερευνήσεις η άμεση συσχέτιση των ταξιδιών με την κοινωνική πρόοδο και την αναζήτηση πολιτισμικών διεξόδων σε νέους κόσμους από τις κυρίαρχες κοινωνικές ομάδες των αναπτυγμένων κρατών της εποχής.

Ο 19^{ος} αιώνας μπορεί να χαρακτηριστεί ο αιώνας – κλειδί για τη δυναμική ανάπτυξη του τουρισμού και τη διαμόρφωση των συνθηκών που θα οδηγήσουν στη μελλοντική μαζικοποίηση. Αποτελεί την αρχή της γενίκευσης της χρήσης της ατμομηχανής στο σιδηρόδρομο. Στην Αγγλία εγκαθίσταται η σύνδεση ανάμεσα στο Λίβερπουλ και το

Μάντσεστερ. Είναι η βάση για την ανάπτυξη του τουρισμού, εφόσον επιτρέπει την ασφαλή μεταφορά σε μικρό χρονικό διάστημα και με οικονομικές τιμές. Στα επιβατικά βαγόνια προσθέτονται κρεβάτια, κουζίνες, εστιατόρια. Ο αμερικάνος **Τζώρτζ Πούλμαν** είναι αυτός που τα επινοεί και τα κατασκευάζει. Τα ατμόπλοια συνδέουν την Αμερική με την Ευρώπη από τα μέσα του αιώνα δίνουν μια ώθηση στην μαζικοποίηση του τουρισμού. Την ανάπτυξη του οργανωμένου τουρισμού έτσι όπως τον γνωρίζουμε σήμερα ως ένα πλήρες πακέτο υπηρεσιών, σηματοδοτεί η δημιουργία του πρώτου τουριστικού πρακτορείου από τον **Τόμας Κούκ**. Το πρακτορείο του παρέχει επιπλέον τουριστικές υπηρεσίες, όπως «κουπόνια» για τα ξενοδοχεία, τουριστικούς οδηγούς και συναλλαγματικές διευκολύνσεις με αποτέλεσμα να γίνει μια κολοσσιαία διεθνής επιχείρηση με γραφεία σε πολλές χώρες του κόσμου. Ακόμα, είναι ουσιαστική η συμβολή του στην διαμόρφωση των ταξιδιωτικών επιταγών από την Αμερικαν Εξπρές (American Express), κάτι που συμβάλλει στην διεθνοποίηση των τουριστικών ταξιδιών.

Ο 20ος αιώνας χαρακτηρίζεται από δύο παραμέτρους: τη συμβολή του αυτοκινήτου και του αεροσκάφους, κυρίως όμως τη μαζική παραγωγή του πρώτου και τη σταδιακή πύκνωση των εναέριων εμπορικών μεταφορών. Το 1905–1910 η αμερικάνικη αυτοκινητοβιομηχανία του **Χένρι Φόρντ** παράγει μαζικά τα πρώτα αυτοκίνητα. Η Γερμανία αναγγέλλει την κατασκευή φθηνού οικογενειακού αυτοκινήτου. Τα μοτέλ στην Αμερική είναι πια γεγονός. Στοιχείο που σηματοδοτεί το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων μιας χώρας και καταδεικνύει την αναλογία αυτοκινήτων σε σχέση με τον πληθυσμό της.

Το αεροσκάφος των αδελφών **Ράιτ** απογειώνεται για πρώτη φορά το 1903. Τη δεκαετία του '30 εγκαινιάζονται συστηματικές πτήσεις μικρού αριθμού επιβατών από εταιρείες που ιδρύονται στις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρώπη. Παράλληλα, ένα εκτεταμένο δίκτυο λεωφορειακών γραμμών συνδέει τις μεγαλύτερες πόλεις και διευκολύνει την ανάπτυξη του τουρισμού. Πολλές αλυσίδες ξενοδοχείων και μεγάλα πρακτορεία εξαπλώνονται στις νέες δυναμικές αγορές της υψηλίου προσβλέποντας την ανάπτυξη του παραθεριστικού και επαγγελματικού τουρισμού. Η δεκαετία του '30 στο κοινωνικό πεδίο ενισχύει ακόμα περισσότερο τη «θεσμοποίηση» της παρουσίας του τουρισμού στις σύγχρονες κοινωνίες με τη νομοθεσία που αφορούσε τις «πληρωμένες διακοπές». Ακόμα, ψηφίζονται νομοθετήματα που κατοχυρώνουν τις άδειες μετ' αποδοχών και μαζικοποιούν τον τουρισμό της καλοκαιρινής περιόδου. Πλέον, τα ανεπτυγμένα κράτη προωθούν τον τουρισμό ως οικονομική δραστηριότητα με προφανή θετικά αποτελέσματα για τις οικονομίες τους ενώ διαμορφώνουν και το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο που θα ενισχύσει, οργανώσει και ελέγξει αυτήν την βιομηχανία.

Μετά το 1950 ο τουρισμός αρχίζει να αναπτύσσεται με εντυπωσιακούς ρυθμούς. Αυτή η αλματώδης ανάπτυξη του επηρεάστηκε άμεσα και ενισχύθηκε από μια σειρά από παράγοντες² και γεγονότα που σηματοδότησαν τη μεταπολεμική περίοδο. Αυτοί είναι οι ακόλουθοι:

α) Η πολιτική και οικονομική σταθερότητα στις αναπτυγμένες χώρες

Η πολιτική σταθερότητα και οι καλοί ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης επιτρέπουν μια ανακατανομή των εισοδημάτων σε περισσότερα στρώματα πληθυσμού και επιπλέον υπάρχει περισσευόμενο εισόδημα σε μεγάλο ποσοστό των μεσαίων κοινωνικών κατηγοριών και στρωμάτων. Η ειρηνική συνύπαρξη και η διαμόρφωση ενός κλίματος στις διεθνείς σχέσεις, που επιτρέπει την ευκολότερη διακίνηση των ατόμων από χώρα σε χώρα είναι ένας από τους καθοριστικούς παράγοντες ενίσχυσης των διεθνών τουριστικών ταξιδιών. Η οικονομική σταθερότητα των οικονομικά αναπτυγμένων χωρών προσδιορίζει και την πορεία ανάπτυξης του παγκόσμιου τουρισμού αφού από αυτές κατά κύριο λόγο προέρχονται οι τουρίστες άρα και η δαπάνη που οδηγεί στην ανάπτυξη των άλλων χωρών καθώς και οι επενδύσεις που δημιουργούν υποδομή.

β) Η αύξηση του ελεύθερου χρόνου και η παράλληλη ανάπτυξη του «κοινωνικού κράτους στις ανεπτυγμένες χώρες

Η εντυπωσιακή αύξηση του ελεύθερου χρόνου οδηγεί στη μαζικοποίηση του τουριστικού φαινομένου και στη διεύρυνση του φάσματος των υπηρεσιών που προσφέρει ο τουριστικός τομέας. Ουσιαστικά προβάλλεται η πρόθεση του σύγχρονου κράτους να συνδράμει οικονομικά και θεσμικά στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών του με τη δημιουργία υπηρεσιών και θεσμών οι οποίες θα συμβάλλουν προς αυτή τη κατεύθυνση. Αυτό το κράτος πρόνοιας ενίσχυσε θεαματικά την τουριστική ανάπτυξη είτε μέσω του νομοθετικού πλαισίου που διαμορφώθηκε σε θέματα που συνδέθηκαν με αυτήν π.χ. σύνταξη, άδειες μετ' αποδοχών, προγράμματα κοινωνικού τουρισμού, είτε διότι οδήγησε στην ύπαρξη ενός περισσευόμενου εισοδήματος που στράφηκε στην κατανάλωση των τουριστικών υπηρεσιών.

γ) Δημογραφικοί και οικονομικοί παράγοντες

Πρόκειται για παράγοντες που έμμεσα επηρεάζουν την τουριστική ανάπτυξη δημιουργώντας τις συνθήκες για διάθεση μεγαλύτερου ποσοστού εισοδήματος στον τουρισμό ή για αύξηση του χρόνου που μπορεί να αφιερωθεί στα ταξίδια. Η διάχυση της εκπαίδευσης σε παγκόσμιο επίπεδο σε συνδυασμό με την ταχύτατη ανάπτυξη των ΜΜΕ είναι

² Τσάρτας, Π, Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό, Εξάντας Αθήνα 1998, σελ 15-20

παράγοντες που βελτιώνουν την πληροφόρηση και αυξάνουν τις δυνατότητες επιλογών των καταναλωτών τουριστικών δραστηριοτήτων. Η ανάδειξη μιας νέας διευρυμένης μεσαιάς τάξης με βασικό χαρακτηριστικό την κοινωνική και επαγγελματική κινητικότητα, το υψηλό ποσοστό των γυναικών που εισέρχονται στην αγορά εργασίας, καθώς και οι νέοι που ενηλικιώνονται στα αστικά κέντρα αποτελούν ορισμένους από τους δημογραφικούς και οικονομικούς παράγοντες.

δ) Η ανάπτυξη των μαζικών μεταφορικών μέσων: αεροπλάνο, αυτοκίνητο

Η μαζικοποίηση του τουρισμού στηρίχτηκε και ενισχύθηκε αρχικά από τη βελτίωση των μεταφορικών μέσων και αργότερα από την επέκταση της χρήσης τους σε τεράστια ποσοστά του πληθυσμού των ανεπτυγμένων χωρών. Το μεταφορικό μέσο που έδωσε την μεγάλη ώθηση στο μεταπολεμικό τουρισμό ήταν το αυτοκίνητο. Η μείωση της τιμής των αυτοκινήτων και η βελτίωση της ασφάλειας που παρέχουν στη ταξιδιώτη είναι οι βασικοί λόγοι που διαμορφώνουν ένα ευνοϊκό κλίμα για το αυτοκίνητο. Προσφέρει μεγάλη αυτονομία στους ταξιδιώτες, αλλά επιπλέον συμβάλλει και στην ανάπτυξη ενός νέου τύπου «περιηγητικού» τουρισμού ιδιαίτερα στο εσωτερικό της κάθε χώρας. Το 65% των τουριστικών μετακινήσεων, σε παγκόσμιο επίπεδο, γίνεται με αυτοκίνητο. Το αεροπλάνο συνέδεσε τις περισσότερες χώρες αποστολής τουριστών με τις χώρες που ανέπτυσαν τον τουρισμό λύνοντας το μεγαλύτερο πρόβλημα που είχαν οι τελευταίες: την απόσταση από τις αγορές τουρισμού. Οι αναπτυσσόμενες χώρες που βοηθήθηκαν ήταν: η Αφρική, η Ασία και οι χώρες που δεν μπορούσαν να ενταχθούν στην τουριστική αγορά, ούτε να προσελκύσουν συνάλλαγμα για τις επενδύσεις που χρειαζόνταν. Η σταδιακή μείωση του κόστους του ναύλου, η ταχύτητα, η ασφάλεια καθώς και η ανάπτυξη ναυλωμένων πτήσεων (charter – flights) οδήγησαν στην όλο και μεγαλύτερη αποδοχή του μέσου αυτού από το κοινωνικό σύνολο.

ε) Οργανωμένος τουρισμός: «δημοκρατικοποίηση» του δικαιώματος στον τουρισμό

Η ανάπτυξη των σύγχρονων μεταφορικών μέσων καθώς και η επέκταση και διεθνοποίηση της υποδομής του τουρισμού (ξενοδοχεία, πρακτορεία, εταιρείες ενοικίασης αυτοκινήτων) οδήγησε και σε μία εντυπωσιακή αύξηση της ζήτησης με αποτέλεσμα τη σταδιακή μετατροπή του τουρισμού σε ένα τομέα με τεράστιες οικονομικές προοπτικές. Αυτό έγινε αιτία να αναπτυχθούν μεγάλες διεθνείς εταιρείες τουρισμού που ξεκίνησαν από το κλάδο των πρακτορείων και ειδικεύθηκαν στην οργάνωση, προβολή και πώληση ενός «πακέτου» τουριστικών υπηρεσιών σχετικών με το ταξίδι. Ο τουρίστας αγοράζει ουσιαστικά τα παρακάτω:

1) μεταφορά (μετάβαση και επιστροφή) στον τόπο προορισμού και κατόπιν στο ξενοδοχείο, 2) διαμονή σε ξενοδοχείο ή άλλο κατάλυμα, 3) διατροφή (πλήρη ή ορισμένα γεύματα), 4) ξεναγήσεις σε αξιοθέατα και μουσεία . Όπως είναι φυσικό το νέο προϊόν έλυνε πολλά προβλήματα που μπορούν να παρουσιαστούν: όπως ασφάλεια, αδυναμία συνεννόησης στη γλώσσα της περιοχής, κρατήσεις δωματίων. Η εξαιρετικά φθηνή τιμή του πακέτου είναι ένα ακόμα στοιχείο που επηρέασε θετικά την ανάπτυξη του οργανωμένου τουρισμού.

στ) Ο τουρισμός προωθείται από την πολιτική των κρατών και των οργανώσεων

Η τεράστια ανάπτυξη του τουρισμού συμβάλλει στη δημιουργία πολλών θέσεων απασχόλησης και προωθείται συστηματικά από τις ιδιωτικές εταιρείες που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα μ' αυτόν. Το σύγχρονο μεταπολεμικό κράτος προσπαθεί μέσω των αρμόδιων φορέων του (οργανισμός τουρισμού, υπουργείο εθνικής οικονομίας, περιβάλλοντος, παιδείας, πολιτισμού, τοπική αυτοδιοίκηση) να συμβάλλει με έργα υποδομής και ανωδομής, να ενθαρρύνει την ιδιωτική πρωτοβουλία και να την κατευθύνει. Πριν από όλα χαράσσει πολιτικές και στρατηγικές ανάπτυξης θέλει να καταστήσει τον τουρισμό παράγοντα ευημερίας, πολιτιστικής ανέλιξης και ειρηνικής συνύπαρξης των λαών. Ακόμα, ο τουρισμός γίνεται κοινωνικό αγαθό, μια κατάκτηση του εργαζόμενου που αποσκοπεί στην ξεκούραση και την ψυχαγωγία του ώστε να διατηρήσει την παραγωγικότητα του, στο πλαίσιο του «κοινωνικού» τουρισμού.

Η ανάπτυξη του τουριστικού τομέα σε παγκόσμιο επίπεδο είναι ραγδαία τα τελευταία χρόνια και σηματοδοτεί την ιδιαίτερη οικονομική δυναμική ενός κλάδου που οι δραστηριότητες του περικλείουν ένα εντυπωσιακό σύμπλεγμα δραστηριοτήτων και υπηρεσιών. Σύμφωνα με στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού οι διεθνείς τουριστικές αφίξεις αυξήθηκαν κατά 18 φορές την περίοδο 1950 – 1991 φτάνοντας από τα 25 περίπου εκατομμύρια άτομα το 1950 στα 455 εκατομμύρια το 1991 ενώ την ίδια χρονική περίοδο οι εισπράξεις αυξάνονται κατά 124 φορές φτάνοντας από τα 2,1 δισεκατομμύρια δολάρια στα 261 δισεκατομμύρια δολάρια.

Η ταχύτατη αυτή ανάπτυξη του τουρισμού στον παγκόσμιο χώρο αντανακλά την ιδιαίτερη κοινωνική σημασία του τουριστικού ταξιδιού, το οποίο μετατρέπεται από καταναλωτικό αγαθό των πλουσίων σε αγαθό της διευρυμένης μεσαίας τάξης των ανεπτυγμένων χωρών. Αυτή η εξέλιξη οφείλεται στην ανάπτυξη του οργανωμένου μαζικού τουρισμού αλλά και στη σταδιακή κατάργηση πολλών εμποδίων στην ελεύθερη διακίνηση ατόμων. Ο τουριστικός τομέας είναι η μεγαλύτερη παγκόσμια «βιομηχανία» τόσο σε δαπάνη όσο και σε

απασχολούμενους. Είναι χαρακτηριστικό δε ότι για πολλές αναπτυσσόμενες χώρες του κόσμου ο τουρισμός είναι ένας από τους κυριότερους κλάδους της οικονομίας τόσο σε εισόδημα, όσο και σε αριθμό απασχολούμενων, γεγονός που τον καθιστά κύριο μοχλό της συνολικότερης ανάπτυξής τους.

ΑΡΧΙΚΑ Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΝΕΤΑΙ ΣΕ ΔΥΟ ΠΕΡΙΟΧΕΣ: ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ Β. ΑΜΕΡΙΚΗ ΟΠΟΥ ΒΡΙΣΚΟΝΤΑΙ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΕΠΤΥΓΜΕΝΕΣ ΧΩΡΕΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ. ΑΥΤΗ Η ΤΑΣΗ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΣΤΑΔΙΑΚΑ ΜΕΙΩΝΕΤΑΙ ΑΦΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ '50 ΚΑΙ ΤΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ 90% ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΑΦΙΞΕΙΣ, ΦΤΑΝΟΥΜΕ ΣΤΟ 75% ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ ΤΟΥ '90. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΑΥΤΗΣ ΤΗΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΡΕΥΜΑΤΩΝ ΣΤΙΣ ΔΥΟ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΕΙΝΑΙ ΟΤΙ Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΣ ΕΜΦΑΝΙΖΕΙ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ ΕΝΩ ΑΠΟΤΕΛΟΥΝ ΤΙΣ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΑΓΟΡΕΣ ΣΤΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΧΩΡΟ ΤΟΣΟ ΣΑΝ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΟΣΟ ΚΑΙ ΣΑΝ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ. Η ΕΠΙΒΡΑΔΥΝΣΗ ΤΩΝ ΕΤΗΣΙΩΝ ΡΥΘΜΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΑΝΤΑΝΑΚΛΑ ΑΦΕΝΟΣ ΜΙΑ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΑΝΑΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΖΗΤΗΣΗΣ ΠΡΟΣ ΝΕΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΚΑΙ ΑΦΕΤΕΡΟΥ ΤΗΝ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΝΕΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΠΟΥ ΠΡΟΕΡΧΟΝΤΑΙ ΚΥΡΙΩΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΣΙΑ, ΤΗ Β. ΑΦΡΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΕΙΡΗΝΙΚΟ. ΠΟΛΛΕΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΠΟΥ ΒΡΙΣΚΟΝΤΑΙ Σ' ΑΥΤΕΣ ΤΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΓΝΩΡΙΣΑΝ ΜΙΑ ΕΝΤΥΠΩΣΙΑΚΗ ΣΕ ΡΥΘΜΟΥΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΦΕΙΛΟΜΕΝΗ ΤΟΣΟ ΣΤΗΝ ΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΖΗΤΗΣΗΣ ΠΡΟΣ ΝΕΟΥΣ «ΕΞΩΤΙΚΟΥΣ», «ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΩΔΕΙΣ», «ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥΣ» ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥΣ ΠΟΥ ΣΥΝΔΥΑΖΟΥΝ ΟΛΑ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΚΙΝΗΤΡΩΝ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ. ΠΟΛΥ ΜΕΓΑΛΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΥΤΩΝ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ ΠΡΟΣΒΛΕΠΕΙ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΩΣ ΤΟΝ ΚΛΑΔΟ ΠΟΥ ΘΑ ΤΙΣ ΟΔΗΓΗΣΕΙ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΗΜΕΡΙΑ.

Τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται μια σημαντική αύξηση του τουρισμού, έτσι είναι χαρακτηριστικό το ενδιαφέρον για τον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσεται ο τουρισμός, η συμβολή του στην ανάπτυξη ενός τόπου και οι επιπτώσεις του στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον, στην κοινωνία και τον πολιτισμό. Αυτό το ζήτημα είναι θέμα προτεραιότητας παγκοσμίως για τον τουρισμό όσον αφορά στην χάραξη μιας στρατηγικής για βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.

Στόχοι αυτής της εργασίας είναι να αναδειχθεί η σημασία της υιοθέτησης των αρχών της αειφορίας και η αρμονική σχέση της τουριστικής ανάπτυξης με την κοινωνία και το περιβάλλον. Επίσης, να επισημανθεί η ανάγκη προστασίας και διαχείρισης του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος και της πολιτισμικής κληρονομιάς ως πόρων στους οποίους αναπτύσσονται τουριστικές δραστηριότητες. Τέλος, να επισημανθεί ο ρόλος του σχεδιασμού, του προγραμματισμού και της οργάνωσης της τουριστικής ανάπτυξης για την όσο το δυνατόν καλύτερη οργάνωση μιας στρατηγικής για βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.

ΕΝΟΤΗΤΑ 1^Η

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ : ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ
ΠΡΟΤΥΠΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^Ο

Τουριστική ανάπτυξη και ζητήματα ανάλυσης

1.1 Διαμόρφωση των χαρακτηριστικών της τουριστικής ανάπτυξης

Ο τουρισμός στη μεταπολεμική περίοδο αποτελεί έναν από τους δυναμικότερους και ταχύτερα αναπτυσσόμενους τομείς της παγκόσμιας οικονομίας. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αυτού του τομέα είναι ότι η λειτουργία του συνδέεται με την διεθνοποίηση μεγάλου αριθμού παραγωγικών κλάδων, καθώς και κλάδων παροχής υπηρεσιών της οικονομίας. Έτσι μπορεί να συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη σε τρία επίπεδα στις τουριστικές περιοχές :α) δημιουργία εισοδημάτων, β) θέσεων απασχόλησης, γ) φορολογικών εσόδων. Επιπλέον διευρύνει την παραγωγική βάση αυτών των περιοχών και ακόμη επηρεάζει και την ανάπτυξη και άλλων κλάδων της τοπικής οικονομίας.

Η δυναμική της πορείας του τουρισμού προκύπτει από τα εξής στοιχεία² :

- Την σταθερή αύξηση των ρυθμών ανάπτυξης των κυριότερων δεικτών του τουρισμού (αφίξεις, εισπράξεις) στην περίοδο 1950-1995, παρά τις σημαντικές κοινωνικές ανακατατάξεις σε παγκόσμιο επίπεδο και την οικονομική κρίση (πίνακας 1.1).

Πίνακας 1.1: Διεθνείς αφίξεις και εισπράξεις 1950-1995

	1950	1960	1970	1980	1990	1995
Διεθνείς αφίξεις (σε εκατομμύρια δολάρια)	25,3	69,3	165,8	287,8	455,6	567,4
Διεθνείς εισπράξεις (σε δις δολάρια)	2,1	11,6	17,9	102	255,1	372,6

Πηγή: Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού, 1992, 1996

- Τις προβλέψεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού ότι οι ίδιοι ρυθμοί (3% μέχρι 4,5% σε ετήσια βάση) θα συνεχιστούν έως το 2000 και το 2010, με αποτέλεσμα οι αφίξεις να φθάσουν τα 702 εκατομμύρια το 2000 και τα 1.018 εκατομμύρια το 2010, ενώ οι εισπράξεις τα 621 δισεκατομμύρια δολάρια το 2000 και τα 1.500 το 2010.
- Την πρόσφατη εκτίμηση ότι ο τουρισμός είναι η μεγαλύτερη παγκόσμια «βιομηχανία», τόσο σε αριθμό απασχολούμενων όσο και σε δαπάνη, γεγονός που επισημαίνει την σημασία του στην ανάπτυξη σε διεθνές, εθνικό, τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.

² Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού, 1992

- Την μετατροπή της τουριστικής μετακίνησης σε «κλασικό» κοινωνικό αγαθό για τις αναπτυγμένες χώρες, αλλά και σε μια μορφή δαπάνης με σταθερή παρουσία στον οικογενειακό προϋπολογισμό πολλών κοινωνικών στρωμάτων.
- Τον κυρίαρχο ρόλο που έχει ο τουρισμός στην οικονομία πολλών αναπτυσσόμενων αλλά και αναπτυγμένων κρατών, γεγονός που υπογραμμίζει την ανάγκη προγραμματισμού και διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης.
- Το γεγονός ότι εκτός από την αλματώδη ανάπτυξη του διεθνούς τουρισμού και ο εγχώριος τουρισμός εμφανίζει εντυπωσιακούς ρυθμούς ανάπτυξης συμβάλλοντας άμεσα στην περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη χωρών και περιοχών που διαθέτουν τουριστικούς πόρους
- Τις εξελίξεις στα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού των αναπτυγμένων χωρών, που αναμένεται να ενισχύσουν περισσότερο την κατανάλωση τουριστικών προϊόντων στο μέλλον.
- Την ιδιαίτερη «ευρωπαϊκή διάσταση» της τουριστικής ανάπτυξης, εφόσον υπολογίζεται ότι το 64% του παγκόσμιου τουρισμού και το 75% της παγκόσμιας τουριστικής δαπάνης ενεργοποιείται στην Ε.Ε. .
- Την δυνατότητα που εμφανίζει ο τουρισμός να δημιουργεί νέους προορισμούς και να κατασκευάζει ειδικά τουριστικά προϊόντα, με αποτέλεσμα να προσελκύει όλο και περισσότερες ομάδες καταναλωτών τουριστών, αλλά και να επιτρέπει την εμπλοκή όλο και περισσότερων χωρών και περιφερειών του κόσμου στην διαδικασία της τουριστικής ανάπτυξης.

1.2 Τα στάδια τουριστικής ανάπτυξης

Οι πολλές και ενδιαφέρουσες μελέτες και έρευνες για την κατά στάδια πορεία ανάπτυξης του τουρισμού αποτέλεσαν, μαζί με το ζήτημα των επιπτώσεων, μια άλλη σημαντική παράμετρο, η οποία αναφέρεται στα ζητήματα τουριστικής ανάπτυξης. Είναι κοινή η εκτίμηση ότι υπάρχει μια εξελικτική διάσταση στον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσονται οι τουριστικές περιοχές. Ο τρόπος αυτός δεν είναι παντού ο ίδιος, καθώς εξαρτάται από συγκεκριμένους παράγοντες που επηρεάζουν άμεσα τις διαδικασίες που ενεργοποιούνται στις τουριστικές περιοχές και τις ωθούν σε πιο οργανωμένους και σύνθετους τρόπους ανάπτυξης.

Ο όρος «στάδιο»² χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις φάσεις της τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής, όπου σε κάθε φάση διαμορφώνονται συγκεκριμένα χαρακτηριστικά αναφορικά με την κοινωνικό-οικονομική δομή και τον τύπο των τουριστικών υποδομών και υπηρεσιών.

1.2.1 Χαρακτηριστικά των αναλύσεων για τα στάδια τουριστικής ανάπτυξης

Τα χαρακτηριστικά των αναλύσεων που αφορούν στο ζήτημα των σταδίων έχουν ως εξής:

- 1) Σε κάποιες περιπτώσεις τα στάδια είναι τρία, σε άλλες τέσσερα ή πέντε, χωρίς όμως να αλλάζουν ουσιαστικά τα εξελικτικά και λειτουργικά χαρακτηριστικά της ανάπτυξής τους.
- 2) Σε ορισμένες από τις αναλύσεις δίνεται μεγαλύτερη σημασία στις κοινωνικό-οικονομικές αλλαγές που συμβαίνουν στην περιοχή και τους παράγοντες που τις προκαλούν, ενώ σε άλλες αναλύσεις δίνεται προσοχή στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ανάπτυξης του τουρισμού (υποδομές, υπηρεσίες).
- 3) Το ζήτημα των σταδίων ανάπτυξης έχει συνδεθεί επίσης με την έννοια του «κύκλου ζωής του τουριστικού προϊόντος» (προϊόν θεωρείται η περιοχή), δηλαδή μιας πορείας, η οποία ξεκινά από την δημιουργία του προϊόντος και καταλήγει στην παρακμή ή στην ανανέωση.
- 4) Οι μελέτες περιπτώσεων που σχετίζονται με το ζήτημα των σταδίων έχουν γίνει σε περιοχές με διαφορετικά κοινωνικό-οικονομικά και τουριστικά χαρακτηριστικά.
- 5) Η ανάπτυξη μιας περιοχής πολλές φορές δεν φτάνει ποτέ στο τρίτο στάδιο ή ξεκινάει από ένα ενδιάμεσο στάδιο. Το γεγονός αυτό συνδέεται με τους παράγοντες που επηρεάζουν αυτές τις διαδικασίες.

1.2.2 Εξελικτικό μοντέλο των τριών σταδίων ανάπτυξης

Στο εξελικτικό μοντέλο των τριών σταδίων ανάπτυξης μιας περιοχής οι παράμετροι που λαμβάνονται υπόψη ανά στάδιο είναι οι εξής : α) οι αλλαγές στην τοπική κοινωνικό-οικονομική δομή, β) οι παράγοντες που κυρίως συμβάλλουν σε αυτές τις αλλαγές και γ) τα χαρακτηριστικά της τουριστικής ανάπτυξης. Το μοντέλο αυτό αφορά κυρίως αγροτικές περιοχές ή μικρά αστικά κέντρα της υπαίθρου, γεωγραφικά απομονωμένες περιοχές και νησιά.

• ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 1

Η ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΦΟΥΕΝΤΕΡΑΜΠΙΑ ΣΤΗΝ ΙΣΠΑΝΙΑ

Όσον αφορά τα στάδια τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή της Φουεντεράμπια, στο πρώτο στάδιο επισημαίνεται η παρουσία των σχετικά λίγων και με υψηλά εισοδήματα τουριστών που

² Χ. Κοκκώσης- Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001, σελ 36-40

δεν προκαλούν ουσιαστικές αλλαγές στην τοπική παραγωγική δομή. Στο δεύτερο στάδιο, αυτό του μαζικού τουρισμού που ξεκινά το 1950, η ανταπόκριση των ντόπιων κατοίκων και επενδυτών οδηγεί σε αύξηση κερδών και εισοδημάτων για την περιοχή. Τέλος, στο τρίτο στάδιο αυξάνεται η παρουσία μη ντόπιων επενδυτών και εκπροσώπων του κράτους στις διαδικασίες της τουριστικής ανάπτυξης και όσο διευρύνεται η παραγωγική βάση του τομέα, τόσο το μερίδιο των ντόπιων στα κέρδη μειώνεται.

Πίνακας 1.2 : 1^ο Στάδιο ανάπτυξης

Αλλαγές στην τοπική κοινωνικοοικονομική δομή	Παράγοντες που συμβάλλουν σε αυτές τις αλλαγές	Χαρακτηριστικά τουριστικής ανάπτυξης
<p>Ανακάλυψη περιοχής από τουρίστες ή ντόπιους επιχειρηματίες από άλλη περιοχή της χώρας.</p> <p>Σταδιακή και αργή αλλαγή των παραγωγικών δομών της περιοχής με στροφή προς τις υπηρεσίες.</p> <p>Πρώτες ενδείξεις αστικοποίησης σε σημαντική μερίδα του πληθυσμού.</p> <p>Αντιμετώπιση των τουριστών ως φιλοξενούμενων ή ως φορέων διαφορετικών αντιλήψεων.</p>	<p>Ντόπιοι επιχειρηματίες Νέοι της περιοχής.</p> <p>Ντόπιοι επιχειρηματίες από άλλη περιοχή.</p> <p>Τουρίστες ημεδαποί και αλλοδαποί.</p> <p>Πρόγραμμα τουριστικής ανάπτυξης</p> <p>Προβολή ειδικών τουριστικών πόρων (λιμνών, παραδοσιακών οικισμών).</p>	<p>Πρώτη υποτυπώδης υποδομή σε τουριστικές επιχειρήσεις.</p> <p>Μικρός αριθμός τουριστών που ταξιδεύουν αυτόνομα και αναζητούν περιοχές με καθαρό φυσικό περιβάλλον.</p> <p>Ανύπαρκτη διαφημιστική εικόνα στις τουριστικές αγορές του μαζικά οργανωμένου μαζικού τουρισμού.</p> <p>Πρώτες τουριστικές επενδύσεις.</p>

Πηγή: Χ. Κοκκώσης- Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σ. 38

Πίνακας 1.3 : 2^ο Στάδιο ανάπτυξης

Αλλαγές στην τοπική κοινωνικό-οικονομική δομή	Παράγοντες που συμβάλλουν σε αυτές τις αλλαγές	Χαρακτηριστικά τουριστικής ανάπτυξης
<p>Ταχύτατες αλλαγές στην κοινωνική και παραγωγική δομή (στροφή στον τουρισμό).</p> <p>Επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα (στόχος τα τουριστικά επαγγέλματα).</p> <p>Υιοθέτηση καταναλωτικών και κοινωνικών προτύπων.</p> <p>Εμπορικές σχέσεις ανάμεσα σε ντόπιους και τουρίστες.</p>	<p>Τουριστικές επιχειρήσεις εθνικής εμβέλειας.</p> <p>Ντόπιοι και αλλοδαποί επιχειρηματίες που επενδύουν στην περιοχή.</p> <p>Τουριστικές επιχειρήσεις διεθνούς εμβέλειας.</p> <p>Κρατικά προγράμματα ανάπτυξης και προβολής της περιοχής.</p> <p>Εργαζόμενοι σε τουριστικές επιχειρήσεις.</p> <p>Μετανάστες ντόπιοι που επιστρέφουν στην περιοχή.</p>	<p>Δημιουργία σύνθετης τουριστικής υποδομής.</p> <p>Κρατικές και ιδιωτικές επενδύσεις.</p> <p>Σημαντικές αλλαγές στην χωρική και λειτουργική οργάνωση της περιοχής για να εξυπηρετούνται οι τουρίστες.</p> <p>Πρώτες ομάδες οργανωμένου τουρισμού που ταξιδεύουν χρησιμοποιώντας υπηρεσίες.</p> <p>Η περιοχή αποκτά διαφημιστική «εικόνα».</p>

Πηγή: Χ. Κοκκώσης– Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σ. 39

Πίνακας 1.4 : 3^ο Στάδιο ανάπτυξης

Αλλαγές στην τοπική κοινωνικοοικονομική δομή	Παράγοντες που συμβάλλουν σε αυτές τις αλλαγές	Χαρακτηριστικά τουριστικής ανάπτυξης
<p>Αστικοποίηση των κοινωνικών χαρακτηριστικών της περιοχής.</p> <p>Η παραγωγική δομή της περιοχής «τριτογενοποιείται» με κυριαρχία του τουρισμού.</p> <p>Αλλάζουν οι ρυθμοί της ζωής, τα καταναλωτικά πρότυπα και οι αξίες της πλειοψηφίας των κατοίκων.</p> <p>Οι σχέσεις ντόπιων και τουριστών γίνονται απρόσωπες και περιορίζονται στις εμπορικές συναλλαγές.</p>	<p>Τουριστικές επιχειρήσεις διεθνούς εμβέλειας.</p> <p>Αλλοδαποί επενδυτές.</p> <p>Διεθνής, εθνική και περιφερειακή πολιτική.</p> <p>Ντόπιοι επενδυτές της περιοχής.</p> <p>Τουριστικές επιχειρήσεις εθνικής εμβέλειας.</p>	<p>Οργανωμένη μαζική υποδομή τουρισμού «πακέτου».</p> <p>Υπηρεσίες και δραστηριότητες για εξυπηρέτηση τουριστών.</p> <p>Μετατροπή της περιοχής σε τουριστικό προορισμό με διεθνείς προδιαγραφές.</p> <p>Προσέλυση τουριστών κυρίως με οργανωμένα πακέτα τουρισμού μέσω tour operators.</p> <p>Η διαφημιστική εικόνα της περιοχής λαμβάνει διεθνής διαστάσεις και συμβάλλει στην μαζική προσέλυση τουριστών.</p>

Πηγή: Χ. Κοκκώσης- Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σ. 40

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Παράγοντες διαμόρφωσης των προτύπων τουριστικής ανάπτυξης

2.1 Χαρακτηριστικά των παραγόντων διαμόρφωσης των προτύπων

Τα κυριότερα χαρακτηριστικά των παραγόντων διαμόρφωσης των προτύπων τουριστικής ανάπτυξης είναι τα παρακάτω¹ :

- 1) Διεθνής διάσταση πολλών από τους παραπάνω παράγοντες, που οδηγεί στη διαμόρφωση συγκροτημένων τάσεων στη ζήτηση, αλλά και πολιτικών που επηρεάζουν την ανάπτυξη του τουρισμού. Η γενικότερη τάση της παγκοσμιοποίησης ενισχύει αυτή τη διάσταση.
- 2) Θεσμική συγκρότηση και δυναμική ανάπτυξη των παραπάνω παραγόντων με τη μορφή οργανωμένων ομάδων συμφερόντων ή πολιτικών που προωθούνται σε διεθνές και εθνικό επίπεδο. Το χαρακτηριστικό αυτό συνδέεται με την αυξανόμενη οικονομική σημασία του τουρισμού.
- 3) Τάση διεθνοποίησης της επενέργειας των παραγόντων αυτών λόγω της σημαντικής επιρροής που ασκείται σε αυτούς από οργανισμούς ή τουριστικές επιχειρήσεις που διαμορφώνουν πολιτικές σε διεθνές επίπεδο και προωθούν τουριστικά προϊόντα. Έτσι, διαμορφώνουν ορισμένες τάσεις σε πολιτικές, αλλά και σε τουριστικά προϊόντα.
- 4) Δυναμική συμβολή των τουριστικών επιχειρήσεων στη σύνθετη λειτουργία των προηγούμενων παραγόντων σε διάφορα επίπεδα, σε διεθνές επίπεδο εξαιτίας των διεθνοποιημένων χαρακτηριστικών κατασκευής και διάθεσης πολλών τύπων τουριστικών προϊόντων, σε εθνικό επίπεδο λόγω της επιρροής που ασκούν στη διαμόρφωση της ζήτησης κάτι που επηρεάζει και την προσφορά, σε τοπικό επίπεδο λόγω της ολιστικής διάστασης της παρουσίας στην παραγωγική δομή των τουριστικών περιοχών.
- 5) Ολοένα και σημαντικότερος είναι ο ρόλος που διαδραματίζουν επαγγελματικοί ή επιστημονικοί φορείς, οργανώσεις και ομάδες συμφερόντων που συνδέονται με την οργάνωση και τη διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο.
- 6) Αμφίδρομη σχέση ανάμεσα στην τοπική και τη διεθνή διάσταση της συγκρότησης και λειτουργίας των παραγόντων. Διαπιστώνονται αλληλεπιδράσεις μεταξύ των επιπέδων και μια σταδιακά ενισχυμένη τάση μονοσήμαντης επιρροής του διεθνούς επιπέδου στο τοπικό.
- 7) Συμβολή αρκετών διεθνών και εθνικών οργανισμών, που άμεσα ή έμμεσα συνδέονται με τον τουρισμό, στη σχεδίαση και την προώθηση πολιτικών, οι οποίες επηρεάζουν την τουριστική ανάπτυξη (πολιτική για την αειφόρο τουριστική ανάπτυξη).

¹ X. Κοκκώσης-Π. Τσάρτας, Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και Περιβάλλον, εκδόσεις Κριτική 2001,σελ 40-42

- 8) Σημαντική έμμεση επιρροή της ανάπτυξης του τουρισμού σε άλλες παραγωγικές δραστηριότητες ή τομείς ανάπτυξης, που είχε ως αποτέλεσμα ο τουρισμός να συγκαταλέγεται ως δυναμική παράμετρος σε πολλές πολιτικές ή προγράμματα που αφορούν την περιφερειακή ανάπτυξη, στο περιβάλλον, στον αγροτικό τομέα, στον πολιτισμό κ.ά.
- 9) Τέλος, η καθοριστική σημασία παραμέτρων της τουριστικής ζήτησης, αλλά και της τουριστικής προσφοράς ως παράγοντες επιρροής της τουριστικής ανάπτυξης.

2.2 Ομάδες παραγόντων διαμόρφωσης προτύπων

Πρόκειται για παράγοντες, οι οποίοι συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με την τουριστική ανάπτυξη, αλλά και με την λειτουργία του τουριστικού τομέα.

2.2.1 Διεθνείς φορείς και οργανισμοί που σχετίζονται με την τουριστική ανάπτυξη

Πρόκειται για φορείς² και οργανισμούς, οι οποίοι ασχολούνται με έναν μεγάλο αριθμό θεμάτων σχετικών με την πολιτική, την έρευνα, τον προγραμματισμό και την διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης σε παγκόσμιο, περιφερειακό – διεθνές επίπεδο. Το ενδιαφέρον τους για τον τουρισμό έχει σχέση με τον ρόλο που διαδραματίζει αυτός, στην παγκόσμια οικονομία. Ο ρόλος των διεθνών οργανισμών στη τουριστική ανάπτυξη είναι καθοριστικός τόσο για τις αναπτυσσόμενες όσο και για τις αναπτυγμένες χώρες. Οι διεθνείς οργανισμοί προώθησαν αναπτυξιακά σχέδια και επενδυτικά προγράμματα σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες. Οι οργανισμοί που κατά κύριο λόγο συνέβαλαν σε αυτή την πολιτική ήταν τα Ηνωμένα Έθνη, η Παγκόσμια Τράπεζα, η Ευρωπαϊκή Ένωση.

Οι τρόποι με τους οποίους εμπλέκονται αυτοί οι φορείς στις διαδικασίες της τουριστικής ανάπτυξης ποικίλλουν και είναι οι παρακάτω :

- Συστηματική συλλογή στατιστικών στοιχείων σχετικών με την τουριστική ανάπτυξη σε διεθνές και εθνικό επίπεδο. Σ' αυτές τις περιπτώσεις οι φορείς εμπλέκονται και στις διαδικασίες επιλογής και εννοιολογικής οριοθέτησης των στοιχείων που θεωρούνται σημαντικά για την τουριστική ανάπτυξη.
- Συγκρότηση ομάδων από ειδικούς επιστήμονες με στόχο τη μελέτη ενός ζητήματος σημαντικού για την ανάπτυξη του τουρισμού, π.χ. η σχέση περιβάλλοντος – τουρισμού, οι κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού.

² Χ. Κοκκώσης-Π. Τσάρτας, Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και Περιβάλλον, εκδόσεις Κριτική 2001,σελ 44-76

- Προώθηση οργανωμένων σχεδίων ανάπτυξης ή προγραμμάτων χρηματοδότησης σε αναπτυσσόμενες κυρίως χώρες με επίκεντρο τον τουρισμό.
- Συμμετοχή στη σχεδίαση και τον προγραμματισμό της τουριστικής ανάπτυξης μέσα από την έκδοση ειδικών δημοσιευμάτων (έρευνες, μελέτες).

Η προσφορά τεχνογνωσίας και οικονομικής βοήθειας, αλλά και το διεθνές κύρος των οργανισμών αυτών επηρεάζουν τις αναπτυξιακές επιλογές των αναπτυσσόμενων κρατών. Αυτοί είναι:

- Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού καθώς και φορείς που εκπροσωπούν κλαδικά συμφέροντα στον τουριστικό τομέα (πράκτορες, ξενοδόχοι, εργαζόμενοι). Επιπλέον περιλαμβάνονται οι επιστημονικοί σύλλογοι και τα σωματεία που έχουν διεθνή εμβέλεια και εκπροσωπούν διαφορετικούς κλάδους και μελετούν τον τουρισμό.

Ο ρόλος του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού είναι εξαιρετικά σημαντικός σε ζητήματα όπως : καταγραφή και στατιστική ανάλυση δεικτών τουριστικής ανάπτυξης, έκδοση ειδικών δημοσιευμάτων που καταγράφουν τις τάσεις της τουριστικής ζήτησης διεθνώς και σε συγκεκριμένες γεωγραφικές ζώνες, συμμετοχή στη σχεδίαση και τον προγραμματισμό της πολιτικής και της ανάπτυξης του τουρισμού παγκοσμίως.

- Οι εκπρόσωποι κλαδικών συμφερόντων σε διεθνές επίπεδο συμβάλλουν όλο και περισσότερο τα τελευταία χρόνια στη σχεδίαση και τον προγραμματισμό της τουριστικής ανάπτυξης, λειτουργώντας ως ομάδες πίεσης στο διεθνή χώρο σε ό,τι αφορά στην ενίσχυση και διεύρυνση της τουριστικής οικονομίας.
- Οι διεθνείς επιστημονικοί σύλλογοι και σωματεία, που τελευταία έχουν πληθύνει, συνέβαλαν με τη συστηματική επιστημονική μελέτη του τουριστικού φαινομένου στην προώθηση προγραμμάτων και πολιτικών που αποσκοπούν στη διαχείριση και στον έλεγχο της ανάπτυξης του τουρισμού. Παράλληλα υπήρξαν ένας από τους παράγοντες που προώθησαν την παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών που συνέβαλαν με τη σειρά τους στην ανάπτυξη προτύπων «ισόρροπης» και «ήπιας» τουριστικής ανάπτυξης.

2.2.2 Επιχειρήσεις του ευρύτερου τουριστικού τομέα

Αυτή η ομάδα ισχυροποιεί όλο και περισσότερο το ρόλο της στις διαδικασίες οργάνωσης και ανάπτυξης του τουρισμού. Στην κατεύθυνση αυτή συνέβαλε και η τάση για οριζόντια και κάθετη (συνένωση ή συνεργασία εταιριών) οργάνωση του τουριστικού τομέα που είχε ως στόχο την εκμετάλλευση των δυνατοτήτων που προσέφερε η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και η διεθνοποίηση του τουρισμού. Τις τελευταίες δεκαετίες η διεθνοποίηση του τουρισμού

και η συνεχής γεωγραφική του επέκταση στις αγορές αναπτυσσόμενων χωρών έβαλε σε προνομιακή θέση τις μεγάλες τουριστικές επιχειρήσεις. Το γεγονός μάλιστα ότι αυτές οι επιχειρήσεις επηρεάζουν άμεσα την τουριστική ζήτηση τους επιτρέπει να επηρεάζουν καθοριστικά και τη διαμόρφωση συγκεκριμένων προτύπων ανάπτυξης από την πλευρά της προσφοράς. Η συνεχής αύξηση του αριθμού των οργανωμένων ταξιδιών και η μετατροπή του ταξιδιού σε καταναλωτικό προϊόν, ενισχύουν όλο και περισσότερο το ρόλο αυτών των επιχειρήσεων. Η σχετικά πρόσφατη αλλά αλματώδης ανάπτυξη του Internet έχει διαμορφώσει νέα δεδομένα στην επιχειρηματική δραστηριότητα των διάφορων τύπων τουριστικών επιχειρήσεων.

Η ανάπτυξη πολλών αλυσίδων ξενοδοχείων και πρακτορείων έχει επιτρέψει σε πολλές επιχειρήσεις αυτών των κλάδων να λειτουργούν ως δυναμικοί πόλοι ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο. Η επέκταση των πτήσεων των αεροπορικών εταιριών σε πολλές περιοχές του κόσμου και η ανάπτυξη των πτήσεων charter συνέβαλε άμεσα στην προώθηση της τουριστικής ανάπτυξης σε αρκετές περιοχές του κόσμου, γεωγραφικά απομακρυσμένες από τις χώρες αποστολής τουριστών. Καθοριστικός είναι και ο ρόλος των tour operators που λειτουργούν ως παραγωγοί και πωλητές τουριστικών ταξιδιών, ιδιαίτερα οργανωμένων, που αποτελούν το πιο διαδεδομένο τουριστικό προϊόν. Έτσι, σε αυτά τα πλαίσια οι τουριστικές επιχειρήσεις επηρεάζουν άμεσα τη ζήτηση και την προσφορά, αποτελώντας τον πιο καθοριστικό παράγοντα της γεωγραφικής επέκτασης της τουριστικής ανάπτυξης. Η μορφή της οργάνωσης των εταιρειών αυτών, η διεθνοποίηση των εργασιών τους και η πολιτική που ασκούν στο διεθνή τουρισμό είναι οι παράγοντες που διαμόρφωσαν και ισχυροποίησαν τη θέση τους στην παγκόσμια αγορά. Σε αυτή την ομάδα περιλαμβάνονται :

- **Τούρ οπερέιτορ (tour-operator)**

Οι τουρ οπερέιτορ αποτελούν το δυναμικότερο κλάδο επιχειρηματικής δραστηριότητας στον τουρισμό, καθώς παράγουν, προωθούν και πωλούν το μεγαλύτερο μέρος του παγκόσμιου οργανωμένου τουρισμού. Η δραστηριότητα αυτή προέκυψε αρχικά από τη σταδιακή συγχώνευση πολλών τουριστικών πρακτορείων. Αυτή η σύνδεση είχε ως στόχους την ευκολότερη πρόσβαση στις χώρες υποδοχής τουριστών και την παροχή μεγαλύτερης ποικιλίας προϊόντων σε ανταγωνιστικές τιμές. Οι στόχοι αυτοί επιτεύχθηκαν μέσα από τη συνεχή μαζικοποίηση των τουριστικών ταξιδιών, τα οποία έγιναν, ένα προϊόν ευρείας κατανάλωσης για τις αναπτυσσόμενες χώρες. Αυτή η μαζικοποίηση έγινε δυνατή λόγω της παραγωγής από τους τουρ οπερέιτορ των διαφορετικών τύπων οργανωμένων ταξιδιών σε διαφορετικές τιμές. Τα ταξίδια αυτά, εκτός από την ασφάλεια και την χαμηλή τιμή που προσέφεραν στους πελάτες,

χαρακτηρίζονται από την τυποποίηση των υπηρεσιών και δραστηριοτήτων τους άσχετα με την χώρα ή την εποχή που πραγματοποιείται το ταξίδι. Το μεγαλύτερο ποσοστό των τουρ οπερέιτορ συγκεντρώνεται στην Ευρώπη και κυρίως στη Γερμανία, στη Μ. Βρετανία, στη Γαλλία και στις σκανδιναβικές χώρες, όπου και ο οργανωμένος τουρισμός έχει μεγάλη παράδοση. Το γεγονός που επέτρεψε στους τουρ οπερέιτορ να αποτελούν έναν παράγοντα κλειδί στην ανάπτυξη του σύγχρονου τουρισμού είναι η στροφή τους, μέσω επενδύσεων, εξαγορών, σε όλους τους κλάδους του τουρισμού.

Το μέγεθος τους συνδέεται με την ισχυροποίηση της θέσης τους στην ευρύτερη παγκόσμια τουριστική βιομηχανία, όπου η παραγωγή και η πώληση οργανωμένων ταξιδιών είναι καθοριστικό στοιχείο της συνολικότερης λειτουργίας της τουριστικής αγοράς. Η οικονομική πολιτική τους επηρεάζει άμεσα τους άλλους δυο σημαντικούς κλάδους της τουριστικής βιομηχανίας, όσο και την ανάπτυξη των τουριστικών περιοχών. Αυτό εξηγεί και τη διαρκή επέκταση των δραστηριοτήτων τους σε άλλους κλάδους και υπηρεσίες της τουριστικής βιομηχανίας. Το χαρακτηριστικό αυτό εξηγεί και τη δυσανάλογη σε σχέση με το μέγεθος τους θέση που κατέχουν στην αγορά των περισσότερων τουριστικών κρατών. Ιδιαίτερης σημασίας αποδεικνύεται αυτό το γεγονός για την τουριστική ανάπτυξη περιοχών που αποτελούν νέους προορισμούς και τείνουν να εξαρτηθούν από τους τουρ οπερέιτορ, επειδή αυτοί μπορούν να προβάλλουν και να προωθήσουν τη ζήτηση σε έναν συγκεκριμένο προορισμό. Τα τελευταία χρόνια, η πολλές φορές μονοπωλιακή θέση τους σε πολλές τουριστικές αγορές οδήγησε στη θέσπιση μέτρων και όρων λειτουργίας των εταιριών αυτών. Αυτό όμως δεν εμπόδισε την επέκταση του κύκλου εργασιών αυτών των εταιριών σε άλλους κλάδους του τουρισμού, ενώ παράλληλα υπάρχει και τάση ίδρυσης εταιριών τουρ οπερέιτορ από εταιρίες που δραστηριοποιούνται σε διαφορετικούς κλάδους του τουρισμού (διεθνείς αλυσίδες ξενοδοχείων, αεροπορικές εταιρίες). Έτσι διαμορφώνεται μια αμφίδρομη δυναμική σχέση στη διαδικασία ανάπτυξης και επέκτασης των σύγχρονων τουρ οπερέιτορ.

Πίνακας 2.1 : Κυριότεροι κλάδοι επενδύσεων των Ευρωπαϊών τουρ οπερέιτορ

1. Ξενοδοχεία
2. Αεροπορικές εταιρίες
3. Τουριστικά πρακτορεία
4. Εταιρίες επαγγελματικού τουρισμού
5. Εταιρίες διοργάνωσης συνεδρίων και τουρισμού κινήτρων
6. Διοργάνωση ταξιδιών τουρισμού
7. Tour operators σε άλλη χώρα

8. Άλλοι κλάδοι (μεταφορικές εταιρίες, χρηματοοικονομικοί σύμβουλοι)

Πηγή: Χ. Κοκκόσης– Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σ. 51

Πίνακας 2.2 : Κλάδοι δραστηριοποίησης τουρ οπερέιτορ

Τουρ οπερέιτορ (συνεργασία μέσα από συμφωνία για συγκεκριμένες υπηρεσίες)	Εταιρίες που διαθέτουν αλυσίδες ξενοδοχείων ή αυτόνομες ξενοδοχειακές μονάδες
Τουρ οπερέιτορ	
Πρακτορεία ταξιδιών	Εταιρίες μεταφορών
Θυγατρική εταιρία τουρ οπερέιτορ	Αεροπορικές εταιρίες

Πηγή: Χ. Κοκκόσης– Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σ. 52

• Ξενοδοχειακές επιχειρήσεις

Η συστηματική συνένωση των ξενοδοχειακών εταιριών, αλλά και η εντυπωσιακή γεωγραφική τους επέκταση στο διεθνή χώρο αποτελεί βασικό τους χαρακτηριστικό μετά το 1970. Οι περισσότερες από αυτές τις εταιρίες ανήκουν σε εταιρίες αναπτυγμένων χωρών, ενώ συχνό είναι το φαινόμενο να διαθέτουν θυγατρικές με άλλη ονομασία ή να ανήκουν σε εταιρίες που δεν δραστηριοποιούνται στον τουρισμό. Η σημασία των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων στην πορεία ανάπτυξης του τουρισμού καθορίζεται από τα εξής δεδομένα :

- 1) Ορισμένες από τις μεγάλες αλυσίδες συνδέονται άμεσα ή έμμεσα ως ιδιοκτήτες ή με συμφωνίες συνεργασίας με εταιρίες τουρ οπερέιτορ, με αεροπορικές εταιρίες ή και με αλυσίδες εστιατορίων. Το αποτέλεσμα είναι να έχουν προνομιακή θέση στις διαδικασίες ανάπτυξης χωρών ή περιοχών, κυρίως αναπτυσσόμενων προορισμών.
- 2) Τα μεσαίου ή μικρού μεγέθους ξενοδοχεία και όσα δεν ανήκουν σε αλυσίδες επηρεάζουν επίσης με πολλούς τρόπους την τουριστική ανάπτυξη. Αποτελούν αρχικά απαραίτητο στοιχείο της προσφερόμενης υποδομής, ενώ η σταδιακή εξειδίκευση των υπηρεσιών τους επιτρέπει στην τοπική αγορά να προσφέρει ένα τουριστικό προϊόν περισσότερο ελκυστικό.

Ιδιαίτερα δυναμικός είναι ο ρόλος τους στις περιοχές όπου αναπτύσσεται ο τουρισμός διακοπών.

- 3) Η σχέση μεγέθους ξενοδοχειακής μονάδας και αντίστοιχου μεγέθους περιοχής ή επιπέδου ανάπτυξης είναι σημαντικό ζήτημα. Η εγκατάσταση μιας μεγάλης και οργανωμένης ξενοδοχειακής μονάδας σε μια περιοχή γεωγραφικά περιορισμένη, με ελάχιστη ανάπτυξη της παραγωγικής δομής της μπορεί να λειτουργήσει καταλυτικά για την συνολική τουριστική ανάπτυξη της περιοχής.
- 4) Καθοριστικής σημασίας παράμετρος για την επιρροή που ασκούν οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις στην τουριστική ανάπτυξη είναι ότι η πολιτική των ξενοδοχειακών μονάδων επηρεάζεται από την αντίστοιχη πολιτική των τουρ οπερέιτορ στην χώρα ή την περιοχή όπου είναι εγκατεστημένες αυτές οι ξενοδοχειακές μονάδες. Αυτή η τάση εξηγεί και τον κυρίαρχο ρόλο που διαδραματίζουν οι τελευταίοι στην παραγωγή και προώθηση του τουριστικού προϊόντος.

- **Αεροπορικές εταιρείες**

Οι αεροπορικές εταιρίες αποτελούν καθοριστικό παράγοντα της επέκτασης της τουριστικής ανάπτυξης σε περιοχές γεωγραφικά απομονωμένες ή απομακρυσμένες από τις χώρες αποστολής τουριστών. Οι περισσότερες χώρες του Τρίτου Κόσμου εξαρτώνται άμεσα από τις μεγάλες αεροπορικές εταιρείες, αφού αυτές διακινούν το μεγαλύτερο ποσοστό των επιβατών και τουριστών στο παγκόσμιο χώρο. Σημαντική ήταν η συμβολή προς αυτή την κατεύθυνση της ανάπτυξης των ναυλωμένων πτήσεων, που ξεπερνώντας τα προβλήματα των προγραμματισμένων πτήσεων έδωσαν τη δυνατότητα να αναπτυχθούν οι εξειδικευμένες πτήσεις αυτού του τύπου, που εξυπηρετούν τον οργανωμένο τουρισμό διακοπών. Στην εξέλιξη αυτή συνέβαλαν άμεσα και οι τουρ οπερέιτορ, πολλοί από τους οποίους ίδρυσαν εταιρίες που ασχολούνται αποκλειστικά με την μεταφορά πελατών τους. Πολλές όμως είναι και οι αεροπορικές εταιρίες που επέκτειναν τον κύκλο εργασιών τους εκτός από τις ναυλωμένες πτήσεις και σε ξενοδοχειακές αλυσίδες. Με αυτό τον τρόπο πραγματοποιήθηκε συστηματική διασύνδεση της πολιτικής των τουρ οπερέιτορ με αυτή των αεροπορικών εταιριών και των εταιριών που διαθέτουν αλυσίδες ξενοδοχείων. Ο σκληρός ανταγωνισμός παράλληλα οδήγησε τις εταιρείες αυτές σε μία πολιτική εκσυγχρονισμού και επέκτασης των δραστηριοτήτων με στόχο τη διαρκώς αυξανόμενη αγορά του παγκόσμιου τουρισμού. Σημαντική είναι και η ανάπτυξη ηλεκτρονικών συστημάτων κράτησης θέσεων [CRS (Computer Reservation Systems)]³. Τα συστήματα αυτά (GDS, Global Distribution Systems), (SABRE, WORLD

³ Κατσώνη Βασιλική, Συστήματα κρατήσεων με H/Y, TEI Αθήνας, σελ 3

SPAN, GALILEO.) έδωσαν τη δυνατότητα άμεσης σύνδεσης tour operators, αεροπορικών εταιριών, εταιριών μεταφορών και ξενοδοχείων, γεγονός που διευκόλυνε την διεξαγωγή των ταξιδιών. Η συμβολή των αεροπορικών εταιριών είναι ουσιαστική και ιδιαίτερα στην ανάπτυξη τουρισμού σε περιοχές με τα παρακάτω χαρακτηριστικά :

- 1) Περιοχές που ανήκουν σε αναπτυσσόμενες χώρες του κόσμου ή είναι γεωγραφικά απομακρυσμένες από τις χώρες αποστολής τουριστών. Στις περιπτώσεις αυτές η κατασκευή αεροδρομίου και κάποιων ξενοδοχειακών μονάδων αποτελούν τη βάση στην οποία στηρίζεται η τουριστική ανάπτυξη αυτών των περιοχών.
- 2) Περιοχές που έχουν αναπτύξει υποδομές για την υποδοχή οργανωμένου μαζικού τουρισμού διακοπών. Αυτό το πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης απαιτεί οργάνωση, μαζικότητα και ταχύτητα στη μεταφορά τουριστών.

Η ανάπτυξη των ηλεκτρονικών συστημάτων κράτησης θέσεων είχε δύο σημαντικές επιπτώσεις τόσο για τις αεροπορικές εταιρείες, όσο και για την παγκόσμια τουριστική βιομηχανία :

- α) Οδήγησε στη συνένωση πολλών αεροπορικών εταιρειών σε διεθνές ή εθνικό επίπεδο.
- β) Οδήγησε σε συνεργασία τις εταιρείες αυτές με άλλες εταιρείες που δραστηριοποιούνται στον τουρισμό (το σύστημα ALFA 3 της AIR FRANCE κάνει κρατήσεις για λογαριασμό άλλων αεροπορικών εταιρειών και συνδέεται με μεγάλο αριθμό τουρ οπερέιτορ, ξενοδοχείων και εταιρειών ενοικίασης αυτοκινήτων).

Επομένως, ο συνολικός τζίρος των αεροπορικών εταιρειών σχετίζεται με την ικανότητά τους να επεκταθούν στο χώρο του τουρισμού.

- Άλλες τουριστικές επιχειρήσεις

Σε αυτή την ομάδα υπάγονται επιχειρήσεις που άμεσα ή έμμεσα σχετίζονται με την ανάπτυξη του τουρισμού ή με υποδομές και υπηρεσίες σχετικές με τον τουρισμό. Οι κυριότερες ομάδες είναι :

- 1) Επιχειρήσεις χερσαίων μεταφορικών μέσων

Πρόκειται για επιχειρήσεις που συνδέονται με την τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής και αποτελούν απαραίτητο τμήμα της προσφερόμενης υποδομής της. Τέτοιου είδους επιχειρήσεις είναι εταιρίες ενοικίασης αυτοκινήτων και εταιρίες τουριστικών λεωφορείων.

- 2) Επιχειρήσεις θαλάσσιων μεταφορικών μέσων

Αποτελούν σημαντικό παράγοντα της ανάπτυξης περιοχών που διαθέτουν νησιά, μεγάλο μήκος ακτών και πλούσιο φυσικό ή πολιτιστικό πλούτο. Τέτοιες επιχειρήσεις είναι οι εταιρίες ακτοπλοϊκών σκαφών, κρουαζιερόπλοιων, μηχανοκίνητων και ιστιοπλοϊκών σκαφών.

3) Επιχειρήσεις που κατασκευάζουν και διαχειρίζονται θεματικά πάρκα

Τα θεματικά πάρκα μετατρέπονται από τουριστικό προϊόν για παιδιά (π.χ. Disneyland) σε προϊόν που απευθύνεται σε πολλές ομάδες πληθυσμού και σχετίζονται με την τεχνολογία, τον πολιτισμό.

4) Επιχειρήσεις εστίασης και αναψυχής

Η συμβολή των επιχειρήσεων αυτών στην τουριστική ανάπτυξη είναι σημαντική εφόσον λειτουργούν ως απαραίτητη παράλληλη υποδομή αναγκαία για την τουριστική ανάπτυξη. Τέτοιες επιχειρήσεις είναι εστιατόρια, αθλητικά κέντρα, μπαρ κ.ά.

5) Επιχειρήσεις που στηρίζουν χρηματο – οικονομικά την τουριστική ανάπτυξη

Εδώ περιλαμβάνονται εταιρίες μελετών και συμβούλων, τράπεζες και κατασκευαστικές εταιρίες που ασχολούνται με διάφορες φάσεις της οργάνωσης και ανάπτυξης τουριστικών υποδομών και υπηρεσιών ή με προγράμματα ανάπτυξης περιοχών.

2.2.3 Πολιτικές συνδεδεμένες με την τουριστική ανάπτυξη

Από το 1970 και μετά παρατηρείται μια εντυπωσιακή σε όγκο και εύρος αύξηση των πολιτικών προγραμματισμού και διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης. Πολλές από τις πολιτικές αυτές προέρχονται από διεθνείς οργανισμούς (Ο.Η.Ε., Ε.Ε.), ενώ άλλες από αναπτυγμένες τουριστικές χώρες και αφορούν διαφορετικές πτυχές της τουριστικής ανάπτυξης. Είναι κοινό χαρακτηριστικό της τουριστικής πολιτικής αρκετών χωρών η ενίσχυση της τοπικότητας στον προγραμματισμό και τη διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης.

Η αυξανόμενη ζήτηση για διεθνή ταξίδια σύντομα οδήγησε τις αναπτυγμένες χώρες στην αναζήτηση μέτρων και πολιτικών που θα διευκόλυναν τη διεθνοποίηση των όρων και

κανονισμών που επηρεάζουν την τουριστική ανάπτυξη. Σε συνεργασία με τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς που σχετίζονται με την τουριστική ανάπτυξη οι αναπτυγμένες χώρες προώθησαν σταδιακά αρκετές πολιτικές για την ευρύτερη ανάπτυξη του τουρισμού. Πολλές από αυτές τις πολιτικές συνέβαλαν στη βελτίωση της ελεύθερης και ασφαλούς διακίνησης των τουριστών, καθόρισαν τους όρους διεξαγωγής των οργανωμένων ταξιδιών και άλλες προώθησαν την ανάπτυξη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Πρόκειται για πολιτικές που συχνά έχουν διαφορετική αφετηρία όπως προτάσεις πολιτικής στα πλαίσια μιας υπερεθνικής ένωσης ή πολιτική που υιοθετείται σε εθνικό ή υπερεθνικό επίπεδο. Πολλές από αυτές τις πολιτικές συνδέθηκαν με τον τουρισμό αναζητώντας σε αυτόν την δυνατότητα αύξησης της απασχόλησης σε περιοχές όπου ο αγροτικός τομέας και η βιομηχανία φθίνουν, καθώς και σε περιοχές όπου απαιτείται εκσυγχρονισμός και αναδιάρθρωση της παραγωγικής δομής με στόχο τη μεσοπρόθεσμα σταθερότητα στην απασχόληση. Οι περισσότερες από αυτές τις πολιτικές αφορούν στις αναπτυγμένες χώρες, αλλά και σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες που συνδέονται με αυτές και επωφελούνται από αυτές τις πολιτικές.

Οι κυριότερες πολιτικές αφορούν στα εξής ζητήματα :

1) Πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης

Η πολιτική αυτή εφαρμόζεται συστηματικά με στόχο την ενίσχυση της παραγωγικής δομής της υπαίθρου και τη μείωση της μετανάστευσης προς τα αστικά κέντρα. Ειδικότερα σε μειονεκτικές περιοχές, (από πλευράς διάρθρωσης της απασχόλησης, γεωγραφικής θέσης), ο τουρισμός θεωρήθηκε δραστηριότητα ικανή να βελτιώσει τους όρους απασχόλησης και να εκσυγχρονίσει την παραγωγική δομή. Πολλές φορές τα αποτελέσματα αυτών των πολιτικών δεν ήταν πετυχημένα λόγω έλλειψης σωστού σχεδιασμού, οργάνωσης και τεχνογνωσίας, αλλά το σημαντικό ήταν ότι ενισχύθηκε η άποψη ότι στα θέματα που έχουν σχέση με την τουριστική ανάπτυξη απαιτείται η συμμετοχή των φορέων και όσων κατοικούν και δραστηριοποιούνται στην περιοχή.

2) Πολιτική ενίσχυσης του αγροτικού τομέα

Υπήρξε από τις πιο σημαντικές πολιτικές των αναπτυγμένων χωρών, ιδιαίτερα της Ευρώπης, με στόχο την ενίσχυση του εισοδήματος των αγροτών μέσω της προώθησης νέων και δυναμικών παραγωγικών δραστηριοτήτων. Μεγάλη έμφαση δόθηκε στα πλαίσια αυτής της πολιτικής στην κατάρτιση νέων αγροτών σε σύγχρονες επαγγελματικές δραστηριότητες, ώστε να παραμένουν στις περιοχές όπου κατοικούν ή έχουν την αγροτική τους εκμετάλλευση. Ο τουρισμός και σ'αυτή την περίπτωση προωθήθηκε ως επιχειρηματική δραστηριότητα, η οποία μπορούσε να ενισχύει το αγροτικό εισόδημα. Ο αγροτουρισμός, ο τουρισμός στο ύπαιθρο, τα καταλύματα σε παραδοσιακούς οικισμούς και άλλες μορφές επιχειρηματικής δραστηριότητας στον αγροτικό χώρο ενισχύθηκαν άμεσα από αυτή την πολιτική και συνέβαλαν στη διαμόρφωση προτύπων ήπιας τουριστικής ανάπτυξης στην ύπαιθρο.

3) Πολιτική προστασίας και διαχείρισης του περιβάλλοντος

Η πολιτική αυτή έχει ως στόχο την προστασία του περιβάλλοντος σε περιοχές με πλούσιους φυσικούς πόρους ή με παραδοσιακά δομημένο περιβάλλον. Η προώθηση αυτής της πολιτικής είχε τα εξής αποτελέσματα για την τουριστική ανάπτυξη :

- Πρόβαλε το πρότυπο μιας τουριστικής ανάπτυξης ήπιας και ενταγμένης στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον της περιοχής.
- Επισήμανε την ανάγκη ελέγχου και διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης, ιδιαίτερα σε περιοχές με πλούσιους περιβαλλοντικούς ή πολιτιστικούς πόρους.
- Συνέβαλε στην προώθηση του προτύπου ορισμένων εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως οικοτουρισμός, πολιτιστικός, αστικός τουρισμός, τουρισμός υπαίθρου.
- Οδήγησε στην διαμόρφωση ειδικών πολιτικών για τη διαχείριση και τον έλεγχο της τουριστικής ανάπτυξης.

4) Πολιτικές τουρισμού

Σε αρκετές περιπτώσεις υπήρξαν και συγκροτημένες πολιτικές σχετικές με την ανάπτυξη του τουρισμού γενικά ή τμημάτων του. Κάποια από τα ζητήματα που απασχόλησαν αυτές τις πολιτικές είναι :

- Ο σχεδιασμός και προγραμματισμός στην ανάπτυξη, ώστε να αποφεύγονται δυσμενείς επιπτώσεις στην οικονομία, την κοινωνία, τον πολιτισμό και το περιβάλλον, ειδικά σε αναπτυσσόμενες περιοχές.
- Η προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού ως προτύπων τουρισμού που ενισχύουν μια τουριστική ανάπτυξη ήπια, ισόρροπη και αειφόρα σε τοπικό επίπεδο.
- Η προώθηση μιας πολιτικής που θα προστατεύει τα δικαιώματα των τουριστών – καταναλωτών.
- Η βελτίωση των δομών εκπαίδευσης και κατάρτισης στον τουριστικό τομέα, με στόχο την καλύτερη ποιότητα υπηρεσιών και την αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος.
- Η σύνδεση του τουρισμού με τον πολιτισμό ως τομέων άμεσα συνδεδεμένων στα πλαίσια μιας σύγχρονης αντίληψης για την τουριστική ανάπτυξη που στέκεται κριτικά απέναντι στο κυρίαρχο πρότυπο του οργανωμένου μαζικού τουρισμού διακοπών.
- ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 2
-

ΕΛΛΑΔΑ

Η Ελλάδα έχει υιοθετήσει ένα μοντέλο όπου συνδυάζεται η κεντρική διοίκηση του τουρισμού (Υπουργείο Ανάπτυξης, Ε.Ο.Τ.) και η αποκέντρωση αρμοδιοτήτων (νομαρχίες). Το μοντέλο αυτό επιδιώκει να συγκεράσει τον κεντρικό ρόλο του κράτους (με κύρια αρμοδιότητα τον σχεδιασμό και τον προγραμματισμό της τουριστικής πολιτικής) και τον ρόλο των ΟΤΑ (με αρμοδιότητες σχετικές με την οργάνωση, την διαχείριση, την προβολή, αλλά και τον σχεδιασμό της τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης του τουρισμού)

- ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 3

ΝΕΑ ΖΗΛΑΝΔΙΑ

Η Ν. Ζηλανδία αποτελεί ένα ενδιαφέρον παράδειγμα με μεγάλη παράδοση στην οργάνωση της τουριστικής ανάπτυξης. Με μια δομή αρχικά όπου ο ρόλος του κεντρικού κράτους είναι καθοριστικός σε πολλά πεδία του σχεδιασμού και της οργάνωσης της τουριστικής ανάπτυξης παρατηρούνται, κυρίως στη δεκαετία του '80, καθοριστικές αλλαγές προς μια «περιφερειακοποίηση» και αποκέντρωση των αρμοδιοτήτων. Οι αλλαγές

αυτές συνοδεύτηκαν και από μια πολιτική η οποία επεδίωξε να αναδείξει τον ιδιωτικό τομέα σε άμεσο συμμετοχο στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, αλλά και στην «διεθνοποίηση» του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος της χώρας σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Πρέπει ακόμη να σημειωθεί ότι αυτές οι αλλαγές συνοδεύτηκαν και από πολλές πρωτοβουλίες θεσμικού και οργανωτικού χαρακτήρα για την προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτισμικής κληρονομιάς της χώρας ως τουριστικών πόρων.

Πίνακας 2.3 : Φορείς συμφερόντων σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο

1. Επιχειρήσεις τουρισμού σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο.
2. Άτομα ή εταιρίες που ασχολούνται με την προώθηση της τουριστικής ανάπτυξης.
3. Φορείς εθνικής, περιφερειακής ή τοπικής πολιτικής εκπροσώπησης.
4. Οργανώσεις ασχολούμενες με την τοπική ανάπτυξη ή την προστασία του περιβάλλοντος.
5. Κοινωνικό – επαγγελματικές ομάδες του πληθυσμού τουριστικών περιοχών.

Πηγή: Χ. Κοκκόσης– Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σ. 60-62

2.2.4 Παράμετροι της τουριστικής ζήτησης και προσφοράς

Εκτός από τα παραπάνω οι παράγοντες διαμόρφωσης των προτύπων τουριστικής ανάπτυξης εξαρτώνται και από ορισμένες παραμέτρους της ζήτησης και προσφοράς. Αυτοί είναι οι παρακάτω:

1) Παράμετροι της τουριστικής ζήτησης

Οι παράμετροι της τουριστικής ζήτησης ενεργοποιούνται κυρίως σε διεθνές, αλλά και σε εθνικό επίπεδο. Ορισμένες από αυτές χαρακτηρίζονται από μεσοπρόθεσμη σταθερότητα, ενώ άλλες συνδέονται με την χρονική συγκυρία. Οι κυριότερες παράμετροι είναι οι παρακάτω:

- Οι παγιωμένες τάσεις της ζήτησης διεθνώς.
Η ζήτηση για οργανωμένο μαζικό τουρισμό διακοπών αποτελεί παράδειγμα τέτοιας τάσης, η οποία επηρεάζει την τουριστική ανάπτυξη πολλών περιοχών.
- Τα ειδικά κίνητρα των τουριστών.

Υπάρχει σημαντικός αριθμός ειδικών κινήτρων που ενεργοποιούν ταξίδια. Τα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης επηρεάζονται ανάλογα, διαμορφώνοντας τις κατάλληλες υποδομές και υπηρεσίες για να ανταποκριθούν σε αυτά.

- Η διαφήμιση.

Αποτελεί έναν καθοριστικό παράγοντα, ιδιαίτερα στα πλαίσια ενός εντεινόμενου ανταγωνισμού. Η ύπαρξη μιας διαφημιστικής εικόνας από τις τουριστικές περιοχές θεωρείται απαραίτητη.

- Η πολιτική των τουρ οπερέιτορ για μια συγκεκριμένη περιοχή.

Από τη στιγμή που πρόκειται για περιοχή με διεθνή πελατεία, ο ρόλος των τουρ οπερέιτορ παίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των τάσεων της ζήτησης.

- Η γεωγραφική θέση της περιοχής.

Για παράδειγμα, αν η περιοχή βρίσκεται γεωγραφικά σε μια από τις παραδοσιακά αναπτυγμένες ζώνες τουρισμού, αυτό επηρεάζει τη ζήτησή της συνήθως θετικά.

- Το μάρκετινγκ.

Η ύπαρξη ενός δυναμικού προγράμματος μάρκετινγκ για την περιοχή επηρεάζει τη σύνθεση της ζήτησης και την πορεία ανάπτυξης της περιοχής.

- Η συγκυρία στις χώρες αποστολής ή υποδοχής τουριστών.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα σε αυτή την περίπτωση είναι οικονομικές ή πολιτικές κρίσεις, στροφή σε άλλες αγορές λόγω μείωσης τιμών.

2) Παράμετροι της τουριστικής προσφοράς

Εδώ σημασία έχουν οι πόροι που διαθέτει η περιοχή ή που έχουν κατασκευαστεί από επιχειρήσεις ή φορείς που βρίσκονται σ'αυτή. Η έλλειψη του απαραίτητου αριθμού τέτοιων πόρων μπορεί να αποτελέσει αρνητικό παράγοντα στην προσπάθεια τουριστικής ανάπτυξης. Οι κυριότερες παράμετροι είναι οι παρακάτω :

- Οι φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι της περιοχής.

Δηλαδή πόροι που έχουν ιδιαίτερη σημασία για διαφορετικούς τύπους τουριστικής ζήτησης, όπως το περιβάλλον, πολιτιστικές εκδηλώσεις, πολιτιστική παράδοση

- Ανθρωπογενείς πόροι.

Πρόκειται για πόρους που έχουν σχέση με το δομημένο περιβάλλον, όπως μουσεία, μνημεία, παραδοσιακοί οικισμοί

- Υποδομές και υπηρεσίες.

Εδώ περιλαμβάνονται όλες οι υποδομές και υπηρεσίες που άμεσα ή έμμεσα αφορούν τη διαμονή των τουριστών στην περιοχή, όπως ξενοδοχεία, τουριστικά πρακτορεία, μεταφορικά μέσα, επιχειρήσεις εστίασης και αναψυχής.

2.2.5 Κοινωνικές, επαγγελματικές και πολιτικές ομάδες συμφερόντων

Πρόκειται για ένα σύνολο κοινωνικό – επαγγελματικών ομάδων⁴ με διαφορετικές πολιτικές ή οικονομικές απόψεις σχετικά με την τουριστική ανάπτυξη. Η ιδιαιτερότητα στην περίπτωση τους έγκειται στο γεγονός ότι οι απόψεις τους επηρεάζονται καθοριστικά από έναν κοινό παράγοντα: τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά των περιοχών ή χωρών όπου αυτές οι κοινωνικές και πολιτικές ομάδες ζουν και δραστηριοποιούνται. Σε περιοχές για παράδειγμα που βρίσκονται στην ύπαιθρο και δεν διαθέτουν δυναμικούς παραγωγικούς κλάδους ή σε όσες χαρακτηρίζονται γεωγραφικά απομονωμένες (ορεινές περιοχές ή νησιά), καθώς και σε αυτές που βρίσκονται σε αποβιομηχανοποιημένες περιφέρειες, η ανάπτυξη του τουρισμού λειτουργεί καταλυτικά για την ισορροπία της παραγωγικής δομής της περιοχής. Στο οικονομικό πεδίο ενεργοποιούνται όλες οι ομάδες συμφερόντων που διαβλέπουν στον τουρισμό τη λύση των αναπτυξιακών προβλημάτων της περιοχής, ενώ στο κοινωνικό πεδίο αυξάνονται οι προσδοκίες του τοπικού πληθυσμού για μια βελτιωμένη ποιοτική ζωή.

Οι αντιπαραθέσεις αυτές είναι ιδιαίτερα δυναμικές και αυτό σχετίζεται με το ρόλο που μπορεί να παίξει ο τουρισμός σε περιοχές με κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά. Τα αναπτυξιακά προβλήματα που υπάρχουν σε αυτές τις περιοχές λειτουργούν ουσιαστικά σαν παράγοντας επιτάχυνσης της θετικής αποδοχής του τουρισμού και ισχυροποίησης της θέσης όσων είναι υπέρμαχοι της ανάπτυξης του. Ο διεθνής τουρισμός ενεργοποιεί διαδικασίες ανάπτυξης και παραγωγής στις τουριστικές περιοχές, αλλά επιπλέον η δυναμική της κοινωνικής αλλαγής που τον χαρακτηρίζει επηρεάζει τη θέση και στάση κοινωνικό - επαγγελματικών ομάδων που παίζουν έναν ιδιαίτερο ρόλο στη διαδικασία της ανάπτυξης. Τα αντιτιθέμενα ή μη συμφέροντα των ομάδων αυτών σε σχέση με την πορεία και τα χαρακτηριστικά του προτύπου τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής μετατρέπουν την πορεία της τουριστικής ανάπτυξης σε πολιτικό και κοινωνικό διακύβευμα τεράστιας σημασίας για τις περιοχές. Οι κοινωνικό - επαγγελματικές ομάδες είναι οι ακόλουθες :

⁴ Τσάρτας, Π, Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό, Εξάντας Αθήνα 1998, σελ 160-170

1) Όσοι κατέχουν γη και χρήμα σε τοπικό επίπεδο (επαγγελματίες, γαιοκτήμονες, επιχειρηματίες, επενδυτές).

Η ομάδα αυτή συχνά διασυνδέεται με επενδυτές που προέρχονται από άλλες περιοχές της χώρας ή με διεθνείς εταιρείες τουρισμού προσδοκώντας στα οφέλη από την παρουσία τους στην περιοχή. Η επαγγελματική τους θέση και η οικονομική τους δύναμη επιτρέπει στα άτομα αυτής της ομάδας να πιέζουν προς την κατεύθυνση αυτή εφόσον συνήθως ελέγχουν και πολιτικά τους φορείς που παίζουν ρόλο στη λήψη των αποφάσεων.

2) Οι νέοι.

Πρόκειται για μια ομάδα που παίζει καθοριστικό ρόλο στην τελική υιοθέτηση του προτύπου ανάπτυξης του τουρισμού σε τοπικό επίπεδο. Η πλειοψηφία των νέων προσβλέπει θετικά στον τουρισμό εκτιμώντας τόσο τα οικονομικά οφέλη που θεωρούν ότι αποφέρει ο κλάδος, όσο και τα εκσυγχρονιστικά χαρακτηριστικά του στο κοινωνικό πεδίο. Η νέα παραγωγική δομή που δημιουργείται στις τουριστικές περιοχές είναι ένας επιπλέον θετικός παράγοντας για τους νέους, αφού οι περισσότερες από αυτές τις περιοχές βρίσκονται στην ύπαιθρο και τα αστικού χαρακτήρα καταναλωτικά και κοινωνικά πρότυπα του τουρισμού θεωρούνται «εκσυγχρονιστικά».

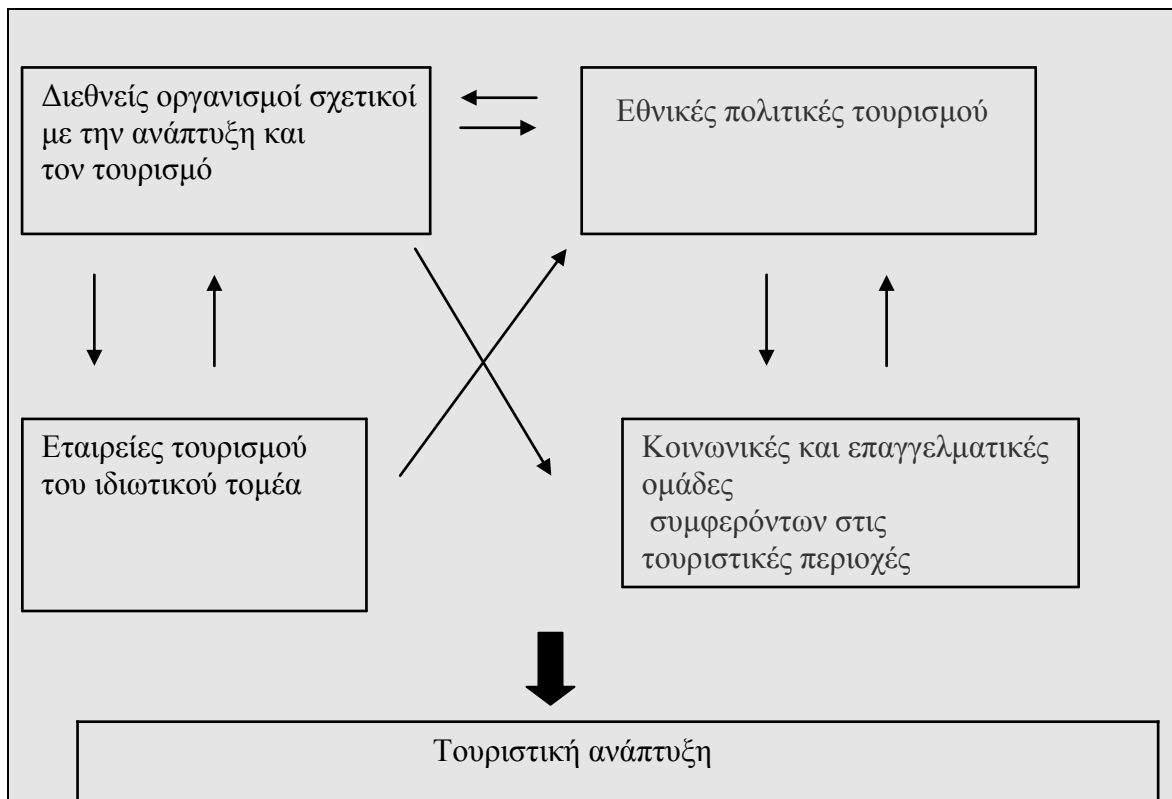
3) Οι φορείς της τοπικής πολιτικής εξουσίας.

Ο ρόλος και οι εξουσίες της τοπικής αυτοδιοίκησης σε θέματα ανάπτυξης και προγραμματισμού διαρκώς ενισχύονται μεταπολεμικά, ιδιαίτερα στις αναπτυγμένες χώρες. Οι ιδιαίτερα περίπλοκες επιπτώσεις της ανάπτυξης του τουρισμού στην τοπική οικονομική και κοινωνική δομή καθώς και ο διεθνοποιημένος χαρακτήρας που ολοένα και περισσότερο αποκτάει η ενεργοποίηση της ζήτησης του είναι οι δύο λόγοι που αναδεικνύουν τον καθοριστικό ρόλο της πολιτικής εξουσίας. Ας σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι ο τουρισμός συστηματικά προωθήθηκε και ενισχύθηκε από τις κεντρικές κυβερνήσεις αλλά και τους διεθνείς αναπτυξιακούς οργανισμούς ως ο κλάδος που μπορούσε να συμβάλλει θετικά στην τοπική ανάπτυξη. Ο τουρισμός γίνεται κυρίαρχος μοχλός της τοπικής ανάπτυξης σε πολλές περιοχές και χώρες του κόσμου και οι θετικές ή δυσμενείς μεσοπρόθεσμες επιπτώσεις της ανάπτυξης του διαμορφώνουν ανάλογα και τη στάση των φορέων της τοπικής πολιτικής εξουσίας. Οι φορείς αυτοί είναι οι αποδέκτες των μηνυμάτων, απόψεων και θέσεων του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου σε σχέση με τις εξελίξεις που επιφέρει ο τουρισμός στην περιοχή τους.

4) Οι τοπικοί αναπτυξιακοί περιβαλλοντικοί και πολιτιστικοί σύλλογοι και οργανώσεις.

Πληθαίνουν σε τοπικό επίπεδο οι σύλλογοι και τα σωματεία που ασχολούνται με θέματα ανάπτυξης, περιβάλλοντος ή πολιτισμού στις αναπτυγμένες χώρες. Αποτελούν την συλλογική έκφραση συμφερόντων και απόψεων που διαμορφώνονται στο τοπικό επίπεδο σε σχέση που άμεσα ή έμμεσα άπτονται των διαδικασιών της τουριστικής ανάπτυξης και των επιπτώσεων της στην τοπική κοινωνία. Τα θέματα αυτά συχνά μορφοποιούνται σε διακυβεύματα με ιδιαίτερη πολιτική σημασία για το αναπτυξιακό πρότυπο που θα ακολουθήσει η περιοχή σε σχέση με τον τουρισμό. Ενδεικτικά ορισμένα από αυτά είναι: η ανάπτυξη εκτεταμένων τουριστικών υποδομών στην περιοχή, τα χωροταξικά και πολεοδομικά προβλήματα που δημιουργεί η τουριστική ανάπτυξη, οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού, η διατήρηση της τοπικής παράδοσης και του πολιτισμού, οι κοινωνικές επιπτώσεις που επέρχονται από την ταχύτατη τουριστική ανάπτυξη, ο έλεγχος της λειτουργίας των τουριστικών επιχειρήσεων. Διακρίνεται σε όλα αυτά τα ζητήματα η σημασία της συναίνεσης στο υιοθετούμενο πρότυπο ανάπτυξης και ακριβώς αυτή η έλλειψη είναι που οδηγεί σε συγκρούσεις και αντιπαραθέσεις τις ομάδες συμφερόντων που υπάρχουν σε κάθε τουριστική περιοχή. Πολλά από αυτά τα σωματεία δημιουργήθηκαν μετά την έλευση του τουρισμού ανταποκρινόμενα στον προβληματισμό που εστιάστηκε σε δύο κυρίως προβλήματα: την ακολουθούμενη πολιτική τουριστικής ανάπτυξης και τους τρόπους διαχείρισης και ελέγχου του τουρισμού προς όφελος της περιοχής. Ο τρόπος δράσης και το ειδικό βάρος που έχουν αυτοί οι σύλλογοι σε κάθε περιοχή παρουσιάζουν μεγάλες διαφορές που σχετίζονται με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των περιοχών, αλλά και την ένταση και έκταση των προβλημάτων που εμφανίζονται σε αυτές. Σε κάθε περίπτωση η παρουσία και η πολιτική αυτών των συλλόγων επηρεάζει σημαντικά την εξέλιξη και την τελική διαμόρφωση της τουριστικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο.

Σχήμα 2.4 Κοινωνικές, επαγγελματικές και πολιτικές ομάδες συμφερόντων

Πηγή: Τσάρτας, Π, Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό, Εξάντας Αθήνα 1998, σελ 163

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης

Η τελευταία εικοσαετία χαρακτηρίζεται από τις συστηματικές προσπάθειες διερεύνησης των προϋποθέσεων εφαρμογής νέων προτύπων τουριστικής ανάπτυξης τα οποία θα ανταποκρίνονται στις σύγχρονες κοινωνικές απαιτήσεις για καθαρό περιβάλλον, σεβασμό στις τοπικές ιδιομορφίες, αποκέντρωση και συμμετοχή των κατοίκων στις αναπτυξιακές διαδικασίες. Η δεκαετία που διανύουμε δείχνει ότι θα είναι η δεκαετία της ωρίμανσης αυτών των τάσεων που σηματοδοτούν ουσιαστικά μια διαφορετική ιστορική και οργανωτική φάση της τουριστικής ανάπτυξης με δυναμικές ανακατατάξεις όσον αφορά τα κίνητρα των τουριστικών ταξιδιών, τα νέα κοινωνικά και πολιτιστικά πρότυπα των τουριστών, την ιδιαίτερη σημασία που αποκτάει το περιβάλλον και η προστασία του για το σύγχρονο τουρισμό, τις επιπτώσεις των εξελίξεων της τεχνολογίας στον τουρισμό.

Οι κυριότερες από αυτές τις νέες τάσεις και αλλαγές που αποτελούν και αντικείμενο ιδιαίτερου επιστημονικού ενδιαφέροντος είναι οι ακόλουθες¹ : η διαμόρφωση των συνθηκών που οδήγησαν στην αμφισβήτηση του οργανωμένου μαζικού τουρισμού και στην ανάπτυξη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, ο ρόλος των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην ανάδειξη ήπιων και αειφορικών μοντέλων ανάπτυξης, τα κοινωνικά και καταναλωτικά πρότυπα του σύγχρονου τουρίστα στη μεταβιομηχανική κοινωνία και οι μελλοντικές τάσεις εξέλιξης.

Ορισμένοι παράγοντες αμφισβητούν το πρότυπο του οργανωμένου τουρισμού και προωθούν την ανάπτυξη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές αποτελούν το νέο δυναμικό και αναπτυσσόμενο πρότυπο τουρισμού και αποτελούν τη σύνθεση μιας τεράστιας ποικιλίας κινήτρων τουριστικών ταξιδιών, πολλά από τα οποία διαμορφώθηκαν μετά το 1970. Η σημασία της ανάπτυξης αυτών των μορφών έγκειται στην αντίθεση των περισσότερων από αυτές με τον οργανωμένο μαζικό τουρισμό διακοπών. Σε πολλές περιπτώσεις η διαφορά αυτών των μορφών δεν αφορά το στόχο του ταξιδιού, π.χ «διακοπές» αλλά το περιεχόμενο και το νόημα που έχει η ταξιδιωτική εμπειρία στο πλαίσιο ενός ταξιδιού με παρόμοιο στόχο. Αποτελούν υπό αυτή την έννοια, το αποτέλεσμα μιας συστηματικής αμφισβήτησης του τουρισμού του «πακέτου» και των αντίστοιχων επιπτώσεων

¹Π. Τσάρτας, Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό, εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα 1998, σελ 340-341

που επιφέρει στις περιοχές υποδοχής. Οι παράγοντες που οδηγούν σε αυτή την αμφισβήτηση είναι οι παρακάτω:

- Η αμφισβήτηση του οικονομικού και αναπτυξιακού οφέλους των τουριστικών περιοχών.
- Οι σύνθετες προσεγγίσεις στις επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης
- Οι παρεμβάσεις των διεθνών οργανισμών και των επιστημονικών φορέων
- Οι αλλαγές στα κίνητρα των τουριστών και οι πιέσεις των τοπικών κοινωνικών ομάδων και φορέων

3.1 Συγκρότηση και λειτουργία των προτύπων

Η αρχική διαμόρφωση των προτύπων τουριστικής ανάπτυξης είναι αποτέλεσμα της επενέργειας πολλών παραγόντων που συνδέονται με τη ζήτηση και με την προσφορά σε όλα τα επίπεδα. Όμως η ουσιαστική συγκρότηση και η σταθερή λειτουργία ενός προτύπου ανάπτυξης εξαρτάται από την αλληλεπίδραση της ζήτησης και της προσφοράς². Σε κάθε περίπτωση είναι δύσκολο να εκτιμηθεί αν η αφετηρία αυτής της διαδικασίας είναι η ζήτηση (περιοχές αποστολής τουριστών) ή η προσφορά (περιοχές υποδοχής τουριστών). Στις περισσότερες περιπτώσεις φαίνεται ότι η ζήτηση αποτελεί τον βασικό πόλο της αρχικής ενεργοποίησης αυτής της σχέσης.

Αυτό γίνεται μέσω κάποιων σημαντικών εξελίξεων, στις χώρες αποστολής τουριστών, όπως είναι :

- 1) Η διαμόρφωση των συγκροτημένων καταναλωτικών προτύπων των τουριστών
- 2) Συγκρότηση των τουριστών σε «ομάδες – στόχους» καταναλωτών με συγκεκριμένες επιλογές στα ταξίδια τους
- 3) Η πολιτική των εταιριών που ασχολούνται με τον τουρισμό, οι οποίες ευνοούν την γεωγραφική εξάπλωση της τουριστικής ανάπτυξης και την εξειδίκευση της τουριστικής προσφοράς, έτσι ώστε να καλύπτονται οι απαιτήσεις όλων των τύπων τουριστών. Η προσφορά από την πλευρά της διαμορφώνει αντίστοιχα τα ανάλογα δεδομένα ώστε να ανταποκριθεί σε αυτή τη ζήτηση :
 - α) Υποδομές και υπηρεσίες σχετικές με τη διαμονή και τις δραστηριότητες των τουριστών.
 - β) Ανάδειξη των τοπικών πόρων που μπορούν να έχουν τουριστική χρήση.

² Χ. Κοκκώσης– Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σελ. 81-85

γ) Ειδικό θεσμικό πλαίσιο σχετικό με την τουριστική ανάπτυξη.

Με αυτό τον τρόπο και μέσω μιας δυναμικής εξελικτικής διαδικασίας συγκροτούνται τα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης στις τουριστικές χώρες. Αποτελούν το κοινό πεδίο δράσης της τουριστικής ζήτησης και προσφοράς και σταθερά τμήματα του τουριστικού προϊόντος, καθώς και βάση της τουριστικής ανάπτυξης. Η μελέτη της πορείας συγκρότησής τους δείχνει ότι υπάρχει μια τάση δημιουργίας νέων προτύπων την τελευταία 20ετία. Τα πρότυπα αυτά αρχικά αποτελούν εξειδικεύσεις των παλαιότερων, αλλά σταδιακά λειτουργούν ως αυτοδύναμα πρότυπα στις τουριστικές χώρες. Τέτοια είναι τα πρότυπα τουρισμού σε θύλακες, καθώς και αυτό του αειφορικού τουρισμού, τα οποία προέκυψαν αρχικά ως μια εξειδίκευση των προτύπων του οργανωμένου μαζικού τουρισμού διακοπών και του προτύπου του παραθερισμού. Η τελική επιβίωση αυτών των προτύπων εξαρτάται άμεσα από τη σταθερότητα και το δυναμισμό της ζήτησης, αλλά και από τις ανάλογες κινήσεις και προσαρμογές της προσφοράς για τη δημιουργία, λειτουργία, διαχείριση και προβολή των κατάλληλων τουριστικών υποδομών, δραστηριοτήτων και πόρων που σχετίζονται με αυτό το πρότυπο. Στα πλαίσια αυτά, το πρότυπο ή τα πρότυπα που υπάρχουν στην κάθε τουριστική περιοχή αποτελούν τη βάση της τουριστικής ανάπτυξής της, αλλά και ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του τουριστικού προϊόντος που προσφέρει.

3.1.1 Οι πόλοι της προσφοράς και της ζήτησης που εμπλέκονται στη διαδικασία της τουριστικής ανάπτυξης

Η εδραίωση μιας τουριστικής περιοχής στον εθνικό ή διεθνή χώρο εξαρτάται άμεσα από τη δημιουργία και τη λειτουργία ορισμένων προτύπων τουριστικής ανάπτυξης. Καθοριστικό ρόλο σε αυτή τη διαδικασία έχει η ανάπτυξη, η οργάνωση και η διαχείριση των πόρων, των υποδομών και των υπηρεσιών, οι οποίες αποτελούν στο σύνολό τους την προσφορά, καθώς και των τουριστικών ρευμάτων που συνθέτουν τον αντίστοιχο πόλο της ζήτησης της κάθε περιοχής.

Ο πόλος της προσφοράς (πόροι, υποδομές, υπηρεσίες)

- Οι φυσικοί και περιβαλλοντικοί πόροι καλύπτουν ορισμένα από τα βασικότερα κίνητρα της ζήτησης των τουριστών. Ο πλούτος, η ποικιλία τους και πάνω απ' όλα η διαχείριση και η προστασία τους αποτελούν σημαντικές παραμέτρους της ζήτησης γι' αυτούς τους πόρους. Αποτελούν τη βάση για οργανωμένα ταξίδια, αλλά και για ταξίδια ειδικών κινήτρων.

- Οι πολιτισμικοί πόροι έχουν ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αυτό της επικοινωνίας ανάμεσα σε λαούς και πολιτισμούς. Εδώ πολύ συχνά η ανθρώπινη παρέμβαση δίνει την μορφή τουριστικών πόρων, ενώ και σε αυτή την ομάδα παρατηρούνται οργανωμένα ταξίδια και ταξίδια ειδικών κινήτρων (πολιτιστικός, εκπαιδευτικός τουρισμός).
- Οι ανθρωπογενείς πόροι είναι σύνθετοι (πολιτισμός, ιστορία, περιβάλλον) και τους δημιουργεί η ανθρώπινη παρέμβαση. Η χρήση τους μπορεί να αφορά αποκλειστικά ή όχι τους τουρίστες.
- Τοπία και περιβαλλοντικά πάρκα αποτελούν σύνθεση διαφορετικών στοιχείων όπως περιβάλλον, πολιτισμός και η παρέμβαση του ανθρώπου είναι λιγότερο ή περισσότερο σημαντική στη διαμόρφωσή τους ως πόρων.
- Οι υποδομές και οι υπηρεσίες της τουριστικής περιοχής αποτελούν τη βάση στην οποία στηρίζεται ο τοπικός τουριστικός τομέας. Το εύρος, η ποιότητα, η εξειδίκευση και η σωστή διαχείρισή τους είναι σημαντικοί παράγοντες που καθορίζουν τα χαρακτηριστικά της προσφοράς κάθε περιοχής.

Ο πόλος της ζήτησης (τουριστικά ρεύματα)

Τα τουριστικά ρεύματα καταγράφουν τη σύνθεση της ζήτησης των τουριστών σε δύο διαστάσεις του ταξιδιού, την γεωγραφική και την κοινωνιολογική. Η γεωγραφική επισημαίνει την περιοχή επίσκεψης των τουριστών και η κοινωνιολογική συνδέεται με τον τύπο του ταξιδιού και τα κίνητρα των τουριστών.

Τα τουριστικά ρεύματα που κατευθύνονται προς τουριστικές ζώνες είναι δύο ειδών α) αυτά που κινούνται με βάση ένα κοινό κίνητρο όπως διακοπές, πολιτισμός και β) αυτά που αναζητούν το ταξίδι στις αναπτυγμένες ή αναπτυσσόμενες περιοχές του κόσμου.

Η γεωγραφική διάσταση των τουριστικών ρευμάτων επισημαίνει τρία ρεύματα. Το πρώτο αφορά στο διεθνή τουρισμό και κατευθύνεται σε τουριστικές περιοχές της Ευρώπης, της Β. Αμερικής, του Ειρηνικού, οι οποίες αποτελούν τις σημαντικότερες αγορές του. Το δεύτερο αφορά στον εσωτερικό τουρισμό και καταγράφει τουριστικές μετακινήσεις ημεδαπών στο εσωτερικό μιας χώρας. Τέλος, το τρίτο τουριστικό ρεύμα αφορά ταξίδια περιηγητικού χαρακτήρα που γίνονται σε διαφορετικές τουριστικές περιοχές στο ίδιο ή σε διαφορετικά κράτη από ημεδαπούς ή αλλοδαπούς τουρίστες.

Η κοινωνιολογική διάσταση των τουριστικών ρευμάτων, όπως ειπώθηκε παραπάνω, έχει δύο παραμέτρους, τον τύπο των ταξιδιών και τα κίνητρα των τουριστών. Στον τύπο των ταξιδιών διακρίνονται όσα οργανώνονται

από πρακτορεία, τα αυτόνομα ταξίδια, οργανωμένα από τους ίδιους τους τουρίστες με χρήση ή όχι υπηρεσιών πρακτορείου, τα περιηγητικά.

Πίνακας 3.1 : Πόροι, υποδομές, υπηρεσίες της προσφοράς

Φυσικοί περιβαλλοντικοί πόροι	Πολιτισμικοί πόροι	Ανθρωπογενείς πόροι	Υποδομές, υπηρεσίες
Φυσικό περιβάλλον	Μνημεία	Παραδοσιακοί οικισμοί	Ξενοδοχεία
Κλίμα	Παράδοση περιοχής	Μουσεία	Πρακτορεία
Τοπία	Ήθη και έθιμα	Θεματικά πάρκα	Αεροδρόμια
Θάλασσα	Τοπία	Παραδοσιακή αρχιτεκτονική	Λιμάνια
Εθνικοί δρυμοί	Θρησκεία	Κτίρια	Οδικό δίκτυο
Ακτές	Γλώσσα		Επιχειρήσεις εστίασης και αναψυχής
Λίμνες	Τέχνες		
Φαράγγια	Πολιτιστικά δρώμενα		
Σπήλαια			

Πηγή: Χ. Κοκκώσης- Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σ. 87

3.2 Τα κυριότερα σύγχρονα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης

Τα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης³ που αναπτύσσονται στις τουριστικές περιοχές είναι πολλά, ενώ υπάρχουν και πολλές διαφορές στον τρόπο λειτουργίας ή διαχείρισής τους. Παρακάτω παρατίθενται κάποια από τα πρότυπα αυτά.

1) Πρότυπο οργανωμένου μαζικού τουρισμού διακοπών

Το πρότυπο αυτό κυριαρχεί στον παγκόσμιο τουρισμό και συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη πολλών περιοχών του κόσμου. Βασικά χαρακτηριστικά της ανάπτυξής του είναι α) οι εκτεταμένες και οργανωμένες υποδομές και υπηρεσίες που προσφέρει, β) η καθοριστική παρουσία του στην παραγωγική δομή της περιοχής, που έχει ως αποτέλεσμα την εξάρτηση από τον τουρισμό του συνόλου σχεδόν των υπόλοιπων κλάδων, γ) οι αρκετές φορές αρνητικές

³ Τσάρτας. Π, Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό, Εξάντας Αθήνα 1998, σελ 148-151

επιπτώσεις της ανάπτυξής του στην τοπική κοινωνία, την οικονομία, το περιβάλλον. Η ζήτηση γι' αυτό το πρότυπο εξαρτάται συνήθως από τις αναπτυγμένες χώρες αποστολής τουριστών. Άλλο χαρακτηριστικό αυτού του προτύπου είναι η εποχικότητα της ζήτησης. Περιοχές που υιοθετούν αυτό το πρότυπο έχουν πλούσιους περιβαλλοντικούς και πολιτισμικούς πόρους.

Κυρίαρχα χαρακτηριστικά της είναι:

- α) η εξάρτηση του συνόλου σχεδόν των κοινωνικό – οικονομικών δραστηριοτήτων της περιοχής από τον τουρισμό
- β) οι δυσμενείς κοινωνικές, οικονομικές, περιβαλλοντικές και πολιτισμικές επιπτώσεις στην περιοχή
- γ) η αδυναμία ελέγχου της ανάπτυξης.

Παραδείγματα: παραθαλάσσιες τουριστικές περιοχές, ορεινά θέρετρα χειμερινών σπόρ, νησιωτικές χώρες Τρίτου Κόσμου.

2) Πρότυπο ενταγμένο στο τοπικό αναπτυξιακό πλαίσιο (αστικός τουρισμός, τουρισμός υπαίθρου)

Η ανάπτυξη αυτού του προτύπου εντάσσεται στα ευρύτερα δεδομένα της τοπικής παραγωγικής δομής της περιοχής. Διακρίνονται δύο περιπτώσεις, ο αστικός τουρισμός και ο τουρισμός υπαίθρου.

Στον αστικό τουρισμό το πρότυπο συνδέεται με την ανάπτυξη υποδομών και υπηρεσιών που εξυπηρετούν τους τουρίστες του επαγγελματικού, εκπαιδευτικού και πολιτιστικού τουρισμού. Οι υποδομές λειτουργούν ως τμήμα της ευρύτερης υποδομής της περιοχής.

Στον τουρισμό υπαίθρου το πρότυπο συνδέεται με την ανάπτυξη υποδομών και υπηρεσιών του τουρισμού διακοπών, αλλά και του εναλλακτικού τουρισμού.

Καθοριστικό στοιχείο και στις δύο περιπτώσεις είναι ο συμπληρωματικός χαρακτήρας τους σε σχέση με τα κοινωνικά και παραγωγικά δεδομένα της περιοχής.

Κυρίαρχα χαρακτηριστικά της είναι:

- α) η συμπληρωματική παρουσία του τουρισμού σε σχέση με τις κοινωνικοοικονομικές δραστηριότητες της περιοχής
- β) διαφορετικής έντασης επιπτώσεις στην κοινωνικοοικονομική δομή εξαρτώμενες από τον προγραμματισμό της ανάπτυξης

Παραδείγματα: Αστικές περιοχές με πολιτιστικό ή επαγγελματικό τουρισμό. Περιοχές της υπαίθρου με μικρής κλίμακας τουριστικές δραστηριότητες, π.χ ορεινού τουρισμού, αγροτουρισμού, αθλητικού τουρισμού.

3) Πρότυπο βιώσιμου τουρισμού με χρήση εναλλακτικών μορφών τουρισμού

Οι ελλείψεις που παρουσιάζει ο σχεδιασμός και ο προγραμματισμός της τουριστικής ανάπτυξης έχει οδηγήσει στην εφαρμογή προγραμμάτων βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Η υιοθέτηση και προώθηση αυτού του προτύπου αποτελεί ένδειξη ότι ο αειφόρος τουρισμός επεκτείνεται σταδιακά στο διεθνή χώρο. Την διαπίστωση αυτή ενισχύει και η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, οι οποίοι συμβάλλουν στην βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.

Κυρίαρχα χαρακτηριστικά της είναι:

- α) η ελεγχόμενη και προγραμματισμένη τουριστική ανάπτυξη ήπιας μορφής
- β) η επιδίωξη εφαρμογής των αρχών της αειφορία με στόχο τόσο την ένταξη στην τοπική κλίμακα όσο και τη σταθερή ανατροφοδότηση της αναπτυξιακής διαδικασίας
- γ) οι καινοτομικές προσεγγίσεις στο σχεδιασμό και προγραμματισμό της ανάπτυξης

Παραδείγματα: Κοινότητες στην ύπαιθρο με περιβαλλοντικούς και πολιτιστικούς πόρους που αναπτύσσονται στηριγμένες σε δραστηριότητες οικοτουρισμού, αγροτουρισμού, ορεινού τουρισμού, πολιτισμικού τουρισμού.

4) Πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης σε θύλακες

Το πρότυπο αυτό αναπτύσσεται τα τελευταία χρόνια κυρίως σε περιοχές με οργανωμένο τουρισμό διακοπών καθώς και σε περιοχές παραθερισμού. Βασικό χαρακτηριστικό του είναι η οργανωμένη ανάπτυξη τουριστικών υποδομών και υπηρεσιών που συγκροτούν ένα θύλακα με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και λειτουργίες. Τέτοια πρότυπα αποτελούν τα τουριστικά χωριά, οι περιοχές με θεματικά πάρκα. Η λειτουργία αυτών των προτύπων χαρακτηρίζεται από μερική ή πλήρη αυτονομία από τις υπόλοιπες υποδομές και υπηρεσίες που προσφέρει η περιοχή.

Η ανάπτυξη αυτού του προτύπου μπορεί να λειτουργήσει ως πόλος γενικότερης ανάπτυξης της περιοχής. Οι επιπτώσεις αυτής της ανάπτυξης είναι πολλές φορές εξίσου αρνητικές με εκείνες του οργανωμένου μαζικού τουρισμού (εποχικότητα, κοινωνικές εντάσεις).

Κυρίαρχα χαρακτηριστικά αυτού του προτύπου ανάπτυξης είναι :

- α) η οργανωμένη ανάπτυξη τουριστικών συμπλεγμάτων ή ολόκληρων χωριών σε περιοχές με τουριστικούς πόρους

β) η σχετική αυτονομία της λειτουργίας αυτών των οργανωμένων υποδομών από την τοπική κοινωνική και οικονομική δομή

γ) διαφορετικής έντασης και έκτασης επιπτώσεις εξαρτώμενες από την πολιτική των παραγόντων που επηρεάζουν την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής

Παραδείγματα: Τουριστικά χωριά (club) σε περιοχές παραθαλάσσιες, οργανωμένα συγκροτήματα δεύτερης κατοικίας σε περιοχές με τουριστικούς πόρους, συμπλέγματα τουριστικών δραστηριοτήτων σε διάφορες περιοχές π.χ συνδυασμός μαρίνας, ξενοδοχείων, αθλητικών υποδομών.

5) Πρότυπο παραθερισμού

Αυτό το πρότυπο στηρίζεται στην αύξηση των παραθεριστικών κατοικιών σε πολλές τουριστικές περιοχές. Δημιουργούνται έτσι οργανωμένες περιοχές παραθερισμού, η ανάπτυξη των οποίων έχει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με αυτή του οργανωμένου μαζικού τουρισμού και του τουρισμού σε θύλακες. Αυτά τα χαρακτηριστικά αφορούν στον τρόπο οργάνωσης των περιοχών, στα κίνητρα των παραθεριστών, στους πόρους των περιοχών. Πολλές φορές οι επιπτώσεις της ανάπτυξης τέτοιων προτύπων είναι αρνητικές και παρόμοιες με αυτές των περιοχών οργανωμένου μαζικού τουρισμού.

Παράγοντες που σταδιακά θα ενισχύσουν την επέκταση αυτού του προτύπου, ειδικά στις αναπτυγμένες περιοχές του κόσμου, είναι ο σύγχρονος τρόπος ζωής, τα προβλήματα των αστικών κέντρων.

6) Πρότυπο εναλλακτικού τουρισμού

Η ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού έχει συμβάλει στην ανάπτυξη ενός προτύπου που αποτελείται από υποδομές και υπηρεσίες που εξυπηρετούν αυτόν τον τύπο τουρισμού. Το πρότυπο αυτό συναντάται κυρίως σε περιοχές της υπαίθρου με πλούσιους περιβαλλοντικούς και πολιτιστικούς πόρους. Σε κάποιες περιπτώσεις, το πρότυπο αυτό στηρίζεται στην ανάπτυξη μιας μόνο εναλλακτικής μορφής τουρισμού, ενώ σε άλλες περιπτώσεις στην ανάπτυξη περισσότερων. Συχνά η ανάπτυξη αυτού του προτύπου αποκτά μαζικά χαρακτηριστικά, με αποτέλεσμα να έχει δυσμενείς επιπτώσεις, ιδιαίτερα σε οικολογικά και κοινωνικά ευαίσθητες περιοχές της υπαίθρου. Επομένως και στην περίπτωση αυτού του προτύπου είναι επιτακτική η ανάγκη για ορθολογικό σχεδιασμό, προγραμματισμό, οργάνωση και διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

4.1 Η ανάγκη για σχεδιασμό και διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης

Τα τελευταία χρόνια αυξάνονται οι φορείς που επισημαίνουν τους λόγους¹ να υπάρχει σχεδιασμός, προγραμματισμός και συγκροτημένη διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης.

Πίνακας 4.1 : Ανάγκη για σχεδιασμό και διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης

1. Αποτελέσματα της απρογραμμάτιστης τουριστικής ανάπτυξης.
2. Η συστηματική μελέτη των επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης.
3. Η σημασία που απέκτησε η τουριστική ανάπτυξη για έναν μεγάλο αριθμό περιοχών του κόσμου.
4. Νέα δεδομένα και χαρακτηριστικά στη ζήτηση τουριστών.
5. Η αλλαγή της πολιτικής των τουρ οπερέιτορ σε θέματα σχετικά με την τουριστική ανάπτυξη.
6. Επιστημονική ανάλυση της πορείας ανάπτυξης του τουρισμού.

Πηγή: Χ. Κοκκώσης- Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σελ 91-92

1) Αποτελέσματα της απρογραμμάτιστης τουριστικής ανάπτυξης

Η ταχύτατη ανάπτυξη του τουρισμού προκάλεσε έντονο προβληματισμό για τις δυσκολίες διαχείρισης αυτού του τομέα. Το χαρακτηριστικό της τουριστικής ανάπτυξης, η επέκταση στο χώρο, ανέδειξε τα πρώτα προβλήματα στην περιβαλλοντική, χωροταξική και πολεοδομική διαχείριση αυτού του νέου τύπου ανάπτυξης.

Ο μεγάλος αριθμός τουριστών σε συνδυασμό με την εποχικότητα οδήγησαν σε έντονες πιέσεις στις παραγωγικές και κοινωνικές λειτουργίες των περιοχών που αναπτύσσονταν τουριστικά. Το αποτέλεσμα ήταν ότι, παρά την οικονομική ανάπτυξη, υπήρξε υποβάθμιση της ποιότητας ζωής και του περιβάλλοντος. Έτσι, έγινε κατανοητό ότι απαιτείται ένας ειδικός σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης

2) Η συστηματική μελέτη των επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης

¹ Χ. Κοκκώσης- Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σελ. 91-94

Το ζήτημα των επιπτώσεων αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα στις αναλύσεις και στις έρευνες πολλών επιστημόνων (κοινωνιολόγοι, περιβαλλοντολόγοι, οικονομολόγοι), οι οποίοι διερεύνησαν πολλές και διαφορετικές περιοχές του κόσμου. Το γεγονός αυτό ενίσχυσε την κριτική για τα πρότυπα εκείνα που θεωρούνται ότι προκαλούν αρνητικές επιπτώσεις στην κοινωνία, το περιβάλλον, στον πολιτισμό και στην οικονομία. Κοινό χαρακτηριστικό σε αυτές τις μελέτες αποτέλεσε η προβολή και η προώθηση του προγραμματισμού και της διαχείρισης ως καθοριστικών παραγόντων της τουριστικής ανάπτυξης. Ακόμη, αναδείχτηκε από αυτές τις έρευνες η ανάγκη να υπάρξουν πρότυπα που να στηρίζονται στο σεβασμό των τοπικών ιδιαιτεροτήτων, όπως επίσης και σε σωστά σχεδιασμένη και ισορροπη σχέση ανάμεσα στο περιβάλλον, στην κοινωνία, στον πολιτισμό και στην οικονομία. Ως τέτοιο πρότυπο αναδείχτηκε το πρότυπο της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.

3) Η ιδιαίτερη σημασία που απέκτησε η τουριστική ανάπτυξη για ένα μεγάλο αριθμό περιοχών του κόσμου

Η τουριστική ανάπτυξη περιορίστηκε, για ένα διάστημα, σε συγκεκριμένο αριθμό περιοχών του κόσμου. Μετά την δεκαετία του '70, όμως, υπήρξε ραγδαία γεωγραφική εξάπλωση της ανάπτυξης του τουρισμού σε πολλές περιοχές του κόσμου. Αρχικό αποτέλεσμα αυτής της εξέλιξης ήταν η ανάδειξη του τουρισμού σε κύριο πόλο ανάπτυξης μιας μεγάλης ομάδας αναπτυσσόμενων χωρών του κόσμου. Άλλο αποτέλεσμα ήταν η συνειδητοποίηση της ανάγκης για εξειδίκευση των σχεδίων ανάπτυξης, έτσι ώστε να ανταποκρίνονται στα χαρακτηριστικά των διάφορων περιοχών. Τρίτο αποτέλεσμα ήταν η ανάδειξη της τοπικής συμμετοχής, μέσω οργανώσεων, φορέων, θεσμών, σε βασική παράμετρο στη σχεδίαση της τουριστικής ανάπτυξης. Τέλος, ένα άλλο αποτέλεσμα ήταν η εμπλοκή στις διαδικασίες της τουριστικής ανάπτυξης διεθνών φορέων και οργανισμών που συνέβαλαν αποφασιστικά στην προώθηση της αντίληψης ότι ο σχεδιασμός και η διαχείριση αποτελούν καθοριστικές παραμέτρους ενός πετυχημένου προγράμματος ανάπτυξης του τουρισμού σε τοπικό επίπεδο.

4) Η αλλαγή της πολιτικής των τουρ οπερέιτορ σε θέματα σχετικά με την τουριστική ανάπτυξη

Από τη δεκαετία του '80 και έπειτα παρατηρείται αλλαγή σε ορισμένες από τις επιλογές των τουρ οπερέιτορ που σχετίζονται με την ανάπτυξη του τουρισμού. Αυτό δεν σημαίνει ότι σταματούν να ενισχύουν τα πρότυπα ανάπτυξης που προκαλούν κυρίως προβλήματα σε

τοπικό επίπεδο. Επιδιώκουν μέσα από ειδικές πολιτικές, όπως εκπαίδευση προσωπικού, μάρκετινγκ, σχεδιασμό ειδικών προϊόντων και υπηρεσιών, να συμβάλλουν στη συγκρότηση ενός τύπου ανάπτυξης περισσότερο ισόρροπου σε σχέση με τα τοπικά δεδομένα και φιλικού προς το περιβάλλον. Οι τουρ οπερέιτορ προχώρησαν σε αυτή την αλλαγή λαμβάνοντας υπόψη την γενικότερη τάση για ισόρροπα πρότυπα ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο και τις αλλαγές στη ζήτηση των τουριστών, οι οποίοι επιλέγουν προορισμούς με κριτήριο την ποιότητα. Η αλλαγή αυτή σηματοδοτεί την ενίσχυση στο μέλλον των τάσεων για πρότυπα ανάπτυξης όπου ο σχεδιασμός και η διαχείριση θα παίζουν πρωτεύοντα ρόλο.

5) Επιστημονική ανάλυση της πορείας ανάπτυξης του τουρισμού

Τα τελευταία χρόνια ενισχύθηκε ο ρόλος των επιστημόνων στον τουρισμό με τη συμμετοχή τους σε τομείς, όπως ο σχεδιασμός της τουριστικής πολιτικής, η τουριστική εκπαίδευση, η έρευνα και ανάλυση του τουριστικού φαινομένου, η παραγωγή και προβολή των τουριστικών προϊόντων. Η εξέλιξη αυτή συνέβαλε στην αύξηση, την βελτίωση της ποιότητας και την εξειδίκευση των αναλύσεων, οι οποίες επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στην πορεία ανάπτυξης του τουρισμού σε διάφορες περιοχές του κόσμου. Το γεγονός αυτό έχει οδηγήσει στη διατύπωση πολλών προτάσεων σχετικών με το σχεδιασμό και την διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης, οι οποίες καταγράφουν τον προβληματισμό για την μελλοντική πορεία της τουριστικής ανάπτυξης.

4.2 Σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης

Εδώ εξετάζονται α) τα βασικά στοιχεία που συγκροτούν τις διαδικασίες σχεδιασμού² της τουριστικής ανάπτυξης, β) τις διαδοχικές φάσεις του σχεδιασμού της ανάπτυξης του τουρισμού και γ) τα διαφορετικά πεδία του σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης.

α) Βασικά στοιχεία του σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης

Τα βασικά στοιχεία αποτελούν τη βάση πάνω στην οποία θα στηριχθούν οι διαδικασίες σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης και δεν τα συναντούμε σε όλες τις περιοχές, πράγμα που δυσκολεύει τις διαδικασίες του σχεδιασμού. Τα στοιχεία αυτά είναι:

² Χ. Κοκκώσης– Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σελ. 97-100

1) Τουριστικοί πόροι της περιοχής

Η ύπαρξη τουριστικών πόρων και η καταγραφή, ταξινόμηση και αξιολόγησή τους είναι το πρώτο βήμα του σχεδιασμού. Επίσης σημαντικό είναι να υπάρχουν εκτιμήσεις για τις δυνατότητες τουριστικής εκμετάλλευσης αυτών των πόρων.

2) Τουριστικές υποδομές και υπηρεσίες της τουριστικής περιοχής

Τέτοιες είναι οι επιχειρήσεις, οι φορείς και οι οργανισμοί που αποτελούν τον τουριστικό τομέα (ξενοδοχεία, πρακτορεία), οι οποίες μπορεί να ανήκουν στο δημόσιο ή στον ιδιωτικό τομέα.

3) Ευρύτερες υποδομές και υπηρεσίες της περιοχής

Τέτοιες είναι το οδικό και τηλεπικοινωνιακό δίκτυο της περιοχής και των υποδομών και υπηρεσιών σε θέματα υγείας, πρόνοιας, εμπορίου. Πρόκειται για υποδομές με ιδιαίτερη σημασία για την δημιουργία ενός πετυχημένου προγράμματος μάρκετινγκ της περιοχής.

4) Υποδομές και υπηρεσίες σε εθνικό επίπεδο

Πρόκειται για υποδομές και υπηρεσίες σε εθνικό επίπεδο οι οποίες συγκροτούν τον τουριστικό τομέα της χώρας.

5) Σχέδιο μάρκετινγκ

Εδώ καταγράφονται όλα τα προγράμματα προβολής που έχουν γίνει σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα και αφορούν στην περιοχή.

6) Γενικό θεσμικό πλαίσιο τουριστικής ανάπτυξης

Επισημαίνεται το θεσμικό πλαίσιο που ισχύει σε θέματα που αφορούν την τουριστική ανάπτυξη, όπως επενδύσεις, περιβαλλοντική πολιτική, εκπαίδευση, φορείς και οργανισμοί που εμπλέκονται στις διαδικασίες σχεδίασης της τουριστικής ανάπτυξης.

7) Έρευνες αγοράς και μελέτες σχετικές με την ζήτηση για την περιοχή

Δηλαδή μελέτες και έρευνες που περιέχουν τη σύνθεση της ζήτησης ή τα προβλήματα της προσφοράς που αφορούν την περιοχή καθώς επίσης και τις μελλοντικές τάσεις.

8) Ανθρώπινοι πόροι

Σύνθεση των ανθρώπινων πόρων και των χαρακτηριστικών τους που συνδέονται με την τουριστική ανάπτυξη, όπως εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση στον τουρισμό.

β) Διαδικασίες σχεδιασμού τουριστικής ανάπτυξης

Πίνακας 4.2 : Διαδικασίες σχεδιασμού τουριστικής ανάπτυξης

- 1) Έρευνα και συνθετική καταγραφή των βασικών παραμέτρων της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής.
- 2) Προσδιορισμός των βασικών σκοπών του σχεδίου της τουριστικής ανάπτυξης.
- 3) Επιλογή του βασικού πλαισίου του σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης.
- 4) Διαμόρφωση των βασικών συνισταμένων της πολιτικής του τουρισμού στο σχέδιο ανάπτυξης.
- 5) Μέθοδοι και πολιτικές εφαρμογής του σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης.

Πηγή: Πηγή: Χ. Κοκκώσης– Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σελ 98-102

Στην πρώτη φάση του σχεδιασμού γίνεται λεπτομερής έρευνα και καταγραφή όλων των παραμέτρων, οι οποίες συνθέτουν το επίπεδο της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής, με στόχο τον προσδιορισμό των πλεονεκτημάτων της κάθε περιοχής, αλλά και την εκτίμηση των βασικών αναγκών σε έργα και παρεμβάσεις.

Στην δεύτερη φάση του σχεδιασμού προσδιορίζονται αρχικά οι βασικοί σκοποί του σχεδίου που σχετίζονται με διαφορετικά πεδία της κοινωνίας και της οικονομίας. Τέτοιοι σκοποί είναι η ανάπτυξη του οικονομικού οφέλους από τον τουρισμό, η βελτίωση της ποιότητας του βιοτικού επιπέδου, η ένταξη της τουριστικής ανάπτυξης στη γενικότερη ανάπτυξη της περιοχής, η προστασία του περιβάλλοντος, η ανάπτυξη ειδικών τουριστικών υποδομών.

Στην τρίτη φάση επιλέγεται το βασικό πλαίσιο του σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης με βάση εναλλακτικά σχέδια ανάπτυξης που στηρίζονται στα διαφορετικά πρότυπα ανάπτυξης του τουρισμού. Η επιλογή γίνεται με βάση τα χαρακτηριστικά της περιοχής, την δυνατότητα του σχεδίου να συμβάλει στη γενικότερη ανάπτυξη, το σεβασμό των τοπικών ιδιαιτεροτήτων, τη δυνατότητα του σχεδίου να συμβάλει προς τους σκοπούς που έχουν τεθεί.

Στην τέταρτη φάση διαμορφώνονται οι συνισταμένες της πολιτικής του τουρισμού στο σχέδιο τουριστικής ανάπτυξης. Αυτές οι συνισταμένες είναι :

- α) Οι στρατηγικές που περιγράφουν τους τρόπους επίτευξης των βασικών σκοπών και στόχων του σχεδίου π.χ. χρηματοδότηση από το κράτος.
- β) Τα προγράμματα που αφορούν διαφορετικές παραμέτρους της τουριστικής ανάπτυξης π.χ. προγράμματα εκπαίδευσης, προστασία περιβάλλοντος.
- γ) Οι ειδικές μελέτες που σχετίζονται με ζητήματα τα οποία συμβάλλουν στη μακροπρόθεσμη σταθερότητα της ανάπτυξης π.χ. μελέτη για την ανάπτυξη βιώσιμου τουρισμού, μελέτη για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Στην πέμπτη φάση γίνεται καταγραφή των μεθόδων και των πολιτικών της εφαρμογής του σχεδίου ανάπτυξης. Τέτοιες μέθοδοι και πολιτικές είναι :

α) Η δημιουργία ενός ειδικού φορέα που θα παρακολουθεί τη σωστή εφαρμογή και θα μεριμνά για την χρηματοδότηση του σχεδίου.

β) Η ποιοτική και ποσοτική εκτίμηση των στόχων που υλοποιήθηκαν από τοπικούς φορείς, οι οποίοι είναι αρμόδιοι για τον έλεγχο. Η εκτίμηση αυτή γίνεται σταδιακά σε όλη την περίοδο εφαρμογής του σχεδίου ανάπτυξης.

γ) Η συγκρότηση ενός προγράμματος που θα έχει ως στόχο την εφαρμογή και τη διαχείριση του σχεδίου ανάπτυξης. Η επιτυχία εξαρτάται από το βαθμό αποδοχής των συμμετεχόντων σε αυτή την ανάπτυξη (κράτος, επιχειρηματίες, κάτοικοι).

δ) Η προώθηση θεσμικών ρυθμίσεων σε ζητήματα που σχετίζονται με την εφαρμογή του σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης, όπως ζώνες τουριστικής ανάπτυξης, χωροταξικές και πολεοδομικές ρυθμίσεις στις τουριστικές περιοχές, νομοθεσία επενδύσεων.

ε) Ειδικά προγράμματα προβολής και προώθησης της τουριστικής περιοχής που συνδέονται με τις διαδικασίες διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης.

γ) Επίπεδα σχεδιασμού τουριστικής ανάπτυξης

Ένα από τα προβλήματα που πρέπει να επιλύσει ο σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης είναι τα διαφορετικά επίπεδα στα οποία υλοποιείται. Τα επίπεδα του σχεδιασμού καθορίζονται από παράγοντες όπως η διοικητική διαίρεση των κρατών, η γεωγραφική διαίρεση, τα ειδικότερα χαρακτηριστικά της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής, το φυσικό περιβάλλον.

Πίνακας 4.3 : Επίπεδα σχεδιασμού τουριστικής ανάπτυξης

1. Διεθνές επίπεδο
2. Εθνικό επίπεδο
3. Τοπικό επίπεδο
4. Περιφερειακό επίπεδο

Πηγή: Χ. Κοκκώσης- Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σελ 98-102

1) Διεθνές επίπεδο

Αφορά στον από κοινού σχεδιασμό από δύο ή περισσότερες χώρες της ανάπτυξης τουριστικών περιοχών που έχουν συνήθως παρόμοιους τουριστικούς πόρους. Ο τύπος αυτός του σχεδιασμού ενισχύεται από την διεθνοποιημένη διάσταση των ταξιδιών και από την ανάγκη να υπάρξουν κοινά αποδεκτές λύσεις σε τουριστικές περιοχές που περικλείουν γεωγραφικές ζώνες διαφορετικών κρατών.

2) Εθνικό επίπεδο

Ο σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης σε εθνικό επίπεδο στοχεύει κυρίως στην προβολή των βασικών προτεραιοτήτων της τουριστικής πολιτικής. Πολλές φορές σε αυτό το επίπεδο σχεδιασμού καθορίζονται οι κυριότερες τουριστικές περιοχές που πρέπει να αναπτυχθούν, οι τύποι του τουρισμού που ενισχύονται, το είδος των επενδυτικών κινήτρων που δίνονται και οι κυριότερες διεθνείς αγορές στις οποίες απευθύνεται το μάρκετινγκ. Ο σχεδιασμός αυτός επίσης αναδεικνύει τη σημασία της τουριστικής ανάπτυξης για τους υπόλοιπους τομείς της εθνικής οικονομίας.

3) Τοπικό επίπεδο

Αυτό το επίπεδο περιλαμβάνει μια ομάδα τουριστικών περιοχών που χαρακτηρίζονται από σημαντικές διαφορές σχετικά με την έκτασή τους, αλλά και από την ένταξή τους στην ίδια διοικητική περιφέρεια (περιφέρεια, νομός, επαρχία). Κοινό χαρακτηριστικό τους είναι ότι η διαχείριση των πόρων τους θεωρείται ότι απαιτεί ειδικό σχεδιασμό. Παραδείγματα αυτού του επιπέδου σχεδιασμού είναι οι παραθαλάσσιες τουριστικές περιοχές, οι περιοχές με πόρους εναλλακτικού τουρισμού (αγροτουρισμός, οικότουρισμός), τα περιβαλλοντικά πάρκα με τουριστικές δραστηριότητες, η ανάπτυξη δραστηριοτήτων αστικού τουρισμού σε πόλεις, οι παραδοσιακοί οικισμοί. Καθοριστικές παράμετροι του σχεδιασμού σε αυτό το επίπεδο είναι η ανάδειξη των ιδιαιτεροτήτων των πόρων των περιοχών αυτών και η ανάγκη ύπαρξης ενός ειδικού θεσμικού πλαισίου για τη διαχείριση και προστασία τους.

4) Περιφερειακό επίπεδο

Σε αυτό το επίπεδο ο σχεδιασμός αφορά συγκεκριμένες διοικητικές περιφέρειες ενός κράτους (περιφέρεια, νομός, επαρχία). Είναι πολύ συνηθισμένος τύπος σχεδιασμού και έχει διάφορους στόχους, όπως η ανάδειξη και προβολή των τουριστικών πόρων της περιοχής, την επισήμανση των περιοχών που παρουσιάζουν συγκριτικά αποτελέσματα, την προώθηση παρεμβάσεων με στόχο την προστασία του περιβάλλοντος, την προβολή της διάστασης της τουριστικής ανάπτυξης ως μοχλού ικανού να συμβάλλει στην περιφερειακή οργάνωση της χώρας.

- ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 4

Διαδικασίες σχεδιασμού : ΜΑΛΤΑ, ΜΠΑΛΙ³

Οι διαδικασίες σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης της Μάλτας έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, γιατί ελήφθησαν υπόψη σημαντικές περιβαλλοντικές

³ Jan van der Borg, «Tourism and urban development», CAB International 1991,σελ 15

παράμετροι, ενώ στις προτεινόμενες ζώνες τουριστικής ανάπτυξης προωθήθηκε η ανάπτυξη διαφορετικών τύπων τουρισμού, οι οποίοι απευθύνονταν και σε διαφορετικούς τύπους ζήτησης. Με αυτό τον τρόπο, αυτός ο τύπος σχεδιασμού συνδύασε τη διασπορά των τουριστικών υποδομών και υπηρεσιών με την προώθηση ενός σύνθετου προτύπου ανάπτυξης (παραθερισμός, εναλλακτικός τουρισμός.)

Στην περίπτωση της τουριστικής περιοχής της Νούσα Ντούα στο Μπαλί της Ινδονησίας, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η παράλληλη χρήση περιβαλλοντικών και οικονομικών κριτηρίων στη χωρική επιλογή της περιοχής. Η κατά στάδια ανάπτυξη της περιοχής, ώστε να αποτελέσει τουριστικό θέρετρο, προώθησε ένα σύνθετο πρότυπο στο οποίο περιλαμβάνεται μια μεγάλη ποικιλία υποδομών και υπηρεσιών υψηλού επιπέδου. Βασικό χαρακτηριστικό αυτού του προγράμματος ανάπτυξης ήταν η προσπάθεια να λειτουργήσει η περιοχή αυτοδύναμα διαθέτοντας τις δικές της υποδομές και υπηρεσίες.

4.3 Διαχείριση τουριστικής ανάπτυξης

Εδώ θα εξεταστούν : α) οι παράγοντες που συμβάλλουν στη διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης, β) οι τρόποι διαχείρισης του προϊόντος τουριστική περιοχή⁴.

α) Παράγοντες που συμβάλλουν στη διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης

Η συμβολή αυτών των παραγόντων είναι καθοριστική, γιατί η ομαλή εφαρμογή τους έχει ως αποτέλεσμα την ισόρροπη διαχείριση της ανάπτυξης κάτι που συνεπάγεται την ορθή ανάπτυξη του τουρισμού.

1) Η συσχέτιση της διαχείρισης με το σχεδιασμό

Πολλές φορές ο σχεδιασμός και η διαχείριση θεωρούνται δυο διαφορετικές διαδικασίες στην προσπάθεια προγραμματισμού και οργάνωσης της τουριστικής ανάπτυξης. Επίσης, σε πολλές περιπτώσεις ο σχεδιασμός καταγράφεται ως τμήμα της διαχείρισης, ενώ σε άλλες περιπτώσεις αποτελεί απλώς τη φάση που προηγείται της διαχείρισης. Οι διαφορετικές αυτές προσεγγίσεις

⁴ Χ. Κοκκώσης- Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σελ. 102-104

συνδέονται και με την ύπαρξη ενός ειδικού θεσμικού πλαισίου για την τουριστική ανάπτυξη. Όπου υπάρχει ένα τέτοιο πλαίσιο, έχει αναδειχτεί η ανάγκη να συσχετίζονται ο σχεδιασμός και η διαχείριση. Μια τέτοια συσχέτιση αφορά ζητήματα όπως :

- Τη συγκρότηση ενός κατάλληλου μηχανισμού που να μπορεί να σχεδιάζει και να προγραμματίζει ειδικά θέματα.
- Τη δυνατότητα αναθεώρησης σκοπών και στόχων που έχουν τεθεί στον αρχικό σχεδιασμό και δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν.
- Την αναθεώρηση προτεραιοτήτων του σχεδιασμού λόγω δυσκολιών οι οποίες προκύπτουν στις διαδικασίες διαχείρισης.

2) Ειδικό θεσμικό πλαίσιο για τη διαχείριση

Η επιτυχημένη διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης απαιτεί ένα συγκροτημένο θεσμικό πλαίσιο το οποίο από τη μια θα παρέχει το απαραίτητο οργανωτικό σχήμα για την παρακολούθηση και τον έλεγχο της διαχείρισης και από την άλλη θα επιτρέπει τη θέσπιση των απαραίτητων νομικών ρυθμίσεων που θα συμβάλλουν στην προώθηση του έργου της διαχείρισης. Όσον αφορά στο πρώτο ζήτημα, συχνά η λύση είναι η δημιουργία ενός φορέα ή οργανισμού που λειτουργεί ανεξάρτητα ή στα πλαίσια του μηχανισμού διοίκησης της περιοχής που αναπτύσσεται. Όσον αφορά το δεύτερο ζήτημα, καταγράφεται μια τάση ενίσχυσης του θεσμικού πλαισίου που σχετίζεται με τα ζητήματα διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης.

3) Προγραμματισμός

Απαιτείται η συγκρότηση ενός βραχυπρόθεσμου και μεσοπρόθεσμου προγράμματος που θα αποτελεί το σταθερό πλαίσιο αναφοράς της πολιτικής τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή. Το πρόγραμμα θα πρέπει, από τη μια να διασφαλίζει τις βασικές αρχές και τους στόχους του σχεδιασμού και από την άλλη να είναι ευέλικτο στις ανάγκες που προκύπτουν από τις διαδικασίες διαχείρισης. Η ευελιξία αυτή συνίσταται στη δυνατότητα να δίνονται λύσεις σε σημαντικά προβλήματα με συγκεκριμένες ενέργειες όπως για παράδειγμα ανάθεση μελέτης, διενέργεια έρευνας, θέσπιση νέων κανόνων. Τέτοια προβλήματα μπορεί να παρουσιαστούν για παράδειγμα στη διαχείριση των επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης, στο μάρκετινγκ της τουριστικής περιοχής, στις επιλογές που αφορούν στη διαχείριση των ανθρώπινων πόρων.

β) Διαχείριση του προϊόντος τουριστικής περιοχής

Η τουριστική περιοχή αποτελεί το κύριο προϊόν της τουριστικής ανάπτυξης και στη σωστή διαχείρισή της στηρίζεται όλο το οικοδόμημα της ανάπτυξης αυτής. Τα κυριότερα πεδία διαχείρισης της τουριστικής περιοχής είναι τα εξής :

1) Διαχείριση των οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης.

Στόχος είναι η μείωση των προβλημάτων που δημιουργεί η παρουσία τουριστών στην περιοχή. Μέτρα που μπορούν να συμβάλλουν προς αυτή την κατεύθυνση είναι :

- Συστηματική έρευνα στους ντόπιους και τους τουρίστες για τα προβλήματα που δημιουργούνται στις τουριστικές περιοχές.
- Διασπορά της τουριστικής ανάπτυξης στο χώρο και το χρόνο, ώστε να μειωθούν οι εντάσεις και οι πιέσεις από τη μαζικότητα του τουρισμού.
- Προώθηση δραστηριοτήτων (πολιτιστικές εκδηλώσεις, εκδηλώσεις γνωριμίας) και δημιουργία υποδομών που συμβάλλουν στην καλύτερη επικοινωνία.
- Οργάνωση και έλεγχος των τουριστικών δραστηριοτήτων στην τουριστική περίοδο.
- Προώθηση του κώδικα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων για τους τουρίστες και τους ντόπιους.

2) Διαχείριση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

Η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί καθοριστικό παράγοντα της διαχείρισης των τουριστικών περιοχών. Μέτρα που μπορούν να συμβάλλουν προς αυτή την κατεύθυνση είναι :

- Κατασκευή έργων που θα προωθήσουν την περιβαλλοντική αναβάθμιση της περιοχής.
- Χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός με βασικό άξονα την προστασία της περιβαλλοντικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Θέσπιση προτύπων και κανόνων σχετικών με την τουριστική ανάπτυξη, ώστε να μειωθούν οι αρνητικές επιπτώσεις στην κοινωνία και το περιβάλλον.
- Προώθηση προγράμματος προστασίας του τοπικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς, στο οποίο θα συμμετέχουν οι ντόπιοι κάτοικοι, οι τουρίστες, το κράτος και οι επιχειρήσεις του τουρισμού

• ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 5

Πολιτικές διαχείρισης τουριστικού προϊόντος : ΒΕΡΜΟΥΔΕΣ

Στην περίπτωση των Βερμούδων η στρατηγική της διαχείρισης της τουριστικής τους ανάπτυξης στηρίχθηκε στην προώθηση πολιτικών βιώσιμου τουρισμού με τελικό στόχο τον

έλεγχου του όγκου των τουριστών. Σε αυτό το πλαίσιο θεσπίστηκαν αυστηροί κανόνες ανέγερσης και λειτουργίας των ξενοδοχείων καθώς και ειδικές ζώνες τουριστικής ανάπτυξης.

Επιπλέον προωθήθηκαν πολιτικές ελέγχου της ανάπτυξης, λειτουργίας ή επέκτασης εταιριών χρονομεριστικής μίσθωσης (time-sharing), εταιριών κρουαζιερόπλοιων και αεροπορικών εταιριών οι οποίες διαχειρίζονται πτήσεις charter με προορισμό την περιοχή.

4.4 ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΝΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΜΑΡΚΕΤΙΝΓΚ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Η οργάνωση, προώθηση και διαχείριση ενός σταθερού προγράμματος μάρκετινγκ αποτελεί στοιχείο μεσοπρόθεσμης σταθερότητας της τουριστικής ανάπτυξης. Οι κυριότεροι στόχοι⁵ ενός τέτοιου προγράμματος είναι :

- **Η συστηματική προβολή της περιοχής**

Στον ολοένα και αυξανόμενο ανταγωνισμό, το μάρκετινγκ μιας περιοχής πρέπει να χρησιμοποιεί όλα τα μέσα που διαθέτει (συνεργασία με τουρ οπερέιτορ, δημόσιες σχέσεις, πωλήσεις, διαφημιστικές εκστρατείες, συμμετοχή σε εκθέσεις), ώστε η περιοχή να προβάλλεται σταθερά στη διεθνή και εθνική αγορά. Η πολιτική προβολής πρέπει να έχει χαρακτήρα συστηματικό και να μην επηρεάζεται από διάφορες συγκυρίες.

- **Συγκρότηση διαφημιστικής εικόνας της περιοχής**

Το μάρκετινγκ πρέπει να εστιάσει στην ανάδειξη των πόρων της περιοχής που μπορούν να θεωρηθούν και συγκριτικά της πλεονεκτήματα. Έτσι θα συγκροτηθεί και η ιδιαίτερη διαφημιστική εικόνα της περιοχής, η οποία θα λειτουργεί ως σήμα κατατεθέν της.

- **Η διαρκής αναζήτηση νέων αγορών και ομάδων στόχων**

Η συνεχής αύξηση του αριθμού των καταναλωτών τουριστικών ταξιδιών, αλλά και η διαρκής τάση για εξειδίκευση της ζήτησης, επιτρέπουν σε όλο και περισσότερες περιοχές να διεκδικούν τμήματα της παγκόσμιας τουριστικής ζήτησης. Σε αυτά τα πλαίσια το μάρκετινγκ

⁵ Χ. Κοκκώσης- Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σελ. 106-108

οφείλει να λειτουργεί δυναμικά αναζητώντας νέες αγορές αλλά και ομάδες καταναλωτών οι οποίοι ενδιαφέρονται για τους τουριστικούς πόρους που διαθέτει η περιοχή.

- Η συνεργασία με κατοίκους, κρατικούς και ιδιωτικούς φορείς και επιχειρήσεις της περιοχής

Το πρόγραμμα μάρκετινγκ πρέπει να αποτελεί τη σύνθεση των απόψεων των διαφορετικών ομάδων που συμμετέχουν στις διαδικασίες τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής. Επομένως, η σχεδίαση, η οργάνωση και η προώθηση του προγράμματος είναι σκόπιμο να αποτελεί αντικείμενο συμμετοχικών και συναινετικών διαδικασιών.

- Η σύνδεση του προγράμματος μάρκετινγκ με τους στόχους του σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής

Το πρόγραμμα πρέπει να συνδέεται άμεσα με τις βασικές επιλογές του σχεδιασμού της τοπικής τουριστικής ανάπτυξης. Η διάσταση αυτή επισημαίνει την μεγάλη σημασία της ύπαρξης συγκροτημένων και συγκεκριμένων στόχων στη διαμόρφωση της ζήτησης, ώστε να εξυπηρετείται ο σχεδιασμός, αλλά και η διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης.

- ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 6

Προγράμματα μάρκετινγκ : ΣΡΙ-ΛΑΝΚΑ, ΑΘΗΝΑ

Η στρατηγική μάρκετινγκ που ακολουθήθηκε στο πρόγραμμα τουριστικής ανάπτυξης στην περίπτωση της Σρι-Λάνκα είχε ως βασικούς στόχους α) την σύνθεση του μάρκετινγκ με τις κύριες προτεραιότητες του προγράμματος τουριστικής ανάπτυξης της χώρας, β) την προβολή των μη αξιοποιημένων πόρων της χώρας, γ) την προώθηση στις ξένες αγορές μιας συγκεκριμένης εικόνας της περιοχής ως ποιοτικού τουριστικού προορισμού με βιώσιμα χαρακτηριστικά ανάπτυξης, δ) τη διαφοροποίηση της εικόνας αυτής από την αντίστοιχη τουριστική εικόνα γειτονικών χωρών με σημαντική τουριστική ζήτηση (Ινδία, Μαλδίβες).

Το πρόγραμμα μάρκετινγκ το οποίο προτάθηκε για την Αθήνα επεδίωξε να συμβάλλει από τη μια στην αναβάθμιση της εικόνας της πόλης ως τουριστικού προορισμού και από την άλλη στην προώθηση πολιτικών προβολής εναλλακτικών μορφών τουρισμού (πολιτιστικός τουρισμός, συνεδριακός τουρισμός, αθλητικός τουρισμός), αλλά και για σημαντικά γεγονότα, όπως οι Ολυμπιακοί αγώνες του 2004.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

Η ανάπτυξη του τουρισμού τον 21^ο αιώνα

Οι εντυπωσιακοί ρυθμοί αύξησης των εσόδων του τουρισμού και του αριθμού των ταξιδιών διεθνούς και ημεδαπού τουρισμού φαίνεται ότι θα συνεχιστούν και στις πρώτες δεκαετίες του 21^{ου} αιώνα. Ακόμα, ο τουρισμός έχει επεκταθεί και στις πιο απομακρυσμένες περιοχές του κόσμου, λόγω της χωρικής και γεωγραφικής του επέκτασης, εξαιτίας και των τεχνολογικών εξελίξεων στα μέσα μεταφοράς. Περιοχές οι οποίες δεν θεωρούνταν ότι διαθέτουν ικανοποιητικούς τουριστικούς πόρους, τώρα εμπλέκονται στις διαδικασίες της τουριστικής ανάπτυξης γιατί μπορούν να δημιουργήσουν τεχνητούς πόρους. Αυτή η πορεία συνοδεύτηκε από νέα δεδομένα σε ό,τι αφορά στον προγραμματισμό, στην οργάνωση και στη διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης. Η διάσταση της τουριστικής ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο οδήγησε πολλές περιοχές, αλλά και τον ίδιο τον τουρισμό σε αναζήτηση προτύπων εναλλακτικού τουρισμού, τα οποία εντάσσονταν καλύτερα στα δεδομένα τοπικής οικονομίας και κοινωνίας. Η σταδιακή επίσης στροφή στο τοπικό επίπεδο ανάπτυξης του τουρισμού συνδέθηκε με την ανάδειξη του ζητήματος της τοπικότητας σε ό,τι αφορά στον έλεγχο και την συμμετοχή των ντόπιων στις διαδικασίες της ανάπτυξης. Οι εντυπωσιακές τεχνολογικές εξελίξεις σε τομείς που έχουν σχέση με την οργάνωση, τη διεξαγωγή και τα χαρακτηριστικά των τουριστικών ταξιδιών οδηγούν σε ανατροπές πολλά από τα σημερινά δεδομένα της τουριστικής ανάπτυξης. Πιο αναλυτικά:

5.1 Η παγκοσμιοποίηση του τουρισμού τον 21^ο αιώνα

Η περίοδος της συστηματικής παγκοσμιοποίησης¹ της ανάπτυξης του τουρισμού, επεκτείνεται σε μεγάλο αριθμό περιοχών και ακόμα καταργούνται αρκετοί από τους περιορισμούς που ίσχυαν στη διακίνηση των τουριστών. Δημιουργούνται έτσι πολλές νέες αγορές στην Ευρώπη, στην Ασία, αλλά και στην Αφρική και την περιοχή του Ειρηνικού. Οι περισσότερες από τις κυριότερες χώρες αποστολής τουριστών (Γερμανία, Αγγλία, Γαλλία, Καναδάς, Ιαπωνία) συγκεντρώνουν και την πλειοψηφία των εταιριών οι οποίες ασχολούνται με την παραγωγή τουριστικών προϊόντων, την οργάνωση υποδομών και υπηρεσιών τουριστικής ανάπτυξης (τουρ οπερέιτορ, αλυσίδες ξενοδοχείων, εταιρίες μεταφορών, διαφημιστικές εταιρίες). Αυτή η διαδικασία παγκοσμιοποίησης του τουρισμού οδηγεί σε έναν

¹ Χ. Κοκκώσης- Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001, σελ 120-121

προβληματισμό σε ζητήματα που αφορούν τα πρότυπα ανάπτυξης, τον έλεγχο της ζήτησης, την οργάνωση της προσφοράς.

Τα υιοθετούμενα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης του τουρισμού αποτελούν το προϊόν της δυναμικής τουριστικής ανάπτυξης και των προβληματισμών για τις επιπτώσεις της. Ο ολοένα και αυξανόμενος ανταγωνισμός, η έλλειψη τεχνογνωσίας είναι οι παράμετροι στις επιλογές των τουριστικών περιοχών και στα πρότυπα που αυτές υιοθετούν. Το μεγάλο ποσοστό των διεθνών ταξιδιών παράγεται και ενεργοποιείται κυρίως από τις αναπτυγμένες τουριστικά χώρες. Ο έλεγχος της ζήτησης από τις αναπτυγμένες χώρες επηρεάζει άμεσα τα χαρακτηριστικά και τις επιλογές της τουριστικής ανάπτυξης. Όσον αφορά την οργάνωση των προσφερόμενων υποδομών και υπηρεσιών, αφορά κυρίως σε νεότερες τουριστικές περιοχές, όπου υπάρχουν ελλείψεις ως προς την οργάνωση και διαχείριση των υποδομών και υπηρεσιών.

5.2 Ο ρόλος του μάρκετινγκ τον 21ο αιώνα

Το χαρακτηριστικό του ανταγωνισμού είναι ότι μετατίθεται το βάρος από το εθνικό επίπεδο στο επίπεδο του τουριστικού προορισμού. Αποτέλεσμα είναι να έχει αυξηθεί ο αριθμός των περιοχών που ανταγωνίζονται και ο ανταγωνισμός να έχει επεκταθεί σε διάφορα επίπεδα, όπως διεθνές, εθνικό, τοπικό, περιφερειακό. Για παράδειγμα, μια τουριστική περιοχή σε ένα νησί μπορεί να ανταγωνίζεται μια άλλη περιοχή στο ίδιο νησί ή άλλες περιοχές σε άλλα μέρη με παρόμοια χαρακτηριστικά. Έτσι, η σημασία του μάρκετινγκ των τουριστικών προορισμών είναι καθοριστική για την επιβίωση των τουριστικών περιοχών.

Βασικά σημεία που επισημαίνουν τη σημασία του μάρκετινγκ² είναι :

- Η εικόνα που διαμορφώνεται μέσω του μάρκετινγκ για τον τουριστικό προορισμό έχει μεγαλύτερη σημασία από την προβαλλόμενη εικόνα της επιχείρησης που βρίσκεται στην περιοχή.
- Οι άξονες της πολιτικής του μάρκετινγκ του προορισμού είναι ο άξονας της διαφοροποίησης, δηλαδή η προσπάθεια ανάδειξης των στοιχείων που διαφοροποιούν το τοπικό τουριστικό προϊόν με τα αντίστοιχα άλλων περιοχών

² Χ. Κοκκώσης- Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σελ. 122-123

5.3 Η επιρροή των τεχνολογικών εξελίξεων τον 21^ο αιώνα

Το κύριο χαρακτηριστικό της δεκαετίας του '90 είναι οι εντυπωσιακές αλλαγές στη χρήση και τις εφαρμογές της τεχνολογίας στον τουρισμό³. Αυτές οι αλλαγές αφορούν, κατά πρώτο λόγο, στην αυτόνομη επιλογή των ταξιδιών από τους τουρίστες-καταναλωτές. Η χρήση υπολογιστών και η επέκταση του Διαδικτύου προς αυτή την κατεύθυνση, διαμορφώνοντας νέα δεδομένα στην τουριστική αγορά. Η τεχνολογία επίσης, προωθεί και εφαρμογές που εκσυγχρονίζουν τουριστικά προϊόντα ή δημιουργούν καινούρια. Το πεδίο αυτών των αλλαγών είναι αρκετά μεγάλο και αυτό οδηγεί στην αλλαγή των χαρακτηριστικών της τουριστικής αγοράς σε ό,τι αφορά στη ζήτηση και την προσφορά.

Η τεχνολογική πρόοδος και ιδιαίτερα η ανάπτυξη και επέκταση του Διαδικτύου είχε ως αποτέλεσμα την άμεση πρόσβαση του τουρίστα-καταναλωτή σε πηγές πληροφόρησης τουριστικών ταξιδιών, αλλά και επαφή με τουριστικές επιχειρήσεις (ξενοδοχεία, τουριστικά γραφεία, εταιρίες ενοικίασης αυτοκινήτων). Οι τεχνολογικές εφαρμογές που είναι στη διάθεση του τουρίστα-καταναλωτή είναι α) η δυνατότητα πληροφόρησης για κάθε τύπο ταξιδιού, τιμές, καταλύματα, μεταφορικά μέσα κ.ά., β) η δυνατότητα αγοράς μέσω Διαδικτύου χωρίς τη μεσολάβηση πρακτορείων, αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αυτονομία των τουριστών οι οποίοι διαλέγουν και διαμορφώνουν τους θέλουν οι ίδιοι τα τουριστικά τους ταξίδια.

Ενδιαφέρουσες είναι και οι τεχνολογικές εξελίξεις που αφορούν την παραγωγή νέων τουριστικών προϊόντων ή τον εκσυγχρονισμό παλαιότερων. Κάποιες τέτοιες εξελίξεις που συνδέονται άμεσα με την τουριστική ανάπτυξη είναι α) η επέκταση του Internet δίνει τη δυνατότητα να αναζητεί ο τουρίστας περιοχές και καταλύματα με τους ανάλογες παροχές για να μπορούν να επικοινωνούν με το χώρο εργασίας τους, β) έχει αυξηθεί η ζήτηση για περιοχές και επιχειρήσεις που διαθέτουν συνεδριακά κέντρα ή ανάλογους χώρους, ώστε να μπορούν να υποστηρίξουν συνέδρια, γ) αυξάνονται τα θεματικά πάρκα και τα μουσεία που χρησιμοποιούν την τεχνολογία για να προσελκύσουν τουρίστες, δ) αναπτύσσονται τα τουριστικά χωριά, δηλαδή περιοχές που έχουν χαρακτηριστικά παραθερισμού και θεματικού πάρκου, ε) γίνονται προσπάθειες για δημιουργία εικονικών ταξιδιών.

5.4 Η προοπτική του τουρισμού για το 2020

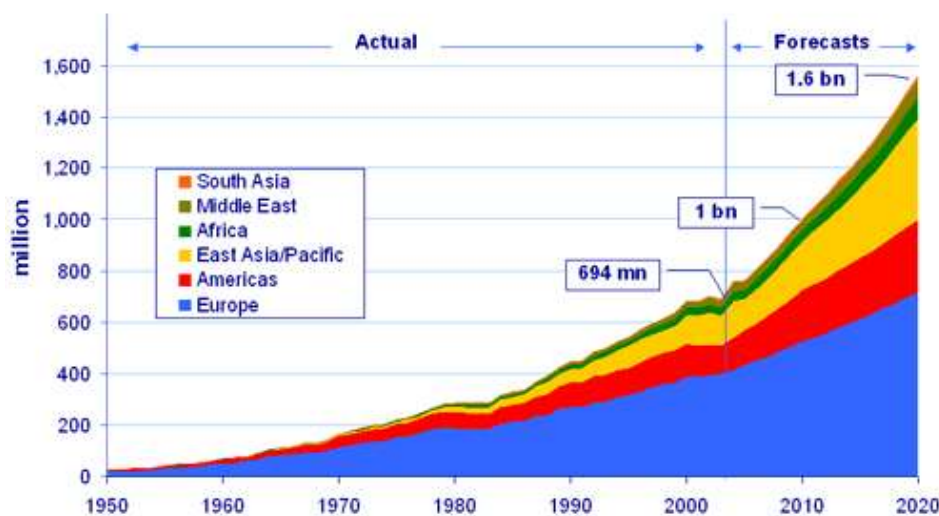
Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού έχει επιχειρήσει να κάνει μια μακροπρόθεσμη εκτίμηση της ανάπτυξης του τουρισμού για τα πρώτα 20 χρόνια της καινούριας χιλιετίας⁴. Ένα

³ Χ. Κοκκώσης– Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σελ. 125

⁴ Ελληνικό Κέντρο Επενδύσεων, 2005

Βασικό αποτέλεσμα αυτής της προσπάθειας είναι οι ποσοτικές προβλέψεις, οι οποίες καλύπτουν μια χρονική περίοδο 25 χρόνων, έχοντας ως βάση το 1995 και κάνοντας προγνωστικά για τα έτη 2000, 2010 και 2020 (Βλ. πίνακα 5.1.) Παρόλο που η εξέλιξη του τουρισμού τα τελευταία χρόνια είναι ασύμμετρη, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού διατηρεί προς το παρόν τις μακροπρόθεσμες προβλέψεις του. Οι τάσεις της υποκείμενης δομής των προβλέψεων θεωρούνται ότι δεν έχουν αλλάξει σημαντικά. Η εμπειρία δείχνει ότι βραχυπρόθεσμα, περίοδοι γρήγορης ανάπτυξης (1995, 1996, 2000) εναλλάσσονται με περιόδους αργής ανάπτυξης (2001, 2002). Ενώ ο ρυθμός ανάπτυξης ως το 2000 ξεπέρασε τις προβλέψεις, αναμένεται ότι η τωρινή στάσιμη κατάσταση θα αναπληρωθεί μακροπρόθεσμα.

Σχήμα 5.1: Μακροπρόθεσμες προβλέψεις ανάπτυξης

Πηγή: Μεταφορά από «Ελληνικό Κέντρο Επενδύσεων»

Σύμφωνα με τις προβλέψεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού οι διεθνείς αφίξεις πρόκειται να ξεπεράσουν το 1,56 δισεκατομμύριο μέχρι το 2020 (Βλ πίνακα 5.2.) Οι συνολικές αφίξεις τουριστών ανά περιοχή δείχνουν ότι ως το 2020 οι κυριότερες περιοχές άφιξης τουριστών θα είναι η Ευρώπη (717 εκατομμύρια τουρίστες), η ανατολική Ασία και ο Ειρηνικός (397 εκατομμύρια τουρίστες) και τέλος η Αμερική (282 εκατομμύρια τουρίστες), ενώ ακολουθούν η Αφρική, η Μέση Ανατολή και η Νότια Ασία.

Η ανατολική Ασία και ο Ειρηνικός, η Νότια Ασία, η Μέση Ανατολή και η Αφρική προβλέπεται ότι θα εμφανίσουν ποσοστά αύξησης μεγαλύτερα από 5% το χρόνο, σε σχέση με τον παγκόσμιο μέσο όρο του 4,1%. Οι περισσότερες ώριμες περιοχές της Ευρώπης και της Αμερικής αναμένεται ότι θα εμφανίσουν ποσοστά αύξησης μικρότερα από το μέσο όρο. Η Ευρώπη θα συνεχίσει να διατηρεί το μεγαλύτερο μερίδιο των διεθνών αφίξεων, αν και θα υπάρξει μια μείωση από 60% το 1995 σε 46% το 2020.

Πίνακας 5.2: Κυριότεροι μελλοντικοί τουριστικοί προορισμοί

	Base Year	Forecasts		Market share (%)		Average annual growth rate (%)
	1995	2010	2020	1995	2020	1995-2020
	(Million)					
World	565	1006	1561	100	100	4.1
Africa	20	47	77	3.6	5.0	5.5
Americas	110	190	282	19.3	18.1	3.8
East Asia and the Pacific	81	195	397	14.4	25.4	6.5
Europe	336	527	717	59.8	45.9	3.1
Middle East	14	36	69	2.2	4.4	6.7
South Asia	4	11	19	0.7	1.2	6.2

Πηγή: Μεταφορά από «Ελληνικό Κέντρο Επενδύσεων»

Η δεκαετία που διανύουμε δείχνει ότι θα είναι η δεκαετία της ωρίμανσης αυτών των τάσεων που σηματοδοτούν ουσιαστικά μια διαφορετική ιστορική και οργανωτική φάση της τουριστικής ανάπτυξης με δυναμικές ανακατατάξεις όσον αφορά τα κίνητρα των τουριστικών ταξιδιών, τον κοινωνικό ρόλο των τουριστών σε όλες τις φάσεις που προηγούνται και έπονται του τουριστικού ταξιδιού. Οι τάσεις αυτές είναι τα νέα κοινωνικά και πολιτιστικά πρότυπα των τουριστών, την ιδιαίτερη σημασία που αποκτάει το περιβάλλον και η προστασία του για το σύγχρονο τουρισμό, τις επιπτώσεις των εξελίξεων της τεχνολογίας στον τουρισμό, την καταναλωτική διάσταση που αποκτάει η τουριστική εμπειρία. Οι κυριότερες από αυτές τις νέες τάσεις και αλλαγές που αποτελούν και αντικείμενο ιδιαίτερου επιστημονικού ενδιαφέροντος είναι οι ακόλουθες: η διαμόρφωση των συνθηκών που οδήγησαν στην αμφισβήτηση του οργανωμένου μαζικού τουρισμού και στην ανάπτυξη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, ο ρόλος των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην ανάδειξη ήπιων και αειφορικών μοντέλων ανάπτυξης, τα κοινωνικά και καταναλωτικά πρότυπα του σύγχρονου τουρίστα στη μεταβιομηχανική κοινωνία και οι μελλοντικές τάσεις εξέλιξης.

ΕΝΟΤΗΤΑ 2^Η

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

Τουρισμός και περιβάλλον

«Σε πιθανό κίνδυνο ο τουρισμός από τις κλιματολογικές αλλαγές»¹.

«Σε πιθανό κίνδυνο μπορεί να τεθεί η τουριστική βιομηχανία, οι ίδιοι οι τουρίστες, αλλά και οι οικονομίες των χωρών που στηρίζονται στον τουρισμό, εξαιτίας των κλιματολογικών αλλαγών, σύμφωνα με τον κ. Francesco Frangialli.

«Οι αλλαγές στο κλίμα μπορούν να προκαλέσουν μεγάλο κίνδυνο στην τουριστική βιομηχανία πολλών προορισμών. Με πολλές τουριστικές δραστηριότητες να εξαρτώνται άμεσα από το κλίμα και τις πολιτικές των ασφαλιστικών εταιριών να επηρεάζονται άμεσα από τους φυσικούς κινδύνους, οι πληροφορίες για τον καιρό και οι προβλέψεις για άσχημα καιρικά φαινόμενα γίνονται πλέον, περισσότερο από ποτέ, σημαντικές για τις τουριστικές επιχειρήσεις».

Για να αντιμετωπιστεί αυτός ο κίνδυνος, απαιτούνται περισσότερες έρευνες και στενότερη συνεργασία μεταξύ των κυβερνήσεων και του ιδιωτικού τομέα, ώστε οι πιθανές κλιματολογικές επιπτώσεις στην τουριστική βιομηχανία να λαμβάνονται υπόψη στα σχέδια ανάπτυξης και να αντιμετωπίζονται κατάλληλα.

Σύμφωνα με τον κ. Frangialli, «οι παραλιακοί προορισμοί και τα χειμερινά θέρετρα εξαρτώνται άμεσα από τις κλιματολογικές συνθήκες και μάλιστα σε καθημερινή βάση». Ακόμα, τα έντονα καιρικά φαινόμενα, όπως τυφώνες και πλημμύρες, απειλούν την υγεία και την ασφάλεια των τουριστών, όσο και των τοπικών πληθυσμών, ενώ μπορούν και να καταστρέψουν τις βασικές υποδομές ενός προορισμού. Όταν αυτό συμβαίνει, ακόμα και η εικόνα είναι δυνατό να αποθαρρύνει πολλούς τουρίστες από τα ταξίδια, με αποτέλεσμα αρνητικές επιπτώσεις στην τοπική οικονομία.

«Οι κλιματολογικές αλλαγές μπορούν να μεταλλάξουν το φυσικό περιβάλλον, που προσελκύει τουρίστες, ενώ μπορούν να πλήξουν και βασικές υπηρεσίες, όπως την παροχή νερού, σε περιόδους αυξημένης ζήτησης».

«Οι αλλαγές στον καιρό και το κλίμα ενός προορισμού μπορούν να δημιουργήσουν και νέες δυνατότητες ανάπτυξης για την τουριστική βιομηχανία μιας περιοχής, αυξάνοντας για παράδειγμα τον αριθμό των τουριστών σε πρωτότερες χαμηλές περιόδους τουριστικής κίνησης.»

¹ Τα παρακάτω άρθρα δημοσιεύθηκαν από τον Θ. Κουμέλη και την Μ. Καραντζαβέρου αντίστοιχα στην ιστοσελίδα Travel Daily News, Νοέμβριος 2005

«Φιλικότερες προς το περιβάλλον τουριστικές υπηρεσίες προτιμούν σήμερα οι καταναλωτές».

«Την καθιέρωση ενός ειδικού οικολογικού σήματος, υπό τη μορφή άνθους, για όλους τους φιλικούς προς το περιβάλλον χώρους κάμπινγκ, καθώς και για άλλες υπηρεσίες τουριστικής διαμονής, έχει θεσπίσει ήδη από το 2003 η Ε.Ε., με στόχο την καλύτερη διαμονή των κατασκηνωτών, καθώς η ένδειξη του σήματος αποτελεί απόδειξη ότι τηρούνται από τις εταιρείες αυστηρά περιβαλλοντικά κριτήρια συμπεριφοράς.

Σχετικά, ο κ. Σταύρος Δήμας, δήλωσε ότι **«η Ευρώπη είναι ο δημοφιλέστερος τουριστικός προορισμός στον κόσμο και η προστασία του περιβάλλοντος έχει καίρια σημασία για τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα αυτού του σημαντικού τομέα. Η απονομή του οικολογικού σήματος της Ε.Ε. στις εγκαταστάσεις κάμπινγκ ενθαρρύνει τη μεγαλύτερη προστασία του περιβάλλοντος και αποτελεί για τα κάμπινγκ μοναδική ευκαιρία να προβληθούν, δείχνοντας έτσι ότι λειτουργούν σε αρμονία με το περιβάλλον. Οι κατασκηνωτές μπορούν να εμπιστευτούν το ειδικό σήμα που τους εγγυάται την περιβαλλοντικά υγιή επίδοση της συγκεκριμένης εγκατάστασης κάμπινγκ. Έτσι διευκολύνονται στην οικολογική επιλογή τους».**

Τον τελευταίο καιρό, άλλωστε, παρατηρείται μια σταθερή τάση για φιλικότερες προς το περιβάλλον τουριστικές υπηρεσίες, ενώ οι απαιτήσεις των καταναλωτών για πιο οικολογικές διακοπές γίνονται μεγαλύτερες. Πρόσφατη μελέτη στη Γερμανία κατέδειξε ότι το 51% των καταναλωτών επιλέγει φιλικές προς το περιβάλλον χώρους και εγκαταστάσεις, ενώ το 82% προτιμά ένα απόλυτα παρθένο περιβάλλον.

Η απόκτηση του οικολογικού σήματος απαιτεί κάποια επιπλέον προσπάθεια, ωστόσο αυξάνει την προστιθέμενη αξία δεδομένου ότι βοηθά αυτούς που εκμεταλλεύονται τις εγκαταστάσεις κάμπινγκ να επικεντρώνουν την δραστηριότητά τους στη βελτίωση της οικολογικής και οικονομικής τους επίδοσης. Περιορίζοντας την κατανάλωση ενέργειας και νερού μπορούν να έχουν μεγαλύτερη κερδοφορία προστατεύοντας συγχρόνως και το περιβάλλον.»

6.1 Το περιβάλλον και η προστασία του

Η ταχύτατη οικονομική και τεχνολογική ανάπτυξη δημιούργησε ερωτηματικά για το μέλλον των ανθρώπινων κοινωνιών του πλανήτη, ιδιαίτερα σε σχέση με τα αυξανόμενα προβλήματα του περιβάλλοντος και τις επιπτώσεις που έχουν αυτές στην ποιότητα ζωής. Τα ζητήματα της ποιότητας του περιβάλλοντος απασχολούν όλες τις σύγχρονες κοινωνίες. Οι παράγοντες² που συμβάλλουν στην ανάδειξη του περιβάλλοντος σε θέμα προτεραιότητας είναι :

1) Η άνοδος του βιοτικού επιπέδου των ανθρώπων επηρεάζει τις ανάγκες και τις αξίες μιας κοινωνίας ως προς την ποιότητα ζωής και το περιβάλλον γενικότερα. Η οικονομική ανάπτυξη παγκοσμίως, κυρίως στις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση του εισοδήματος και τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και επέτρεψε την αναζήτηση στόχων πέρα από τις βασικές ανάγκες για ασφάλεια, στέγη, απασχόληση. Η διεύρυνση των αναγκών επέβαλε έναν αποπροσανατολισμό των αξιών, διευρύνοντας την έννοια της ανάπτυξης που εμπλουτίστηκε με την έννοια της ποιότητας ζωής. Ιδιαίτερο ρόλο έχει διαδραματίσει και η διεύρυνση του ελεύθερου χρόνου για αναψυχή.

2) Η συνεχής υποβάθμιση της ποιότητας του περιβάλλοντος, λόγω των αρνητικών επιπτώσεων των ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Τα αστικά κέντρα, αλλά και τα αγροτικά αντιμετωπίζουν προβλήματα ρύπανσης και υποβάθμισης. Ακόμη, η επέκταση των οικισμών, η αναζήτηση χώρων για εγκατάσταση βιομηχανιών και άλλων δραστηριοτήτων έχει αρνητικές επιπτώσεις σε περιβαλλοντικά ευαίσθητες περιοχές, όπως βιότοποι, λίμνες, ακτές. Οι συγκρούσεις για τη χρήση του χώρου έφεραν στο προσκήνιο την ανάγκη αναζήτησης προτεραιοτήτων ως προς τη χρήση του και το ρόλο του περιβάλλοντος στη ζωή και στις δραστηριότητες του ανθρώπου.

3) Μια συνειδητοποίηση της αλληλεξάρτησης των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και του περιβάλλοντος σε τομείς, οι οποίοι εξαρτώνται από την ποιότητα των φυσικών πόρων (έδαφος, νερό, ατμόσφαιρα).

Η επισήμανση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει το περιβάλλον οδήγησε στην ενεργοποίηση της κοινωνίας για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων και στην υιοθέτηση πολιτικών προστασίας του περιβάλλοντος. Ορισμένα προβλήματα όπως η μόλυνση της ατμόσφαιρας, το φαινόμενο του θερμοκηπίου, η μείωση του προστατευτικού στρώματος του όζοντος, δύσκολα απομονώνονται λόγω της ιδιαιτερότητάς τους. Η αντιμετώπισή τους απαιτεί συλλογικές προσπάθειες σε όλα τα επίπεδα (διεθνές, εθνικό, τοπικό, περιφερειακό). Για ορισμένα περιβαλλοντικά προβλήματα υπάρχουν ακόμη ασάφειες ως προς την ευθύνη

² Χ. Κοκκώσης- Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σελ 134 -136

διαχείρισης των πόρων, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση ατυχημάτων ρύπανσης. Η αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων έχει σχέση με τη διάκριση μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών αγαθών, κάνοντας ουσιαστικό το ρόλο του κράτους και τα δικαιώματα και τις ευθύνες των πολιτών. Άλλα περιβαλλοντικά προβλήματα έχουν τοπικό χαρακτήρα που οφείλονται σε κοινωνικό-οικονομικά φαινόμενα όπως είναι ο τουρισμός. Η αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών επιβαρύνει κυρίως τις τοπικές κοινωνίες κι ας μην υπάρχουν και οι αντίστοιχες ωφέλειες, καθιστώντας πρωταγωνιστικό το ρόλο των εθνικών και τοπικών φορέων, την κατανομή του κόστους-ωφελειών μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών φορέων. Κάποια προβλήματα ξεπερνούν τον τοπικό χαρακτήρα και η αντιμετώπισή τους περιλαμβάνει θέματα διεθνούς πολιτικής, διεθνών σχέσεων και συγκρούσεων με οικονομικό και πολιτικό χαρακτήρα.

Όλα αυτά αναδεικνύουν το σύνθετο χαρακτήρα που έχει η περιβαλλοντική πολιτική. Για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων συγκροτήθηκαν πολιτικές για την προστασία του περιβάλλοντος και την αρμονική του διαχείριση. Σε πολλές χώρες υπάρχουν φορείς και αρχές που ασχολούνται με θέματα του περιβάλλοντος, αυτό όμως δεν σημαίνει ότι αντιμετωπίζονται τα προβλήματα πάντα ικανοποιητικά. Η σύγχρονη πολιτική όσον αφορά την προστασία του περιβάλλοντος διαφέρει απ'ότι παλαιότερα ως προς τους λόγους που την επιβάλλουν, αλλά και ως προς το αντικείμενο και το χαρακτήρα της προστασίας. Το αντικείμενο της προστασίας μετατοπίστηκε από το μεμονωμένο είδος στο οικοσύστημα και στον τόπο και γεωγραφικό χώρο. Δηλαδή δεν πρέπει να προστατεύεται μόνο ένα είδος, αλλά όλο το οικοσύστημα που το στηρίζει. Υπάρχει και η οικονομική διάσταση του περιβάλλοντος, δεν ενδιαφέρει μόνο το νερό, ο αέρας, η γλωρίδα και πανίδα από πλευράς προστασίας, αλλά και το τοπίο, οι φυσικοί κίνδυνοι, η ύπαρξη χώρων αναψυχής.

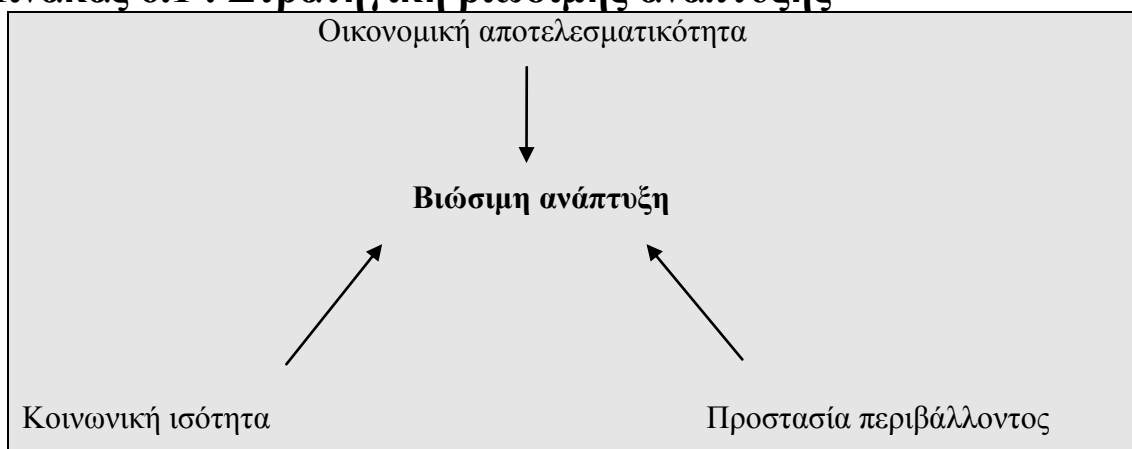
6.2 Περιβάλλον και ανάπτυξη

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει το περιβάλλον είναι συνδεδεμένα άμεσα με τις ανθρώπινες δραστηριότητες και τις επιπτώσεις που έχουν αυτές στα οικοσυστήματα και στους φυσικούς πόρους. Άρα ο έλεγχος των δραστηριοτήτων του ανθρώπου είναι απαραίτητος για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Η σχέση περιβάλλοντος και ανάπτυξης³ παρά την αρχική σύγκρουση οδηγήθηκε σε μια προοπτική όπου αναγνωρίζεται η

³ Χ. Κοκκώσης- Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σελ 137

δυνατότητα να συμβαδίζει η ανάπτυξη της οικονομίας με την προστασία του περιβάλλοντος. Αυτό είναι αποτέλεσμα της ύπαρξης αλληλεπιδράσεων ανάμεσα στην ποιότητα του περιβάλλοντος και της ανάπτυξης ανθρώπινων δραστηριοτήτων, από τις αρνητικές επιπτώσεις των οποίων συνεπάγεται υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Είναι αναγκαία μια ενιαία πολιτική ανάπτυξης και περιβάλλοντος, η οποία εκφράζεται ως βιώσιμη ή αειφόρος ανάπτυξη. Η στρατηγική για τη βιώσιμη ανάπτυξη επικεντρώνεται στον αρμονικό συνδυασμό της αποτελεσματικότητας της οικονομίας, της κοινωνικής ισότητας και της προστασίας του περιβάλλοντος.

Πίνακας 6.1 : Στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης

Πηγή: Χ. Κοκκώσης, Π. Τσάρτας, «Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001,σελ 137

Ο ρόλος των διεθνών οργανισμών υπήρξε ενεργός στην ευαισθητοποίηση και συνεργασία για την αντιμετώπιση περιβαλλοντικών προβλημάτων, όπως η μείωση του στρώματος του όζοντος, η θαλάσσια ρύπανση, καθώς και στη σύνδεση των προβλημάτων αυτών με πολιτικές οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης.

Πίνακας 6.2 : Αειφόρος ή βιώσιμη ανάπτυξη

Αειφόρος ή βιώσιμη ανάπτυξη είναι :

1) Η ανάπτυξη που επιδιώκει την επίτευξη και μεγιστοποίηση των βιολογικών στόχων (γενετική ποικιλότητα, βιολογική παραγωγικότητα), των οικονομικών στόχων (αύξηση αγαθών και υπηρεσιών, εκπλήρωση βασικών αναγκών) και των κοινωνικών στόχων (συμμετοχή, κοινωνική δικαιοσύνη).

2) Η σχέση μεταξύ δυναμικών, ανθρώπινων, οικονομικών συστημάτων και ακόμη πιο δυναμικών αλλά με μικρότερους ρυθμούς μεταβαλλόμενων οικολογικών συστημάτων κατά την οποία α) η ζωή μπορεί να συνεχιστεί επ'άπειρον, β) τα άτομα μπορούν να ευδοκίμουν, γ) οι άνθρωποι πολιτισμοί να αναπτύσσονται με τέτοιο τρόπο που οι επιπτώσεις από τις ανθρώπινες δραστηριότητες παραμένουν εντός ορίων, έτσι ώστε να μην καταστρέφουν την ποικιλία, την πολυπλοκότητα και τη λειτουργία των οικολογικών συστημάτων.

3) Η οικονομική κατάσταση όπου οι απαιτήσεις από το περιβάλλον που τίθενται από τους ανθρώπους και το εμπόριο μπορούν να ικανοποιηθούν χωρίς να μειώνεται η ικανότητα του περιβάλλοντος να παρέχει την ίδια ικανοποίηση και στις μελλοντικές γενιές.

Πηγή : Buchholz R., 1998, Principles of Environmental Management. The Greening of Business, Prentice Hall, σελ 137

6.3 Επιπτώσεις του τουρισμού στο περιβάλλον

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΔΙΑΚΡΙΘΟΥΝ ΣΕ ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ⁴: Α) ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ (ΦΥΣΙΚΑ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΑ, ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ), Β) ΔΟΜΗΜΕΝΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ (ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ, ΔΟΜΗ, ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ), Γ) ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ (ΗΘΗ, ΕΘΙΜΑ, ΘΕΣΜΟΙ), Δ) ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.

Οι επιπτώσεις της ανάπτυξης του τουρισμού προέρχονται από την πολυπλοκότητα της δομής του ως δραστηριότητα, αφού έχει ισχυρές διασυνδέσεις και με άλλες οικονομικές δραστηριότητες, όπως το εμπόριο. Οι παράγοντες που επηρεάζουν τον τουρισμό είναι όχι μόνο οικονομικοί αλλά και σε μεγάλο βαθμό κοινωνικοί και πολιτισμικοί. Η ανάπτυξη ανθρώπινων δραστηριοτήτων έχει επιπτώσεις στο περιβάλλον, το ζήτημα είναι κατά πόσο επιφέρουν δραστικές αλλαγές στη δομή των φυσικών και ανθρώπινων οικοσυστημάτων. Ο τουρισμός δεν

⁴ Χ. Κοκκώσης- Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σελ 138-139

είναι τόσο η πηγή του προβλήματος όσο η αδυναμία ελέγχου και ορθολογικής οργάνωσης της ανάπτυξης του τουρισμού.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποκτούν οι αρνητικές επιδράσεις της ανάπτυξης του τουρισμού στους πόρους (νερό, ακτές, μνημεία, έργα τέχνης) κατά τη διαδικασία παραγωγής ή κατανάλωσής τους. Οι αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού στη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να αφορούν σε φυσική φθορά ή και απώλειά τους λόγω της χρήσης τους ή της μείωσης της ικανοποίησης που προσφέρουν λόγω της υποβάθμισής τους.

Η τουριστική ανάπτυξη εκτός από τις αρνητικές επιπτώσεις έχει και θετικές επιπτώσεις στο περιβάλλον όπως α) συμβολή στην προστασία και αναβάθμιση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων μιας περιοχής λόγω της τουριστικής ανάπτυξης είτε άμεσα λόγω των έργων υποδομής και πολιτικής ανάδειξης των πόρων της περιοχής είτε έμμεσα λόγω ιδιωτικών πρωτοβουλιών, β) βελτίωση της ποιότητας ζωής και του περιβάλλοντος λόγω έργων υποδομής, τα οποία χωρίς την ανάπτυξη του τουρισμού δεν θα γίνονταν.

Ακόμη, δεν πρέπει να παραβλέπεται ο ρόλος του τουρισμού στην τοπική ανάπτυξη, ειδικά για ορισμένες περιοχές με δυσμενή χαρακτηριστικά εξέλιξης, όπως μικρά νησιά και ορεινά χωριά, για τα οποία ο τουρισμός αποτελεί ευκαιρία για ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας και συγκράτησης του πληθυσμού. Η θετική ή αρνητική επίδραση είναι συνάρτηση πολλών παραγόντων, όπως το είδος του τουρισμού που αναπτύσσεται, οι τοπικές κοινωνικές και οικονομικές δομές, η σχέση τους με την τουριστική δραστηριότητα.

Οι διάφορες μορφές τουρισμού έχουν διαφορετικές επιπτώσεις καθώς ο σκοπός και τρόπος αναψυχής διαφέρει, ενώ διαφέρουν και τα χαρακτηριστικά των τόπων προορισμού. Οι επιπτώσεις του μαζικού τουρισμού αποτελούν αντικείμενο ιδιαίτερης διερεύνησης λόγω της ευρύτατης διάδοσής του, αλλά και των σημαντικών αρνητικών επιδράσεων που επιφέρει στους τουριστικούς προορισμούς. Οι επιπτώσεις του μαζικού τουρισμού οφείλονται στο μεγάλο αριθμό τουριστών, στο είδος καταλυμάτων που δημιουργούνται, στον τρόπο μετακίνησης.

Η ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων πολλές φορές έχει ως αποτέλεσμα την υποβάθμιση του περιβάλλοντος, των φυσικών και πολιτισμικών πόρων. Η υποβάθμιση αυτή μπορεί να έχει και αρνητικές επιπτώσεις στην περαιτέρω ανάπτυξη. Αυτό το γεγονός αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο πλαίσιο του ανταγωνισμού.

Η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση αυξάνεται με γοργούς ρυθμούς στην πλευρά της τουριστικής ζήτησης και έχει γίνει από τους καθοριστικότερους παράγοντες επιλογής τουριστικών προορισμών. Από την πλευρά της τουριστικής προσφοράς, η ποσότητα του προϊόντος, αλλά και η ποιότητα των περιβαλλοντικών στοιχείων και πόρων εξελίσσεται σε έναν από τους κύριους προσδιοριστικούς παράγοντες στην επιλογή του τόπου διακοπών. Η

υποβάθμιση της ποιότητας του περιβάλλοντος μπορεί να γίνει αιτία μείωσης της ανταγωνιστικότητας ενός τουριστικού προορισμού στην τουριστική αγορά. Αρκετοί τουριστικοί προορισμοί της Ευρώπης έχουν τέτοια εμπειρία, λόγω υποβάθμισης του περιβάλλοντος από την τουριστική ανάπτυξη, που οδήγησε σε μείωση της τουριστικής κίνησης. Αυτά τα προβλήματα έχουν εμφανιστεί έντονα σε περιοχές που είναι στενά συνδεδεμένες με το πρότυπο του μαζικού τουρισμού.

Η συνειδητοποίηση της ανάγκης για ποιότητα του περιβάλλοντος σε ένα τουριστικό προορισμό επιβάλλει την ανάγκη για σχεδιασμό σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, με σκοπό την αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων των τοπικών πόρων. Οι αρμόδιοι φορείς, ο ντόπιος πληθυσμός και οι τουρίστες συνειδητοποιούν ότι ο τουρισμός βασίζεται στην ποιότητα του περιβάλλοντος υποδοχής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

Τουριστική ανάπτυξη και φυσικό περιβάλλον

Ο τουρισμός όπως κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα έχει αρνητικές επιδράσεις στο περιβάλλον (φυσικοί πόροι, οικοσυστήματα). Οι επιδράσεις αυτές μπορεί να είναι άμεσες ή έμμεσες. Ακόμα μπορεί να διακρίνονται σε διάφορα επίπεδα¹ :

- Σε τοπικό επίπεδο δημιουργείται ανταγωνισμός ανάμεσα στις δραστηριότητες που έχουν σχέση με τη χρήση της γης και άλλων πόρων. Επιπλέον η ρύπανση του νερού και της θάλασσας ή τα υψηλά επίπεδα ηχορύπανσης, αλλά και φυσικοί κίνδυνοι όπως πλημμύρες είναι κάποιες από τις συνέπειες που έχουν οι ανθρώπινες παρεμβάσεις, οι οποίες γίνονται με γνώμονα την τουριστική ανάπτυξη.
- Σε περιφερειακό επίπεδο οι συνέπειες που έχουν σημασία αφορούν καταστροφή ή υποβάθμιση βιοτόπων, απώλεια βιολογικής ποικιλότητας, μόλυνση επιφανειακών και υπόγειων υδάτων.
- Σε διεθνές επίπεδο προκαλείται ρύπανση από την παραγωγή ενέργειας και η οποία μπορεί να συμβάλλει στην καταστροφή δασικών εκτάσεων και στην αλλαγή του κλίματος (φαινόμενο του θερμοκηπίου).

7.1 Επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στους φυσικούς πόρους

Η τουριστική ανάπτυξη και οι δραστηριότητες που αυτή συνεπάγεται έχουν επιδράσεις στους φυσικούς πόρους, όπως στο νερό, στο έδαφος, στον αέρα.

1) Νερό

Η χρήση νερού κατά μέσο όρο είναι 450 λίτρα ανά τουρίστα στα ξενοδοχεία πολυτελείας και περίπου 280 λίτρα στα υπόλοιπα καταλύματα. Η ζήτηση για νερό περιλαμβάνει τις ποσότητες για καθαριότητα, πόση και άλλες εξυπηρετήσεις. Οι σημερινές ανάγκες και πολλές φορές οι αντιλήψεις που επικρατούν για τουριστικές εξυπηρετήσεις απαιτούν σημαντικές ποσότητες σε νερό. Για παράδειγμα, οι κηπευτικές δραστηριότητες έχουν αυξημένες απαιτήσεις σε νερό, κυρίως σε περιοχές με ξηρό κλίμα, όπως είναι πολλοί τουριστικοί

¹ Χ. Κοκκώσης- Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σελ 141-144

προορισμοί στη Μεσόγειο. Η καλλιέργεια ειδών που απαιτούν μεγάλες ποσότητες νερού, συχνά ξένων προς το φυσικό περιβάλλον της περιοχής δημιουργεί πιέσεις και προβλήματα καθώς τα είδη αυτά δεν έχουν μηχανισμούς προσαρμογής για να τα προστατέψουν από ξηρασίες κατά τη διάρκεια θερμών εποχών, με αποτέλεσμα να έχουν αυξημένες ανάγκες για νερό. Το ίδιο συμβαίνει και με τις εγκαταστάσεις γκολφ. Οι χρήσεις αυτές του νερού συχνά έρχονται σε σύγκρουση με τις ανάγκες για άλλες χρήσεις. Πολλές φορές για τις ανάγκες αναζητούνται οι υπόγειοι υδάτινοι πόροι με γεωτρήσεις. Οι πρακτικές αυτές μειώνουν το φόρτο του δικτύου ύδρευσης, αλλά παράλληλα αποδυναμώνουν τον υδροφόρο ορίζοντα, με αποτέλεσμα να επηρεάζεται η συνολική ανάπτυξη μιας περιοχής (κάτι τέτοιο συνέβη στον κύριο τουριστικό πόλο της Τυνησίας, το Hammamet).

Οι αυξημένες απαιτήσεις σε ποσότητες νερού, κυρίως κατά την περίοδο τουριστικής αιχμής, αποτελούν σημαντικό πρόβλημα ιδιαίτερα για πολλά νησιά και παράκτιες περιοχές. Αυτό είναι αποτέλεσμα όχι τόσο της αύξησης της κατά κεφαλήν κατανάλωσης, αλλά της εποχιακής αύξησης της ζήτησης λόγω της αύξησης των καταναλωτών, αφού η παράκτια ζώνη φιλοξενεί το μεγαλύτερο μέρος των τουριστών. Τα περισσότερα νησιά έχουν περιορισμένη φέρουσα ικανότητα αφού στερούνται υδατικών αποθεμάτων ικανών να ικανοποιήσουν τη μεγάλη ζήτηση της περιόδου τουριστικής αιχμής. Οι παράκτιοι υδροφόροι ορίζοντες, που συνήθως έχουν μικρή δυναμικότητα, δέχονται μεγάλη πίεση σε μικρή χρονική περίοδο. Η υπεράντληση αυτών των πόρων προκαλεί φαινόμενα υφαλμύρωσης, μια επίπτωση που δεν μπορεί να αναστραφεί. Ευαίσθητες στον κίνδυνο υφαλμύρωσης είναι οι περιοχές γύρω από αμμώδη περιβάλλοντα αλλουβιακών αποθέσεων.

2) Έδαφος

Η παρεμπόδιση του φυσικού υδρογραφικού δικτύου, το οποίο μεταφέρει ιζήματα από τα ανώτερα μέρη της λεκάνης απορροής έχει αρκετές φορές ως αποτέλεσμα τη μείωση των χερσαίων στερεοπαροχών στους θαλάσσιους αποδέκτες, έτσι παρατηρούνται φαινόμενα διάβρωσης των ακτών. Σε πολλές περιπτώσεις εμφανίζονται τεχνικά έργα που διορθώνουν την κατάσταση, δημιουργούν όμως προβλήματα στη γειτονική περιοχή. Η διάβρωση αποτελεί την κυριότερη περιβαλλοντική επίπτωση αυτών των έργων. Συχνά παρατηρούνται φαινόμενα ολικής γεωμορφολογικής μεταβολής και διάβρωσης της ακτής που είναι αποτέλεσμα της έλλειψης ορθολογικού σχεδιασμού εγκαταστάσεων και υποδομών. Ο λανθασμένος σχεδιασμός και η χωροθέτηση στα λιμενικά και άλλα παρόμοια έργα που

γίνονται στην παράκτια ζώνη επηρεάζει τις διαδικασίες μορφοποίησης της ακτής, κάτι που οδηγεί στη διάβρωση με επιπτώσεις στην αποτελεσματικότητα των έργων και το πρόσθετο κόστος.

Άλλες επιπτώσεις παρατηρούνται από οικοδομικές εργασίες ή άλλες δραστηριότητες που οδηγούν σε εκτεταμένες αμμοληψίες, από έργα υποστήριξης των ακτών, από έργα υποδομής (λιμάνια, προβλήτες), καθώς και από τουριστικές δραστηριότητες. Η μεταβολή του ισοζυγίου στον ιζηματογενή κύκλο προέρχεται σε αρκετές περιπτώσεις από δόμηση στην προσκείμενη λεκάνη απορροής και όχι αναγκαία από τη δημιουργία τουριστικών εγκαταστάσεων. Η ανεξέλεγκτη απόρριψη των σκουπιδιών είναι ένα συνηθισμένο φαινόμενο σε πολλές τουριστικές περιοχές και το οποίο αποτελεί εστία μόλυνσης. Η διαχείριση των στερεών αποβλήτων, σε πολλές τουριστικές περιοχές, είναι υποτυπώδης με συνέπεια να μη λαμβάνεται κανένα μέτρο αποτροπής της μόλυνσης του εδάφους και των υπόγειων υδάτινων οριζόντων. Τέλος, η επιχωμάτωση είναι ανεπαρκής, ενώ συχνά η μέθοδος διάθεσης είναι η ανεξέλεγκτη ρίψη και καύση.

3) Αέρας

Ο τουρισμός όπως και κάθε δραστηριότητα επιβαρύνει την κατάσταση της ατμόσφαιρας. Η εκτεταμένη χρήση οχημάτων εσωτερικής καύσης που χρησιμοποιούνται για την μεταφορά τουριστών, αλλά και η αύξηση της καύσης ορυκτών καυσίμων για την παραγωγή ενέργειας που θα ικανοποιήσει την αυξημένη ζήτηση, συμβάλλουν στην αύξηση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης

4) Ενέργεια

Παρόλο που η ενέργεια δεν αποτελεί φυσικό πόρο, περιλαμβάνεται σε αυτή την κατηγορία διότι η παραγωγή ενέργειας τις περισσότερες φορές απαιτεί την κατανάλωση κάποιου μη ανανεώσιμου φυσικού πόρου, όπως για παράδειγμα οι υδρογονάνθρακες. Η τουριστική

ανάπτυξη μιας περιοχής έχει ως άμεση συνέπεια την αύξηση κατανάλωσης ενέργειας, η οποία με τη σειρά της απαιτεί την αύξηση της παραγωγής ενέργειας. Η παραγωγή ενέργειας γίνεται στον τόπο κατανάλωσης ή και όχι και έχει αρνητικές συνέπειες στο περιβάλλον. Η ανάπτυξη του τουρισμού, αλλά και οι αλλαγές στις κατά κεφαλήν απαιτήσεις για ενέργεια έχει ως συνέπεια τη δημιουργία νέων καταναλωτικών προτύπων.

Πίνακας 7.1 : Μεταφορές, τουρισμός και περιβάλλον

Οι μεταφορές που συνδέονται με τον τουρισμό εκτιμάται ότι καταναλώνουν το 3% της συνολικής ενέργειας που καταναλώνεται στην Ευρώπη.

Τα 2/3 των τουριστών στη Μεσόγειο χρησιμοποιούν το αυτοκίνητο για τις διάφορες μετακινήσεις τους, γεγονός που μεταφράζεται σε 110 εκατομμύρια επιβάτες και 36 εκατομμύρια αυτοκίνητα κάθε χρόνο. Βεβαίως αυτή η μετακίνηση συμβάλλει στην ατμοσφαιρική ρύπανση.

Το 70% των συνολικών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, που προκαλεί προβλήματα στην υγεία, προέρχονται από τις μεταφορές. Επίσης, οι μεταφορές ευθύνονται για το 50% των εκπομπών οξειδίων του αζώτου, ρύπος που συμβάλλει και στη δημιουργία φωτοχημικού νέφους.

Αν και είναι δύσκολος ο ακριβής υπολογισμός της συμβολής της τουριστικής κίνησης στην πρόκληση ατμοσφαιρικής ρύπανσης, ωστόσο για ορισμένες εποχές του έτους φαίνεται ότι δεν είναι καθόλου αμελητέα.

Πηγή Lanquar R. "Tourisme et Environnement en Méditerranée", Paris 1995, σελ 58

7.2 Επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στα φυσικά οικοσυστήματα

Οι επιδράσεις της τουριστικής ανάπτυξης στα φυσικά οικοσυστήματα² διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες διαταραχών που έχουν σχέση α) με τη λειτουργία των οικοσυστημάτων, β) με τη δομή των οικοσυστημάτων των βιοκοινοτήτων ή τη μείωση της βιοποικιλότητας και γ) με συγκεκριμένους πληθυσμούς σπάνιων ειδών.

1) Διαταραχές στη λειτουργία των οικοσυστημάτων

Οι διαταραχές αυτές δεν οφείλονται αποκλειστικά και μόνο στην τουριστική ανάπτυξη, όμως σε αρκετές περιπτώσεις τις επιταχύνει. Η δημιουργία τουριστικών μονάδων και παρεμφερών εγκαταστάσεων, εκτός του ότι καταλαμβάνει χώρο σε περιοχές στις οποίες αναπτύσσονται οικοσυστήματα, έχει και επιδράσεις στη λειτουργία τους, περιορίζοντας το χώρο ανάπτυξής τους, λόγω της εκτεταμένης δόμησης και της μόλυνσης.

Η κατασκευή, επέκταση και συντήρηση του οδικού δικτύου έχει επιπτώσεις στην ευρύτερη λειτουργία των φυσικών οικοσυστημάτων. Η δημιουργία οδικού δικτύου συνεπάγεται, συνήθως, την αποψίλωση μεγάλων δασικών εκτάσεων και τον κατακερματισμό του φυσικού χώρου. Η κοπή των δέντρων έχει ως αποτέλεσμα την διάβρωση και την αλλαγή του κλίματος της περιοχής. Η ηχορύπανση κατά την κατασκευή και την λειτουργία του οδικού δικτύου

² Χ. Κοκκώσης- Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001. σελ 145-148

επιδρά αρνητικά στην πανίδα, ενώ το καυσαέριο που εκπέμπουν τα αυτοκίνητα που κινούνται σε αυτό επηρεάζουν τη χλωρίδα της περιοχής. Στη ζώνη της Μεσογείου η δημιουργία οδικού δικτύου σε δασικές περιοχές, συνδέεται με κινδύνους πυρκαγιάς, που σε πολλές περιπτώσεις οφείλεται σε αμέλεια.

Προβλήματα δημιουργούνται από τις χωροθετήσεις των έργων αυτών (δρόμοι παράλληλοι και σε μικρή απόσταση από τις ακτές, που παρεμποδίζουν τον ιζηματογενή κύκλο, προκαλώντας σε κάποιες περιπτώσεις διάβρωση των ακτών). Πολλές φορές τα έργα υποδομής καταλαμβάνουν μεγάλες εκτάσεις γης, συνήθως παραγωγικής, κάτι που έχει ως

αποτέλεσμα την καταστροφή των παράκτιων οικοσυστημάτων και την οικιστική επέκταση. Οι οικοδομικές και άλλες δραστηριότητες που σχετίζονται με την κατασκευή και λειτουργία λιμανιών, μαρίνων οδηγούν σε εκταταμένες αλλαγές στη φυσική κυκλοφορία του νερού. Άλλες εγκαταστάσεις μεταφορών, όπως για παράδειγμα τα αεροδρόμια, έχουν και αυτές επιπτώσεις, αφού και για αυτά απαιτούνται μεγάλες εκτάσεις γης για τη δημιουργία των εγκαταστάσεών τους, αλλά και μια μεγάλη περιφερειακή ζώνη ασφαλείας. Το περιβάλλον επηρεάζεται από τους διαδρόμους, τα υπόστεγα, τα διάφορα γραφεία και κτίρια διακίνησης επιβατών και εμπορευμάτων, τις εγκαταστάσεις στάθμευσης. Η ηχορύπανση και η διακίνηση ατόμων και οχημάτων είναι σημαντικό πρόβλημα λόγω των επιπτώσεών τους σε οικολογικές διεργασίες. Η λειτουργία ενός αεροδρομίου δημιουργεί υγρά συσσωρευτικά και αέρια απόβλητα, αλλά και προσελκύει και άλλες δραστηριότητες που επιβαρύνουν το περιβάλλον.

Η μείωση της έκτασης του φυσικού περιβάλλοντος για την επέκταση της δόμησης που επιβάλλει η εξυπηρέτηση των τουριστικών αναγκών, έχει αρνητικές επιπτώσεις στη δομή και λειτουργία των οικοσυστημάτων της περιοχής και στη βιοποικιλότητα των ειδών. Ο ζωτικός χώρος που είναι απαραίτητος για την επιβίωση των φυσικών πληθυσμών μειώνεται από τη χωρική επιβολή της τουριστικής ανάπτυξης, με αποτέλεσμα τη δημιουργία αποκομμένων υποσυνόλων του αρχικού πληθυσμού.

2) Μεταβολές στη δομή των οικοσυστημάτων των βιοκοινοτήτων και μείωση της βιοποικιλότητας

Η τουριστική ανάπτυξη δεν είναι η μοναδική αιτία για τη δημιουργία ευτροφισμού, λόγω της αύξησης των υγρών αποβλήτων, παρ' όλα αυτά η βιωσιμότητα του τουρισμού απειλείται πολλές φορές από υποβάθμιση των υγρών αποδεκτών, όταν ξεπερνάται η αφομοιωτική τους ικανότητα. Ο ευτροφισμός, ένα από τα ουσιαστικότερα προβλήματα μεταβολής της σύνθεσης της βιοκοινότητας, είναι το αποτέλεσμα της διάθεσης αποβλήτων από αγωγούς αστικών λυμάτων πόλεων, αγωγούς λυμάτων ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων και από χερσαίες απορροές οι οποίες προκαλούνται από τις βροχές, εφόσον στην παράκτια ζώνη υπάρχουν εκτάσεις με καλλιέργειες στις οποίες γίνεται χρήση λιπασμάτων. Οι συνθήκες ευτροφισμού συνεπάγονται τη μείωση της διαφάνειας του θαλάσσιου νερού, που είναι αποτέλεσμα της υπερβολικής ανάπτυξης φυτοπλαγκτού και της παρουσίας οργανικών αιωρούμενων. Η παρουσία οργανικού φορτίου από οργανικά λύματα συμβάλλει στην επιβίωση ετερότροφων βακτηρίων, πολλά από τα οποία είναι παθογόνα.

Αλλαγές παρατηρούνται στη σύνθεση της χλωρίδας και πανίδας και των χερσαίων οικοσυστημάτων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η αλλαγή της δομής των φυτοκοινοτήτων στις αμμοθίνες, η οποία οφείλεται στην πίεση την οποία ασκούν οι παραθεριστές, η στάθμευση οχημάτων.

- ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 7

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΕΥΤΡΟΦΙΣΜΟΥ, ΕΡΥΘΡΑ ΠΛΗΜΜΥΡΑ ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΑ ΑΔΡΙΑΤΙΚΗ

Το πρόβλημα του ευτροφισμού εμφανίστηκε στις θάλασσες της Ιταλίας στα μέσα της δεκαετίας του '70. Σε εθνικό επίπεδο, τα παράκτια και μη ύδατα είναι αποδέκτες περίπου 48000 τόνων/έτος φωσφόρου και 660000 τόνων/έτος αζώτου. Τα παράκτια ύδατα της Αδριατικής δέχονται περίπου το 50% του φορτίου του φωσφόρου, προκαλώντας έτσι φαινόμενα ευτροφισμού. Από τα τέλη της δεκαετίας του '80 η κατάσταση βελτιώθηκε, καθώς η περιοχή της Αδριατικής αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους τουριστικούς προορισμούς. Η τουριστική ανάπτυξη συνέβαλε στην ανάπτυξη υπεύθυνης συμπεριφοράς, η οποία ήταν αποτέλεσμα των πιέσεων και διαμαρτυριών των τουριστών. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος μειώθηκαν τα ποσοστά φωσφόρου στα διάφορα καθαριστικά που χρησιμοποιούνται, την κατασκευή εγκαταστάσεων βιολογικού καθαρισμού, την εισαγωγή συστημάτων παρακολούθησης, τη σύσταση φορέων με ευθύνη την ενημέρωση του κοινού για τις περιβαλλοντικές συνθήκες στην Αδριατική.

3) Μείωση του πληθυσμού σπάνιων ειδών

Αρκετές φορές, δραστηριότητες που έχουν σχέση με τον τουρισμό και την τουριστική ανάπτυξη μπορούν να παρεμποδίσουν ευαίσθητες βιολογικές διαδικασίες που αφορούν σπάνια είδη. Η τουριστική ανάπτυξη σε αμμώδεις ακτές έχει αρνητικές επιδράσεις στις αναπαραγωγικές διαδικασίες ζώων που χρησιμοποιούν την άμμο για αυτό το σκοπό (χελώνα *Caretta Caretta*). Επίσης δραστηριότητες, όπως είναι τα θαλάσσια σπορ μηχανοκίνητου χαρακτήρα μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά κάποια είδη ζώων (φώκια *Monachus Monachus*).

Είδη της ερπετοπανίδας, τα οποία έχουν περιορισμένη δυνατότητα μετακίνησης, όπως για παράδειγμα η *Vipera lebetina* στη Μήλο και στην Κίμωλο, κινδυνεύουν άμεσα με εξαφάνιση, λόγω της οικιστικής ανάπτυξης και της ανάπτυξης υποδομών, που οφείλονται στην τουριστική ανάπτυξη.

Όσον αφορά τα ενδημικά φυτά, ο κίνδυνος από την τουριστική ανάπτυξη είναι υπαρκτός στο βαθμό που δεν εφαρμόζονται μέτρα προστασίας.

7.3 Επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης σε διάφορους τύπους περιοχών

Οι επιδράσεις της τουριστικής ανάπτυξης είναι συνάρτηση και των χαρακτηριστικών της εκάστοτε περιοχής³. Πολλές επιδράσεις εμφανίζονται σε περισσότερους από έναν τύπο περιοχών, όπως για παράδειγμα οι παρακάτω :

1) Φυσικά πάρκα και προστατευόμενες περιοχές

Αυτές οι περιοχές δέχονται πολλές φορές πιέσεις από τους τουρίστες, οι οποίοι αναζητούν πρόσβαση σε περιοχές που διατηρούν την αρχική φυσική τους κατάσταση. Αυτό το είδος τουρισμού, αρχικά ενώ φαινόταν ήπιο και συμβατό με την προστασία, στη συνέχεια, εξαιτίας του αριθμού των επισκεπτών, άρχισαν να δημιουργούνται προβλήματα και κίνδυνοι για τα οικοσυστήματα (για παράδειγμα το εθνικό πάρκο “Lake District” στην Αγγλία, με έκταση 229000 εκτάρια δέχεται 20000000 επισκέπτες το χρόνο).

³ Χ. Κοκκώσης– Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σελ 149-151

Η υπερσυγκέντρωση ατόμων και οχημάτων σε περιόδους τουριστικής αιχμής δημιουργεί σοβαρά προβλήματα, λόγω της ανάγκης δημιουργίας υποδομών στάθμευσης, κυκλοφοριακών προβλημάτων και ρύπανσης στο συγκεκριμένο χώρο, αλλά και στην ευρύτερη περιοχή. Η «άγρια φύση» προσελκύει επισκέπτες οι οποίοι δημιουργούν δυσλειτουργίες στον αναπαραγωγικό κύκλο, με αποτέλεσμα οι αριθμοί των σπάνιων ειδών να μειώνονται. Αυτό δημιουργεί το παράδοξο φαινόμενο της αύξησης των τουριστών. Αυτό το φαινόμενο όμως, αν δεν περιορισθεί από κάποια πολιτική προστασίας και διατήρησης, τότε υπάρχει σοβαρός κίνδυνος υποβάθμισης της περιοχής.

2) Ορεινές περιοχές

Οι ορεινοί όγκοι αποτελούν τις τελευταίες περιοχές που είναι σχεδόν ανέπαφες από τις ανθρώπινες δραστηριότητες, παράλληλα όμως αποτελούν προορισμούς χειμερινού τουρισμού. Τα φυσικά οικοσυστήματα που υπάρχουν σε αυτές τις περιοχές δέχονται πιέσεις από δραστηριότητες, όπως η υλοτομία, επίσης παρατηρείται διάβρωση του εδάφους. Ειδικότερα παρατηρούνται επιπτώσεις όπως :

- Η υποβάθμιση του ορεινού τοπίου από κατασκευές, ένα πρόβλημα το οποίο έχει παρατηρηθεί σε όλους τουριστικούς προορισμούς του κόσμου.
- Η εκτεταμένη αποψίλωση δασικών εκτάσεων, που πολλές φορές οδηγεί σε διάβρωση του εδάφους και πρόκληση φαινομένων όπως κατολισθήσεις από έργα υποδομής.

Για περιοχές που αναπτύσσουν το πρότυπο χειμερινού τουρισμού, οι επιπτώσεις είναι αρκετά σοβαρές εξαιτίας της μη ελεγχόμενης ανάπτυξης εγκαταστάσεων που αφορούν σε αυτό το είδος τουρισμού, όπως χιονοδρομικά κέντρα, ορεινές κατασκηνώσεις κ.λ.π., αλλά κυρίως η εκτεταμένη διάσπαρτη οικοπεδοποίηση και κατασκευή καταλυμάτων και άλλων υποδομών ως αποτέλεσμα της απρογραμματίστης τουριστικής ανάπτυξης

- Οι αέριοι ρύποι από τα αυτοκίνητα καταστρέφουν την χλωρίδα.
- Η διάθεση των υγρών αποβλήτων σε ποτάμια, λίμνες, θάλασσες, χείμαρρους έχει ως συνέπεια την υποβάθμιση της ποιότητας των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων.

3) Αγροτικές περιοχές

Με την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού οι αγροτικές περιοχές δέχονται τουρίστες, οι οποίοι αναζητούν παραδοσιακές μορφές φιλοξενίας και νέες εμπειρίες. Οι περισσότερες αγροτικές ζώνες είναι εύκολα προσβάσιμες και την τελευταία περίοδο υπάρχει ένα αυξημένο ενδιαφέρον, αλλά και μια υποστήριξη αυτού του

είδους τουρισμού. Η μείωση των τιμών που αφορούν γεωργικά προϊόντα έκανε πολλούς αγρότες να στραφούν σε δραστηριότητες που έχουν σχέση με τον τουρισμό και να μεταβάλουν τα αγροκτήματά τους σε αγροτουριστικές επιχειρήσεις. Αυτό το είδος τουριστικής ανάπτυξης εξασφαλίζει ένα επιπλέον εισόδημα στους αγρότες και επίσης δεν προκαλεί ως τώρα σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

4) Παράκτιες περιοχές

Οι παράκτιες περιοχές είναι δημοφιλείς τουριστικοί προορισμοί και δέχονται όλο το φάσμα των επιπτώσεων το τουρισμού. Στις περιοχές αυτές, πολλές φορές, είναι δύσκολο να αναγνωριστούν οι συνέπειες του τουρισμού γιατί στην περιοχή αναπτύσσονται παράλληλα και άλλες ανθρώπινες δραστηριότητες. Η λανθασμένη δημιουργία και επέκταση

ξενοδοχειακών και άλλων τουριστικών επιχειρήσεων, λόγω της τουριστικής ανάπτυξης, δίχως φροντίδα για την αισθητική και αρχιτεκτονική, οδηγεί σε αισθητική υποβάθμιση των παράκτιων περιοχών. Μεγάλες εκτάσεις γης χρησιμοποιούνται για την κατασκευή τουριστικών εγκαταστάσεων, ενώ έργα υποδομής όπως δρόμοι και αεροδρόμια συχνά δημιουργούνται σε ευαίσθητες περιοχές.

Σε αρκετές περιπτώσεις ο τουρισμός επιφέρει την απώλεια σημαντικών βιοτόπων και τη μείωση της βιοποικιλότητας (το 75% των θινών από το Γιβραλτάρ ως τη Σικελία έχουν χαθεί από το 1960, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα την απώλεια τόπων παραγωγής – επίσης περισσότερα από 500 μεσογειακά είδη απειλούνται με εξαφάνιση).

Ένα μέρος της υποβάθμισης του περιβάλλοντος, σε ό, τι αφορά στην ποιότητα του θαλάσσιου περιβάλλοντος, οφείλεται στο γεγονός ότι μόνο το 30% των υγρών αποβλήτων των μεσογειακών παράκτιων πόλεων υφίστανται κάποιου είδους επεξεργασία. Έτσι, κάποιες μεσογειακές πόλεις απέτυχαν στον έλεγχο ποιότητας των νερών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το

συνολικό κόστος για την ανάπτυξη της επεξεργασίας αποβλήτων υπολογίζεται ότι ξεπερνά τα 10 δισεκατομμύρια δολάρια.

Η τουριστική ανάπτυξη συμβάλλει στη μη βιώσιμη εκμετάλλευση των φυσικών πόρων, με την υπέρμετρη άντληση πόσιμου νερού και την εκμετάλλευση των αποθεμάτων αλιείας. Η αλόγιστη κατανάλωση νερού για ύδρευση και χρήση αναψυχής προκαλεί ανταγωνισμό με άλλες δραστηριότητες και έχει ως αποτέλεσμα την εξάντληση των αποθεμάτων πόσιμου νερού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο

Τουριστική ανάπτυξη και δομημένο περιβάλλον

Ένα ζήτημα που συγκεντρώνει συνεχώς ενδιαφέρον είναι οι επιπτώσεις που έχει η τουριστική ανάπτυξη στο δομημένο περιβάλλον και ειδικά σε περιοχές με ιστορική και πολιτισμική αξία. Η προστασία των περιοχών αυτών επιβάλλεται για λόγους εθνικούς, ιστορικούς, κοινωνικούς, αλλά και γιατί αποτελεί σε πολλές περιπτώσεις βασική προϋπόθεση της συνέχισης της ανάπτυξης του τουρισμού σε αυτές τις περιοχές. Έτσι, ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι επιδράσεις του τουρισμού στην οικιστική δομή, ανάπτυξη και λειτουργία των διάφορων οικισμών. Κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα έχει επιπτώσεις στο δομημένο περιβάλλον, όμως ο τουρισμός και η ανάπτυξή του βασίζεται συχνά στο δομημένο περιβάλλον ως τουριστικό πόρο που προσελκύει και εξυπηρετεί επισκέπτες. Με αυτή την προοπτική, αποκτούν ενδιαφέρον οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στους πολιτισμικούς πόρους των οικισμών, ειδικά στις περιοχές με ιδιαίτερη πολιτισμική και ιστορική αξία, στην τεχνική υποδομή που αποτελεί τη βάση των εξυπηρετήσεων των κατοίκων και των τουριστών και στην οικιστική ανάπτυξη της περιοχής γενικότερα.

Τις περισσότερες φορές οι διάφορες επιπτώσεις είναι αποτέλεσμα της παράλληλης δράσης διάφορων παραγόντων, οι οποίοι συμβάλλουν στις αλλαγές που γίνονται στο δομημένο περιβάλλον. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία και για την πολιτική τουρισμού, αφού οι ενέργειες που σχεδιάζονται δεν θα πρέπει να αφορούν παρεμβάσεις σε πολλαπλό επίπεδο.

8.1 Επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης σε περιοχές με ιστορική και πολιτισμική αξία

Τα μνημεία, τα παραδοσιακά κτίσματα και οι οικισμοί, αλλά και σύγχρονα κτίσματα ή τόποι θεωρούνται τουριστικοί πόροι. Ο τουρισμός συχνά θεωρείται η κύρια αιτία υποβάθμισης¹ του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και του τμήματος εκείνου που είναι φορείς ιστορικής μνήμης. Αυτό το γεγονός όμως πολλές φορές είναι λανθασμένο, καθώς ανάλογα προβλήματα συμβαίνουν και εκεί όπου δεν αναπτύσσεται καμιά τουριστική δραστηριότητα.

¹ Χ. Κοκκώσης– Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σελ 153-156

Το δομημένο περιβάλλον με ιστορική, πολιτιστική αξία, δέχεται πολλές φορές σημαντικές πιέσεις από την ανάπτυξη του τουρισμού. Αρκετοί ιστορικοί οικισμοί και μνημεία κάθε εποχής απειλούνται από τον τεράστιο αριθμό επισκεπτών που φτάνουν σε αυτές κάθε χρόνο. Η φυσική φθορά των

μαρμάρων, η χημική και φυσική αλλοίωση τοιχογραφιών από την παραμονή και διακίνηση του μεγάλου αριθμού επισκεπτών είναι μόνο μερικά από τα προβλήματα με τα οποία έρχονται αντιμέτωπες αυτές οι περιοχές. Ακόμη πρέπει να αντιμετωπιστούν επιπτώσεις που προέρχονται από τις ανάγκες εξυπηρέτησης των τουριστών, όπως έργα πρόσβασης.

Το τοπίο έχει ιδιαίτερη αξία ως αναπόσπαστο τμήμα της ταυτότητας μιας περιοχής που μαζί με άλλα στοιχεία, όπως οι αξίες, τα ήθη και έθιμα, η γλώσσα, ο πολιτισμός, διαμορφώνουν την ταυτότητα μιας περιοχής και προσδιορίζουν τη μοναδικότητά της. Σημαντικό μέρος αυτής της κληρονομιάς αποτελεί γενικά το δομημένο περιβάλλον, αλλά ειδικότερα οι οικισμοί, κυρίως αυτοί με ιστορικό και παραδοσιακό χαρακτήρα. Αρχικά, η έμφαση στην προστασία της πολιτισμικής κληρονομιάς ήταν εντοπισμένη στα μοναδικά μνημεία με ιδιαίτερη ιστορική αξία και αργότερα στην προσπάθεια των οικιστικών συνόλων. Όμως όλο και περισσότερο αποκτά σημασία η διαφύλαξη του τοπίου από την αυθαίρετη δόμηση, την αστικοποίηση, τη χωροθέτηση και κατασκευή τουριστικών εγκαταστάσεων εκτός κλίμακας, που δεν λαμβάνουν υπόψη τους τις τοπικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες.

Εκτός από τους ιστορικούς τόπους, τα μνημεία, τα οποία αποτελούν πόλους έλξης τουριστών, ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι πιέσεις που δέχονται μικρά και μεγαλύτερα οικιστικά σύνολα και αστικά κέντρα με αξιόλογη ιστορική και αρχιτεκτονική κληρονομιά. Η οικονομία άλλωστε, των περισσότερων ευρωπαϊκών πόλεων, όπως το Παρίσι, η Ρώμη και άλλων πόλεων, στηρίζεται σε σημαντικό βαθμό στον τουρισμό.

Η επίσκεψη στα αστικά κέντρα δεν περιορίζεται μόνο στην ξενάγηση σε ιστορικά μνημεία και στη γνωριμία με την πολιτιστική κληρονομιά μιας περιοχής, αλλά επιδιώκει και την επαφή με τη σύγχρονη καλλιτεχνική δημιουργία (θέατρο, ζωγραφική) και τον πολιτισμό. Η επαφή με την ιστορία ενός τόπου αλλά και με τη σύγχρονη δημιουργία συμβάλλει στην κατανόηση και βαθύτερη γνώση των συνηθειών, τρόπου σκέψης, στην πνευματική ανάταση.

Λόγω της ελκυστικότητας αυτών των περιοχών, ο αριθμός επισκεπτών που συγκεντρώνουν είναι αρκετά μεγάλος, με αποτέλεσμα οι πιέσεις που ασκούνται και οι κίνδυνοι περιβαλλοντικής υποβάθμισης να είναι αυξημένοι. Πολλά από αυτά τα προβλήματα δεν προκύπτουν απαραίτητα από την έλλειψη περιβαλλοντικής ευαισθησίας, αλλά κυρίως από τον

υπερβολικά μεγάλο αριθμό των τουριστών. Αυτό, ο μεγάλος αριθμός επισκεπτών, είναι απειλή για τους πολιτισμικούς πόρους (μνημεία, κτίρια), τόσο λόγω των φθορών και χρήσης των χώρων, όσο και για τη ρύπανση που προκαλείται. Άλλα σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν περιοχές με πολιτισμική αξία είναι η

κυκλοφοριακή συμφόρηση, η ηχορύπανση, η αυξημένη παραγωγή απορριμμάτων. Προβλήματα δημιουργούνται από την ανεπάρκεια των υποδομών, αλλά και από την ανάγκη για δημιουργία καινούριων υποδομών για την εξυπηρέτηση των τουριστών. Από τα πιο σύνθετα προβλήματα είναι οι αλλαγές στις χρήσεις και στην αστικοποίηση γύρω από την περιοχή έτσι ώστε να καλυφθεί η ζήτηση σε ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις και άλλες εγκαταστάσεις αναψυχής και ψυχαγωγίας.

Το αγροτικό περιβάλλον σαν τοπίο και σαν περιβάλλον χώρος, αποτελεί επίσης τουριστικό πόρο, μέρος της ταυτότητας της περιοχής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τοπίου συναντάται στα περισσότερα νησιά, με τους στενούς δρόμους, τους περιστεριώνες, τους ανεμόμυλους. Το αγροτικό τοπίο αποτελεί τμήμα του δομημένου περιβάλλοντος, καθώς είναι το αποτέλεσμα ανθρώπινων παρεμβάσεων οι οποίες αποσκοπούσαν στην καλλιέργεια μιας περιοχής και στην αξιοποίηση των φυσικών πόρων για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

Η τουριστική ανάπτυξη εκτός από τις αρνητικές της επιπτώσεις, μπορεί να συμβάλλει και θετικά στην ανάδειξη και προστασία ιστορικών και αρχαιολογικών χώρων, δημιουργώντας πιέσεις για την ανάληψη δράσης σε κεντρικό και τοπικό επίπεδο από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς.

Πολλές φορές η ανάπτυξη του τουρισμού και το ενδιαφέρον για την ιστορία και την αξία των παραδοσιακών οικισμών ενθαρρύνει τους κατοίκους να προχωρήσουν στην ανακαίνιση κτιρίων που στη συνέχεια χρησιμοποιούνται από τους ίδιους ή χρησιμοποιούνται για τις

ανάγκες του τουρισμού. Οι επιπτώσεις είναι σύνθετες, με την έννοια ότι αφορούν οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις, αλλά εμπεριέχουν θετικές και αρνητικές πλευρές. Σε πολλές περιοχές της Ελλάδας η αναγνώριση της αξίας των περιοχών αυτών συνοδεύτηκε από αύξηση των τιμών των ακινήτων και από εμφάνιση φαινομένων κερδοσκοπίας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την απόκτηση ακινήτων από αλλοδαπούς ή άτομα που δεν είχαν σχέση με αυτές τις περιοχές. Η αλλαγή αυτή μπορεί να συνέβαλε στη διατήρηση και αναβάθμιση του χώρου, αλλοίωσε όμως την κοινωνική σύνθεση των οικισμών με όποιες θετικές ή αρνητικές επιπτώσεις μπορεί αυτό να σημαίνει στο μέλλον.

Μια άλλη διάσταση ως προς τις επιπτώσεις στην τοπική κοινωνία είναι το αυξημένο κόστος διαβίωσης, που είναι αποτέλεσμα της ελκυστικότητας της περιοχής. Επίσης, σε πολλές περιπτώσεις παρατηρείται το φαινόμενο οι διάφορες υπηρεσίες να προσανατολίζονται κυρίως στην εξυπηρέτηση των τουριστών και λιγότερο των κατοίκων.

8.2 Επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στην τεχνική υποδομή

Οι επιπτώσεις που έχει η ανάπτυξη του τουρισμού στην υποδομή² διακρίνονται σε αυτές οι οποίες συνδέονται με την :

1) Χρήση της υφιστάμενης υποδομής

Λόγω του τουρισμού προκαλείται επιβάρυνση των δικτύων (ύδρευση, αποχέτευση), αλλά και των αποδεκτών (υδάτινοι αποδέκτες) ιδιαίτερα την περίοδο της τουριστικής αιχμής. Η υφιστάμενη υποδομή ενός τουριστικού προορισμού μπορεί να αποδειχτεί ανεπαρκής για την κάλυψη πρόσθετων αναγκών που μπορεί να προκύψουν, δημιουργώντας έτσι και πρόσθετα προβλήματα.

2) Ανάγκη δημιουργίας καινούριας υποδομής ή επέκταση της ήδη υφιστάμενης

Τα σοβαρότερα προβλήματα είναι αποτέλεσμα της έλλειψης σωστού σχεδιασμού. Αρκετά προβλήματα συνδέονται με τα χαρακτηριστικά της υποδομής και τις δυσκολίες που έχουν αυτά να προσαρμοστούν στις φυσικές και πολιτιστικές τοπικές ιδιαιτερότητες.

Ένα άλλο πρόβλημα των περιοχών με έντονη τουριστική ανάπτυξη και το οποίο συνδέεται με τις υποδομές, είναι το αυξημένο κόστος κατασκευής και λειτουργίας. Σχεδόν πάντα απαιτείται μια σημαντική αρχική επένδυση για την δημιουργία υποδομών, επιβαρύνοντας έτσι τις τοπικές κοινωνίες συχνά δυσανάλογα με τα οικονομικά οφέλη που απολαμβάνουν από την αξιοποίηση των υποδομών. Ακόμη, η τεχνική υποδομή στις τουριστικές περιοχές συνεπάγεται

² Χ. Κοκκώσης- Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σελ 157-160

αυξημένο λειτουργικό κόστος, γιατί τα υπόλοιπα δίκτυα υπερφορτώνονται λόγω της τουριστικής ζήτησης ή υπολειτουργούν γιατί καλύπτουν για μεγάλο χρονικό διάστημα ανάγκες μικρότερες από αυτές για τις οποίες έχουν δημιουργηθεί.

Ο τουρισμός και η ανάπτυξή του, εκτός από τις πιέσεις τις οποίες ασκεί στα υπάρχοντα δίκτυα και στην τεχνική υποδομή που υπάρχει σε μια περιοχή, απαιτεί πολλές φορές και εξειδικευμένη υποδομή, όπως μαρίνες, λιμάνια, συνεδριακά κέντρα. Όλα αυτά δημιουργούν προβλήματα που οφείλονται σ' ένα βαθμό στην μετάβαση από μια μικρότερη σε μια μεγαλύτερη κλίμακα η οποία είναι έξω από τα χαρακτηριστικά της περιοχής. Επίσης, αυτού του είδους οι υποδομές αξιοποιούνται σχεδόν αποκλειστικά από τους τουρίστες για μια περιορισμένη χρονική περίοδο.

8.2.1 Επιπτώσεις των μεγάλων διοργανώσεων

Ιδιαίτερη περίπτωση ως προς τις επιδράσεις από την ανάπτυξη του τουρισμού στο δομημένο περιβάλλον, αποτελούν οι επιπτώσεις από τη διοργάνωση εκδηλώσεων σε μια περιοχή. Τέτοιες εκδηλώσεις μπορεί να αφορούν τη διοργάνωση μουσικών γεγονότων, αθλητικών διοργανώσεων (Ολυμπιακοί αγώνες), διάφορων εκθέσεων, διεθνών συναντήσεων, και οι οποίες αποτελούν πόλο έλξης για μεγάλο αριθμό ατόμων. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ανάπτυξη αυτών των εκδηλώσεων, κάτι που οφείλεται στη διεθνοποίηση του εμπορίου, του πολιτισμού, αλλά και στην εξειδίκευση της τουριστικής ζήτησης και στην ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού (συνεδριακός τουρισμός, αθλητικός τουρισμός, αγροτουρισμός). Τέτοιες εκδηλώσεις μεγάλης κλίμακας παρουσιάζουν ενδιαφέρον γιατί αφορούν ειδικές μορφές τουρισμού, αλλά και γιατί επηρεάζουν τις περιοχές όπου διοργανώνονται.

Η διακίνηση και παραμονή ενός μεγάλου αριθμού ατόμων για ένα σχετικά μικρό χρονικό διάστημα σε μια περιοχή, απαιτεί τη δημιουργία ειδικών εγκαταστάσεων, όπως αθλητικά και συνεδριακά κέντρα, εκθεσιακούς χώρους, τεχνική υποδομή, όπως αεροδρόμια,

λιμάνια και εξυπηρετήσεις για τη διαμονή (καταλύματα) και τη διακίνηση (μέσα μαζικής μεταφοράς). Η διεθνής εμπειρία αναδεικνύει ότι οι απαιτούμενες παρεμβάσεις έχουν στρατηγικό χαρακτήρα και αν σχεδιαστούν με σωστό τρόπο, τότε συμβάλουν στην αναβάθμιση του περιβάλλοντος των αστικών κέντρων και στην

προσέλκυση επενδύσεων που συνεπάγονται γενικότερη οικονομική ανάπτυξη.

Υπάρχει ανταγωνισμός διεθνώς μεταξύ πόλεων για την ανάληψη και διοργάνωση τέτοιων εκδηλώσεων ως μέσο για την διεύρυνση της οικονομίας και ως ευκαιρία για την αναβάθμιση και προώθηση της εικόνας της πόλης. Τα κέντρα των πόλεων προσφέρουν συνδυασμό πολιτιστικών πόρων (μουσεία, μνημεία), καταλυμάτων (μικρά και μεγάλα ξενοδοχεία) και δυνατότητες αναψυχής. Έτσι αποτελούν πόλους έλξης τουρισμού, αφού ο αστικός τουρισμός αναπτύσσεται με γοργούς ρυθμούς. Παράλληλα οι πόλεις αποζητούν να διευρύνουν το ρόλο τους ως πόλοι οικονομικής, πολιτισμικής και κοινωνικής ανάπτυξης προσφέροντας εξυπηρετήσεις υψηλού επιπέδου. Επίσης, η εικόνα της πόλης αποτελεί σημαντικό στοιχείο στρατηγικού χαρακτήρα και κεντρικό άξονα της πολιτικής προώθησης της πόλης. Αυτά όμως απαιτούν τις περισσότερες φορές σημαντική χρηματοδότηση και κινητοποίηση σε πολιτικό, κοινωνικό και επιχειρηματικό επίπεδο. Η διοργάνωση μεγάλων εκδηλώσεων αποτελούν ευκαιρίες για αναβάθμιση της εικόνας της πόλης.

Τέτοιου είδους διοργανώσεις απαιτούν και ανάλογες παρεμβάσεις στην ανάπτυξη και λειτουργία μιας περιοχής. Γι' αυτό οι επιπτώσεις της διοργάνωσης πρέπει να αναζητηθούν σε σχέση με τα προβλήματα της πόλης, τον πολεοδομικό σχεδιασμό, σε μακροχρόνια βάση και σε πολλά θέματα που αφορούν το εμπόριο, τον πολιτισμό, τις υπηρεσίες. Ιδιαίτερο θέμα αποτελεί η διασπορά και διάχυση των ωφελειών σε όλες τις κοινωνικές ομάδες, έτσι ώστε να αμβλυνθούν οι οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες.

Οι επιπτώσεις από τη διοργάνωση μεγάλων εκδηλώσεων πρέπει να αναζητηθούν ως προς :

- 1) Την κατασκευή της απαιτούμενης υποδομής και εγκαταστάσεων.
- 2) Τη συγκέντρωση (διαμονή, μετακίνηση και άλλες εξυπηρετήσεις) μεγάλου αριθμού ατόμων σε μια περιοχή για σχετικά μικρό χρονικό διάστημα.
- 3) Τις μακροχρόνιες επιπτώσεις λόγω της αύξησης της ζήτησης εξαιτίας της ανάπτυξης της υποδομής.

Αυτό που ενδιαφέρει αφορά στο δομημένο περιβάλλον όπου οι επιπτώσεις είναι μόνιμες και μακροχρόνιες. Οι παρεμβάσεις συχνά έχουν σοβαρές επιδράσεις στη χρήση της γης, στην κυκλοφορία και στην αναδιάρθρωση των λειτουργιών στην πόλη. Οι υποδομές που αναπτύσσονται, λόγω του μεγέθους τους και του ειδικού τους χαρακτήρα δημιουργούν συνθήκες έλξης άλλων δραστηριοτήτων και επηρεάζουν άμεσα την ανάπτυξη μιας περιοχής. Ένα ιδιαίτερο θέμα αποτελεί η χρήση των ειδικών εγκαταστάσεων μετά τη διοργάνωση και η ένταξή τους στο οικιστικό σύστημα. Επομένως η διοργάνωση τέτοιων εκδηλώσεων πρέπει από την αρχή να οργανωθεί σωστά και να ενταχθεί στο γενικότερο σχεδιασμό της πόλης.

Οι απαιτούμενες μαζικές μετακινήσεις και η συγκέντρωση μεγάλου αριθμού ατόμων σε μια περιοχή προκαλεί επιβαρύνσεις στο περιβάλλον και αυτό που ενδιαφέρει είναι κατά πόσο είναι σημαντικές ή όχι. Επίσης, ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι επιπτώσεις από τη λειτουργία των εγκαταστάσεων.

Οι επιπτώσεις που αφορούν το περιβάλλον αναφέρονται :

1) Στα φυσικά οικοσυστήματα, από την κατασκευή έργων

Στην αναζήτηση χώρων για χωροθέτηση των απαιτούμενων εγκαταστάσεων, οι ελεύθεροι χώροι και οι χώροι πρασίνου αποτελούν στόχους πρώτης προτεραιότητας. Οι χώροι αυτοί από πλευράς φυσικών οικοσυστημάτων αποτελούν και χώρους ιδιαίτερης σημασίας λόγω του ότι είναι μικροί σε αριθμό. Η απώλεια των χώρων αυτών έχει σημασία σε τοπικό, αλλά και σε περιφερειακό επίπεδο.

2) Στους φυσικούς πόρους, ιδιαίτερα στο νερό

Η εξυπηρέτηση των τουριστών απαιτεί σημαντικές ποσότητες σε νερό και αντίστοιχες επιβαρύνσεις λόγω υγρών αποβλήτων στον τελικό αποδέκτη. Αυτό μπορεί να έχει ως συνέπεια συγκρούσεις με άλλες χρήσεις, για εξοικονόμηση των απαραίτητων ποσοτήτων νερού και έργα που και αυτά έχουν επιπτώσεις στο περιβάλλον. Η αξιολόγηση των επιπτώσεων πρέπει να λαμβάνει υπόψη την μικρή χρονική διάρκεια σε σχέση με τα μεγέθη των επιβαρύνσεων και την χωρητικότητα των φυσικών οικοσυστημάτων και των υποδομών περιβαλλοντικής διαχείρισης.

3) Στην ποιότητα της ατμόσφαιρας

Λόγω των αυξημένων εκπομπών αέριων ρύπων. Η ατμοσφαιρική ρύπανση είναι ιδιαίτερο πρόβλημα, καθώς σε πολλές περιοχές η ποιότητα της ατμόσφαιρας είναι ήδη επιβαρημένη.

Από την άλλη δεν θα πρέπει να αγνοούνται και τα θετικά, δηλαδή η συμβολή αυτών των εκδηλώσεων στη βελτίωση του περιβάλλοντος. Για την αντιμετώπιση των αρνητικών επιπτώσεων καθοριστικός είναι ο ρόλος της πρόληψης, δηλαδή του σχεδιασμού. Έτσι προβλέπονται οργανωτικά και οικονομικά μέτρα για τον περιορισμό των αρνητικών επιδράσεων. Γι' αυτό το λόγο η εκτίμηση των επιπτώσεων των μεγάλων διοργανώσεων είναι πολυσύνθετη.

Η κοινωνική συναίνεση παίζει σημαντικό ρόλο στη διαδικασία εκτίμησης των επιπτώσεων, είναι επίσης βασική προϋπόθεση για την υλοποίηση παρεμβάσεων οι οποίες είναι απαραίτητες

για μεγάλες διοργανώσεις. Πολλές φορές δημιουργούνται αντιδράσεις για τη σημασία των επιπτώσεων και το περιβάλλον αποτελεί μια από τις σημαντικές διαστάσεις αντιπαράθεσης. Για παράδειγμα στους Ολυμπιακούς αγώνες του Σίδνεϋ, το περιβάλλον αποτέλεσε σημείο τριβής, αλλά και θέμα ειδικής μέριμνας. Κάποιες φορές οι αντιδράσεις για το περιβάλλον σε σχέση με μεγάλες εκδηλώσεις είναι πολύ έντονες που οδηγούν στο να μην διοργανώνονται.

8.3 Επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στην οικιστική ανάπτυξη και στην αστικοποίηση

Από τις πιο σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις³ της ανάπτυξης του τουρισμού στο δομημένο περιβάλλον, οι οποίες οφείλονται στο λανθασμένο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης είναι :

1) Η αυθαίρετη δόμηση

Που ίσως είναι και το σοβαρότερο πρόβλημα των παράκτιων περιοχών, αλλά και πολλών ορεινών και αγροτικών περιοχών. Ένα σημαντικό μέρος της αυθαίρετης δόμησης συνδέεται με την ανέγερση τουριστικών καταλυμάτων και παραθεριστικών κατοικιών. Αιτία αυτής της κατάστασης είναι κυρίως η ανυπαρξία πολιτικής για τη χρήση γης, η αδυναμία ελέγχου. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να υπάρχουν σημαντικές ελλείψεις και αδυναμίες στην οργάνωση και εξυπηρέτηση της περιοχής σε υποδομή, κάτι που οδηγεί στην υποβάθμιση της περιοχής.

2) Η αστικοποίηση του αγροτικού χώρου

Αυτό το φαινόμενο υπάρχει έντονα σε παράκτιες περιοχές της Ελλάδας, αφού η παράκτια ζώνη στην Ελλάδα συγκεντρώνει το μεγαλύτερο μέρος των δραστηριοτήτων που συνδέονται με τον τουρισμό. Αυτή η

αστικοποίηση εμφανίζει και ένα άλλο γνώρισμα, καθώς πρόκειται για ανάπτυξη γραμμικού τύπου σε απόσταση μικρή από την ακτή

³ Χ. Κοκκώσης- Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σελ 162-165

- ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 8

ΑΚΤΕΣ ΚΑΤΑΛΟΝΙΑΣ

Η αστικοποίηση των ακτών υπήρξε πολύ έντονη λόγω της έντονης τουριστικής ανάπτυξης. Στο δήμο Lloret del Mar το 60% της συνολικής επιφάνειας είναι ήδη χτισμένο, ενώ στο δήμο Tossa del Mar το 25% της επιφάνειας έχει οριοθετηθεί με σκοπό την απόδοσή του για δόμηση. Περιοχές με ιδιαίτερη θέση προσέλκυσαν σημαντικό αριθμό κατοικιών που δημιουργήθηκαν εκεί. Στην περιοχή Costa del Camp de Tarragona ένα μεγάλο μέρος έχει καταστραφεί από την διάσπαρτη δόμηση κατοικιών και ξενοδοχειακών μονάδων.

Για τη στήριξη αυτής της ανάπτυξης απαιτήθηκε η κατασκευή εκτενούς οδικού δικτύου. Η υπόλοιπη απαιτούμενη υποδομή καθυστέρησε σημαντικά με επιπτώσεις στην ποιότητα του περιβάλλοντος.

Οι κύριοι μηχανισμοί της αστικοποίησης λόγω του προτύπου του παραθερισμού είναι :

- **Ο ανταγωνισμός χρήσεων γης**

Η απρογραμμάτιστη και αυθαίρετη επέκταση οικισμών προκαλεί πολλές φορές συγκρούσεις μεταξύ δραστηριοτήτων και χρήσεων οι οποίες δεν είναι συμβατές μεταξύ τους. Σε αρκετές περιοχές της χώρας μας παρατηρείται διείσδυση παραθεριστικών κατοικιών και τουριστικών καταλυμάτων σε ευαίσθητες περιοχές, όπως ιχθυοκαλλιέργειες, με αρνητικές συνέπειες στην πρωτογενή παραγωγή και στον τουρισμό. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την άνοδο των τιμών γεωργικής γης, πιέσεις κατάτμησης της ιδιοκτησίας, μετατροπή σε οικιστικές χρήσεις, απώλεια ή εγκατάλειψη παραγωγικών δραστηριοτήτων.

- **Υποβάθμιση του τοπίου**

Η εγκατάλειψη της γης και η αυθαίρετη δόμηση αποτελούν ίσως τους πιο σημαντικούς παράγοντες υποβάθμισης του αγροτικού τοπίου, το οποίο είναι και από τους σημαντικότερους τουριστικούς πόρους για μια περιοχή.

- **Αλλαγή χρήσεων γης**

Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη μεταβολή του αγροτικού περιβάλλοντος και την αστικοποίηση της γης. Σε πολλές περιπτώσεις η αλλαγή αυτή δεν αφορά στην ανάγκη δημιουργίας κατοικίας, αλλά στοχεύει στη δημιουργία τουριστικών εγκαταστάσεων. Τα οικονομικά πλεονεκτήματα από την αλλαγή σε τουριστική χρήση του χώρου έχουν οδηγήσει στη μετατροπή πολλών αγροτικών περιοχών σε οικιστικές.

Η αστικοποίηση συνδέεται με την ανάπτυξη και επέκταση του οικιστικού συστήματος στον αγροτικό χώρο, δημιουργώντας μια δυναμική μετασχηματισμού του αστικού χώρου σε αστικό.

Κάτι τέτοιο απαιτεί παρεμβάσεις οργανωτικού χαρακτήρα, για να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για τη σωστή ανάπτυξη των υποδομών και των ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Οι παρεμβάσεις αυτές στη χώρα μας υστερούν και έρχονται κατόπιν να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που έχουν δημιουργηθεί, χωρίς πολλές πιθανότητες επιτυχίας. Αυτός ο μετασχηματισμός σε πολλές τουριστικές περιοχές γίνεται με έντονους ρυθμούς και με αυθαίρετο τρόπο.

8.3.1 Η αστικοποίηση του αγροτικού χώρου

Η γεωργική γη πάντα αποτελούσε αναγκαίο πόρο για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη μιας περιοχής, ενώ ταυτόχρονα έχει σημαντικό ρόλο στη διατήρηση και προστασία του περιβάλλοντος, κάτι που είναι εμφανές σε πολλά μικρά νησιά. Η ανάγκη για αύξηση της γεωργικής γης οδήγησε στην κατασκευή αναβαθμίδων σε περιοχές με ιδιαίτερα έντονες κλίσεις, οι οποίες επέτρεπαν τη συγκράτηση του εδάφους, αλλά και των υδάτινων πόρων, κάνοντας εφικτή την καλλιέργεια ορισμένων ειδών. Η προστασία του εδάφους από τη διάβρωση, η συγκράτηση και ο εμπλουτισμός των υπόγειων υδροφόρων, η διατήρηση του τοπίου είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ίδια την προστασία της γεωργικής γης. Στα μεγαλύτερα νησιά η αγροτική γη προσφέρεται εύκολα για τη δημιουργία οικιστικής και τουριστικής ανάπτυξης. Λόγω του ότι η τρέχουσα αξία της είναι πολύ μικρότερη από την αξία άλλων χρήσεων γης, η γεωργική γη δεν μπορεί να προστατευθεί αποτελεσματικά μέσα από τους μηχανισμούς της ελεύθερης αγοράς και γι'αυτό επικρατεί η τάση μετατροπής της σε άλλες χρήσεις. Με τη μετατροπή αυτή δημιουργούνται παράλληλα και επιπτώσεις στο περιβάλλον.

8.4 Επιπτώσεις στην αρχιτεκτονική

Η μεταπολεμική οικονομική ανόρθωση της Ευρώπης, με τη σταδιακή αύξηση του οικογενειακού εισοδήματος, την άνοδο του επιπέδου ζωής, την καθιέρωση του θεσμού των διακοπών αλλά και την ανάπτυξη των συγκοινωνιών και της επικοινωνίας γενικότερα, οδήγησε στην κάθοδο των πληθυσμών της βόρειας και Κεντρικής Ευρώπης προς τις ακτές τις Μεσογείου και στην ανάπτυξη των οργανωμένων διακοπών, δηλαδή του μαζικού τουρισμού. Παρόλο που η περιήγηση και ο εκδρομισμός προϋπήρχαν και συνέχισαν να αναπτύσσονται σαν δραστηριότητες μεμονωμένων ατόμων, οι υπάρχουσες εγκαταστάσεις⁴ δεν επαρκούσαν

⁴ Οι κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού στους νομούς Κέρκυρας και Λασιθίου, Π. Τσάρτας, ΕΚΚΕ Αθήνα 1995, σελ 107-108

για την εξυπηρέτηση της νέας μορφής διακοπών που ήταν τότε ο οργανωμένος τουρισμός – παραθερισμός. Κέντρα διακοπών και μεγαλύτερα ξενοδοχειακά συγκροτήματα δημιουργήθηκαν στις ακτές και μια νέα αρχιτεκτονική, η αρχιτεκτονική τουρισμού, μορφοποιήθηκε βασισμένη στη λειτουργικότητα κυρίως και στη μορφολογία της εποχής, δηλαδή στους γυμνούς όγκους-κουτιά, που θύμιζαν μεταπολεμικές αστικές πολυκατοικίες ή νοσοκομεία.

Τα σύγχρονα υλικά (μπετόν, μέταλλο, ξύλο, γυαλί), η μοντέρνα αρχιτεκτονική καθώς και η τεχνολογική εξέλιξη έδωσαν με το χρόνο πιο πλαστικές μορφές στην ευρωπαϊκή ξενοδοχειακή

αρχιτεκτονική. Ωστόσο, η παγκοσμιότητα του τουριστικού φαινομένου προσέδωσε στην αρχιτεκτονική αυτή έναν κοινό χαρακτήρα, τόνισε δηλαδή, κυρίως την έννοια «σύγχρονο ξενοδοχείο» και αγνόησε αρχικά σχεδόν το στοιχείο τοπικής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής και κουλτούρας, την προσαρμογή στο τοπίο και τα ντόπια υλικά. Πολύ αργότερα τα στοιχεία αυτά εμφανίζονται και σταδιακά κυριαρχούν, καθώς δε ο τουρισμός παίρνει διεθνώς πια ένα φολκλωρικό και πανηγυριώτικο χαρακτήρα η αρχιτεκτονική του καταλήγει να σκηνοθετεί χώρους για το πανηγύρι αυτό, άλλοτε αδέξια και άλλοτε επιτυχημένα. Χαρακτηριστική είναι η αναφορά του πολιτικού μηχανικού Μ. Βλαχάκη στην κεντρική εισήγηση του ΤΕΕ σχετικά με την Κρήτη⁵:

«Οι αγροτικοί οικισμοί (όπου έχουν απομείνει) έχουν χάσει τη φυσιογνωμία στη δομή και τη μορφολογία τους, οι αστικοί χάνουν τη συνοχή τους, απομακρύνονται από τα κέντρα αναφοράς, τα οποία επίσης αλλοιώνονται, επικρατεί η παράθεση πρόχειρων κατασκευών άσχετα με την εκάστοτε λειτουργία ή το χώρο στον οποίο εντάσσονται. Οι ρυθμοί παράθεσης των νέων κατασκευών είναι ταχύτατοι, η δε ποιότητα τους ανάλογη: πρόχειρη, κακή κατασκευή, μη λειτουργική οργάνωση, με βασικές ελλείψεις, ώστε να μην ικανοποιούν βασικές ανάγκες στο τέλος του 20ού αιώνα. Όσον αφορά την εξωτερική τους μορφή, διακρίνονται: α) σ' αυτές που ως πρότυπα τους έχουν την απλή και λιτή εικόνα της μαζικής εργολαβικής πολυκατοικίας ή του σύγχρονου νοσοκομείου (μεγάλες

⁵ Μ. Βλαχάκης, Η σύγχρονη αρχιτεκτονική της Κρήτης, ΤΕΕ Μάρτιος 1989, σελ. 113-114

ξενοδοχειακές μονάδες), και β) σ' εκείνες τις κατασκευές που σέβονται την παράδοση και επιχειρούν την ανάλογη διακόσμηση: τόξα στις όψεις, *baroque ballustres* στα μπαλκόνια, μινωικές απολήξεις στα στηθαία των δωματίων, τελευταία δε έντονη χρήση των ενετικών στοιχείων : καστροειδή μορφή των κτιρίων ή επιμέρους όγκων τους – με φρουριακές – απολήξεις δωματίων, μπαλκονιών.

Οι παραλίες αναπτύσσονται ταχύτατα σε περιοχές παραθεριστικής κατοικίας και τουριστικών καταλυμάτων, ενώ μαγαζιά, σούπερ μάρκετ, ταβέρνες, καφετέριες σπεύδουν στην εξυπηρέτηση του τουρίστα. Παρουσιάζουν όλα τα γνωστά προβλήματα της πυκνής αναρχής δόμησης με καταλύματα τύπου αστικής πολυκατοικίας».

Τα μέτρα που μπορούν να ληφθούν για τον περιορισμό των αρνητικών επιδράσεων της τουριστικής ανάπτυξης στην αρχιτεκτονική ενός προορισμού είναι πολλά και διάφορα. Με χρηματοδότηση μπορεί να επιτευχθεί η αποκατάσταση και συντήρηση αρχαιολογικών μνημείων, η αναπαλαίωση κτιρίων κλπ. Με την ύπαρξη σχεδίου πόλεως, τεχνικών προδιαγραφών, πολεοδομικής νομοθεσίας μπορεί να καταπολεμηθεί η οικοδομική αναρχία. Για να είναι αποτελεσματικά αυτά και άλλα μέτρα δεν πρέπει να είναι αποσπασματικά, αλλά αποτέλεσμα ορθολογικής και καλά προγραμματισμένης τουριστικής πολιτικής.

8.5 Επιπτώσεις στην χωρητικότητα του δομημένου χώρου

Σημαντικό πρόβλημα και απαραίτητος όρος για την τουριστική ανάπτυξη είναι να υπάρχει η αναγκαία χωρητικότητα, να μπορεί δηλαδή ο τόπος υποδοχής να δεχτεί τον αριθμό των τουριστών που τον επισκέπτονται χωρίς επιβάρυνση του φυσικού δομημένου και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος⁶. Έχει γίνει αποδεκτό ότι ανώτατο όριο των τουριστών που μπορεί να δεχθεί μια χώρα είναι ο ίδιος ο πληθυσμός της, δηλαδή ένας τουρίστας σε αντιστοιχία με έναν κάτοικο. Στο νομό Κυκλάδων η αναλογία κατοίκων και αφίξεων τουριστών είναι 1 προς 1,8. Στη Μύκονο ο ίδιος δείκτης έφθασε το 7,5. Αν πάλι θελήσουμε να υπολογίσουμε τον δείκτη σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο, η σχέση πληθυσμού – τουριστών κατά τους δύο μήνες αιχμής (Ιούλιο – Αύγουστο) φτάνει από 1 προς 3 ως 1 προς 5 για τα νησιά Μύκονο, Σαντορίνη, Πάρο, Σίφνο, Ίο. Αποτέλεσμα όλου αυτού είναι η άνιση κατανομή της τουριστικής κίνησης που εντοπίζεται σε λίγα νησιά που έχουν κορεστεί τουριστικά.

Τα όρια της πληθυσμιακής αντοχής διαφέρουν μεταξύ οικονομικού, φυσικού και κοινωνικού υποσυστήματος ενός τουριστικού προορισμού. Έτσι η ανάπτυξη τουριστικής δραστηριότητας

⁶ Κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στο νομό κυκλάδων κατά την περίοδο 1950-1980, Π. Τσάρτας, ΕΚΚΕ Αθήνα 1989, σελ 72

σε ένα προορισμό μπορεί να είναι οικονομικά επιθυμητή, ενώ την ίδια ώρα κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζημιογόνα. Για παράδειγμα μια τουριστική δραστηριότητα μπορεί να δημιουργεί ευκαιρίες απασχόλησης και αύξηση του εισοδήματος των κατοίκων, όμως να επηρεάζουν αρνητικά την οικογενειακή ζωή και την κοινωνική συμπεριφορά τους. Η ανάπτυξη του τουρισμού μπορεί να ζημιώνει το περιβάλλον, αλλά μπορεί να συμβάλλει στην εισροή εσόδων τα οποία θα διατίθενται για την αντιμετώπιση της ρύπανσης του περιβάλλοντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο

Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη: αρχές και πολιτικές

Ο τουρισμός ως φαινόμενο με ταχύτατη αύξηση και εξάπλωση παγκοσμίως επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τους τουριστικούς προορισμούς. Καθώς μια καινούρια θεώρηση της οικονομικής ανάπτυξης κερδίζει έδαφος, όπου το περιβάλλον υπεισέρχεται ως αναπόσπαστο στοιχείο με μακροχρόνια προοπτική, η πολιτική για το περιβάλλον επηρεάζει και τις πολιτικές που αφορούν τον τουρισμό και αντίστοιχα η τουριστική πολιτική περιλαμβάνει και περιβαλλοντικές θεωρήσεις.

Με αφορμή τις κοινωνικές, οικολογικές και πολιτισμικές επιπτώσεις της ανάπτυξης του τουρισμού, εμφανίστηκε η ανάγκη για μια καινούρια αντίληψη στην τουριστική πολιτική. Ο τουρισμός πρέπει να αντιμετωπίζεται ως μέρος ενός σύνθετου εθνικού τοπικού συστήματος με διασυνδέσεις με την εθνική οικονομία και παραγωγή, τη λειτουργία των φυσικών οικοσυστημάτων, την προστασία των φυσικών και πολιτισμικών πόρων, το σεβασμό στα ήθη και έθιμα των τοπικών κοινωνιών. Σύμφωνα με την σύγχρονη προοπτική¹, η ανάπτυξη του τουρισμού θα πρέπει να συμβαδίζει με τα εθνικά, τοπικά, οικονομικά, πολιτισμικά, κοινωνικά, περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά και συνθήκες.

Ένα νέο στοιχείο, όσον αφορά την επιδίωξη για αρμονική ανάπτυξη, είναι η παγκοσμιοποίηση αυτής της επίγνωσης α) για την κλίμακα και την αυξανόμενη βαρύτητα των αρνητικών επιδράσεων όπως αυτές προκύπτουν από την ανεξέλεγκτη ανάπτυξη του τουρισμού, η οποία δεν κατάφερε να σεβαστεί την φέρουσα ικανότητα μιας περιοχής, β) για την ευαισθησία και τον κίνδυνο για μείωση των φυσικών και πολιτισμικών πόρων του πλανήτη, γ) για τις ποιοτικές ανάγκες των ανθρώπων, με μέριμνα για τις μελλοντικές γενιές.

Ως προς το περιβάλλον, αυτή η θεώρηση ξεπερνά την στενή αντίληψη για την ανάγκη αντιμετώπισης μόνο των επιδράσεων της τουριστικής ανάπτυξης στο περιβάλλον και επιβάλλει μια ευρύτερη θεώρηση του τουρισμού στα πλαίσια μιας στρατηγικής για βιώσιμη ανάπτυξη. Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη είναι συνδεδεμένη με τον παγκόσμιο προβληματισμό για τα ηθικά προβλήματα τα οποία προκύπτουν από τη διαχείριση του περιβάλλοντος σε σχέση με τις αναπτυξιακές ανάγκες της ανθρωπότητας.

¹ Χ. Κοκκώσης– Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σελ 179

9.1 Αρχές για την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη

Οι βασικές αρχές οι οποίες θα πρέπει να διέπουν την βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού πηγάζουν από τις γενικότερες αρχές για την βιώσιμη ανάπτυξη, όπως αυτές διατυπώθηκαν στην παγκόσμια συνδιάσκεψη για το περιβάλλον και την ανάπτυξη (Ρίο, Βραζιλία, 1992²). Οι γενικές αρχές για την βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού διατυπώθηκε με τη μορφή Χάρτας στο παγκόσμιο συνέδριο στο Λανθαρόττε, Ισπανία 1995.

Αναγνωρίζοντας ότι ο τουρισμός είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο το οποίο επηρεάζει τις επιθυμίες των ανθρώπων, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί σημαντικό στοιχείο στην κοινωνικό-οικονομική και πολιτική ανάπτυξη σε πολλές χώρες και ότι συμβάλλει θετικά σε αυτήν, αλλά παράλληλα μπορεί να έχει επιπτώσεις στην ποιότητα του περιβάλλοντος και να οδηγήσει στην απώλεια της τοπικής ταυτότητας, επιβάλλεται έτσι μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για τον τρόπο με τον οποίο θα επιτευχθεί η ανάπτυξη του τουρισμού.

Πίνακας 9.1 : Η Χάρτα για τον τουρισμό και το περιβάλλον

- 1) Βιωσιμότητα στην τουριστική ανάπτυξη σημαίνει ότι θα πρέπει να είναι φιλική προς το περιβάλλον στο παρόν και στο μέλλον καθώς και οικονομικά βιώσιμη και κοινωνικά δίκαιη για τις τοπικές κοινωνίες.
- 2) Ο τουρισμός θα πρέπει να μεριμνά για τις επιπτώσεις του στην πολιτισμική κληρονομιά και την παράδοση της τοπικής κοινωνίας.
- 3) Ο τουρισμός θα πρέπει να εναρμονίζεται με το φυσικό, πολιτισμικό και ανθρώπινο περιβάλλον.
- 4) Η ενεργή συμμετοχή του τουρισμού στην βιώσιμη ανάπτυξη προϋποθέτει κοινές δράσεις και συμμετοχή σε αυτές όλων των φορέων του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και αποτελεσματικούς μηχανισμούς συντονισμού σε όλα τα επίπεδα. Η προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος απαιτεί συνεργασία για πολιτισμικές, τεχνολογικές και επαγγελματικές –οργανωτικές καινοτομίες, στην ανάπτυξη σχεδιασμού και διαχείρισης της ανάπτυξης.

Συνέχεια από πίνακα 9.1: η Χάρτα για τον τουρισμό και το περιβάλλον, σελ 99

² Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού, 1995

- 5) Ο τουρισμός θα πρέπει να βασίζεται στη διεύρυνση των ευκαιριών για τις τοπικές κοινωνίες συμβάλλοντας στο μέγιστο στην τοπική οικονομία.
- 6) Ο τουρισμός θα πρέπει να συμβάλλει αποτελεσματικά στη βελτίωση της ποιότητας ζωής και στον κοινωνικό και πολιτισμικό εμπλουτισμό των τουριστικών προορισμών.
- 7) Πρωτεύοντες στόχοι στην τουριστική ανάπτυξη πρέπει να είναι η διατήρηση του τουριστικού προορισμού και η ικανότητα εξυπηρέτησης των τουριστών στο πλαίσιο της στρατηγικής για την βιώσιμη ανάπτυξη.

8) ΟΛΟΙ ΟΙ ΑΡΜΟΔΙΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΜΕ ΤΗΝ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΝΑΛΑΒΟΥΝ ΔΡΑΣΗ ΕΤΣΙ ΩΣΤΕ ΝΑ ΣΥΜΒΑΛΛΟΥΝ ΣΤΟΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.

- 9) Πρέπει να δίνεται προτεραιότητα στις ενέργειες που συμβάλλουν στην προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος και στους μηχανισμούς ενσωμάτωσης του περιβαλλοντικού κόστους στις επενδύσεις και παρεμβάσεις που αφορούν την τουριστική ανάδειξη.
- 10) Ιδιαίτερη σημασία πρέπει να δίνεται στη διάδοση και ανταλλαγή εμπειριών και πληροφοριών για ενέργειες και τεχνολογίες που ενσωματώνουν τον τουρισμό στη στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης.
- 11) Προσοχή πρέπει να δίνεται στο ρόλο και τις επιπτώσεις στο περιβάλλον από τις μεταφορές, στην αξιοποίηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας και στη διαχείριση των αποβλήτων.
- 12) Στην αναζήτηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού πρέπει να δίνεται προτεραιότητα σε όποιες συμβάλλουν σε μια προοπτική βιώσιμης ανάπτυξης με σεβασμό στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον.
- 13) Η πολιτική βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης απαιτεί την υποστήριξη και προώθηση συστημάτων διαχείρισης τουρισμού τα οποία είναι φιλικά προς το περιβάλλον.
- 14) Η ευαισθητοποίηση όλων είναι σημαντική για την εφαρμογή όλων των παραπάνω στόχων και αρχών.

Πηγή: Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού, 1995

9.2 Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη

Η σχέση τουριστικής ανάπτυξης και πολιτικής περιβάλλοντος έχει απασχολήσει ιδιαίτερα την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το 5^ο πρόγραμμα δράσης³ με τίτλο «Προς την αειφορία» αναγνωρίζει τον τουρισμό ως έναν από τους βασικότερους τομείς με προτεραιότητα για δράση. Όσον αφορά τον τουρισμό αναγνωρίζονται τρεις κατευθύνσεις δράσης που περιλαμβάνουν α) την διαφοροποίηση των τουριστικών δραστηριοτήτων, β) τη βελτίωση της ποιότητας των τουριστικών υπηρεσιών, γ) την αλλαγή της τουριστικής συμπεριφοράς.

Η αντιμετώπιση των προβλημάτων του περιβάλλοντος τα οποία οφείλονται στον τουρισμό θα πρέπει να βασίζεται :

- 1) Στη συνειδητοποίηση ότι η προστασία της ποιότητας του περιβάλλοντος αποτελεί προϋπόθεση για την ανάπτυξη και διατήρηση της τουριστικής δραστηριότητας μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο στρατηγικής αειφόρου ανάπτυξης.
- 2) Στην αναγνώριση ότι οι τοπικές προσπάθειες διαχείρισης θα πρέπει να είναι συμπληρωματικές της γενικότερης πολιτικής που απευθύνεται σε ευρύτερους παράγοντες οι οποίοι διαμορφώνουν τον τουρισμό και το είδος της ανάπτυξης.
- 3) Στην αναγνώριση ότι πρέπει να αναλάβουν δράση όλοι όσοι ασχολούνται με τον τουρισμό.

Ωστόσο είναι απαραίτητη η συντονισμένη δράση που βασίζεται στην κατανόηση των αλληλεπιδράσεων μεταξύ τουρισμού και περιβάλλοντος μέσα από έρευνες, εκπαίδευση και ανταλλαγή πληροφοριών σε θέματα σχετικά με το περιβάλλον και πως αυτό επηρεάζεται από τον τουρισμό. Οι δράσεις αυτές αφορούν :

1) Στο είδος του τουρισμού

α) καλύτερη διαχείριση του μαζικού τουρισμού, β) εθνικά και περιφερειακά χωροταξικά σχέδια για την ολοκληρωμένη διαχείριση παράκτιων και ορεινών περιοχών.

2) Στη συμπεριφορά των τουριστών

- α) βελτίωση περιβαλλοντικής ευαισθησίας, β) απελευθέρωση των μεταφορών,
- γ) προώθηση εναλλακτικών τρόπων μεταφοράς στους τόπους προορισμού,
- δ) διασπορά στο χρόνο των διακοπών.

³ Χ. Κοκκώσης- Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001, σελ 180

3) Στην ποιότητα των παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών

α) προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού, β) καλύτερη επιλογή καταλυμάτων, γ) περιβαλλοντική ευαισθησία για όσους ασχολούνται με τη διαχείριση των τουριστικών περιοχών, δ) βελτίωση της περιβαλλοντικής ευαισθησίας της τοπικής κοινωνίας και των τουριστικών υπηρεσιών.

9.3 Προσεγγίσεις για μια πολιτική βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης

Η τουριστική πολιτική παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς την έμφαση και ερμηνεία της σχέσης τουρισμού και περιβάλλοντος και ακολουθεί τρεις προσεγγίσεις⁴:

1) Την περιβαλλοντική

Η οικολογικά φιλική τουριστική ανάπτυξη, όπου το ενδιαφέρον για την βιωσιμότητα επικεντρώνεται στα φυσικά οικοσυστήματα.

Η προσέγγιση αυτή στη βάση της είναι καθαρά περιβαλλοντική και αναγνωρίζεται ως κύριος στόχος η διαφύλαξη της λειτουργίας των φυσικών οικοσυστημάτων. Έμφαση δίνεται σε ήπιες μορφές τουριστικών δραστηριοτήτων οι οποίες δεν έχουν σοβαρό αντίκτυπο στο περιβάλλον.

2) Την αειφορική

Η οικολογικά βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη. Αυτή η θεώρηση έχει πιο σύνθετο χαρακτήρα και σύμφωνα με αυτήν ο τουρισμός είναι μια δραστηριότητα και η βιωσιμότητα ορίζεται με βάση το σύστημα συνολικά. Χαρακτηριστικό αυτής της προσέγγισης είναι η ανάγκη ένταξης του τουρισμού στο τοπικό και το γενικότερο σύστημα.

3) Την τομεακή

Ο βιώσιμος τουρισμός, όπου η βιωσιμότητα επικεντρώνεται στη διατήρηση της τουριστικής δραστηριότητας για μεγάλο χρονικό διάστημα. Αυτή η προσέγγιση είναι καθαρά οικονομική και αναγνωρίζεται το γεγονός ότι η ποιότητα του περιβάλλοντος είναι ένας σημαντικός παράγοντας ανταγωνιστικότητας για έναν τόπο και έχει ανάγκη από προστασία. Η προστασία όμως αυτή εκτείνεται σε περιορισμένα στοιχεία της ποιότητας του περιβάλλοντος, όπως για παράδειγμα η αισθητική του τοπίου και γενικά σε όσα στοιχεία υπεισέρχονται στην ανάδειξη και προβολή του τουριστικού προϊόντος.

Η τομεακή προσέγγιση θα είχε ιδιαίτερη σημασία ως στρατηγική για περιοχές οι οποίες έχουν ήδη αναπτυχθεί ως τουριστικοί προορισμοί, όπου παρατηρούνται σημάδια κορεσμού και σε

⁴ Χ. Κοκκώσης- Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σελ 181-184

μια πολιτική αναδιάρθρωσης του τουριστικού προϊόντος ή διατήρησης της τουριστικής δραστηριότητας, δράσεις με άξονα την ποιότητα του περιβάλλοντος θα μπορούσαν να συμβάλλουν προς τους στόχους αυτούς. Σε αυτό το πλαίσιο, σημαντικό ρόλο έχουν η τεχνολογία και τα οργανωτικά μέσα για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης. Η περιβαλλοντική προσέγγιση θα είχε ενδιαφέρον για περιοχές που δεν έχουν αναπτύξει μεγάλες τουριστικές δραστηριότητες και οι οποίες από περιβαλλοντικής άποψης παρουσιάζουν ενδιαφέρον. Στο πλαίσιο κάποιας πολιτικής προστασίας των φυσικών οικοσυστημάτων και αν θεωρηθεί απαραίτητο να αναζητηθούν συμπληρωματικές δραστηριότητες για κοινωνικούς και οικονομικούς λόγους, κάποιες μορφές τουρισμού θα μπορούσαν να αναπτυχθούν. Θεσμικά και οργανωτικά μέτρα έχουν ιδιαίτερο ρόλο στο πλαίσιο αυτό, όπως για παράδειγμα διευθετήσεις ροής τουριστών, περιβαλλοντική σήμανση.

**ΤΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΤΗΣ ΑΕΙΦΟΡΙΚΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΕΙ ΤΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΠΡΟΩΘΗΣΗΣ ΕΝΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΥ
ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ, ΟΠΟΥ ΟΙ ΝΤΟΠΙΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΕΣ
ΣΥΜΒΑΛΛΟΥΝ ΕΞΙΣΟΥ ΣΤΗΝ ΕΔΡΑΙΩΣΗ ΤΟΥ ΜΕ ΤΗ
ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΟΥΣ. ΤΕΛΙΚΑ Ο ΟΡΟΣ «ΑΕΙΦΟΡΙΚΗ»
ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΕ ΚΑΙ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΙ ΜΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΜΕ ΒΑΣΙΚΑ
ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ: ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, ΤΗΝ
ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΚΛΑΔΩΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ,
ΤΗ ΣΥΝΕΧΗ ΑΝΑΤΡΟΦΟΔΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ ΙΣΤΟΥ ΜΕ
ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ, ΤΗ
ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΜΙΑΣ ΔΥΝΑΜΙΚΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ ΣΤΑ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΑ
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΙ ΘΕΣΜΟΥΣ ΠΟΥ ΣΥΝΘΕΤΟΥΝ ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΟΜΗ, ΤΗΝ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΜΕΘΟΔΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΩΝ
ΠΟΥ ΘΑ ΣΥΜΒΑΛΛΟΥΝ ΣΤΗΝ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ
ΑΥΤΑΡΕΣΚΕΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, ΣΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΗ
ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΟΥΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΣΤΙΣ
ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.**

Η αιφροδική προσέγγιση αποτελεί μια πιο σύνθετη και εξισορροπημένη προσέγγιση που ίσως έχει μεγαλύτερο ενδιαφέρον για περιοχές οι οποίες αναπτύσσονται με βάση τον τουρισμό και στο πλαίσιο κάποιας στρατηγικής ανάπτυξης που δεν στηρίζεται μόνο στον τουρισμό. Το περιβάλλον δεν αντιμετωπίζεται ως υποδοχέας για την ανάπτυξη του τουρισμού, αλλά αντίθετα ο τουρισμός αναπτύσσεται με βάση τα χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος και τις κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες που επικρατούν σε μια περιοχή. Η βιωσιμότητα δεν στηρίζεται μόνο στην προστασία των πόρων και των οικοσυστημάτων ούτε στην μόνο στην τουριστική δραστηριότητα, αλλά στην αναγνώριση της εξάρτησης τουριστικής ανάπτυξης και περιβάλλοντος. Έτσι απαιτούνται περισσότερο σύνθετα μέσα άσκησης πολιτικής, όπως χωροταξικός σχεδιασμός και περιβαλλοντική διαχείριση που αναγνωρίζουν την ανάγκη ολοκληρωμένης προσέγγισης.

Ως προς την επίτευξη των στόχων της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης απαιτείται δράση με πολλαπλά μέσα για τον τουρισμό και την διαχείριση του περιβάλλοντος, αλλά και σε άλλους τομείς με στόχο :

- 1) Τον έλεγχο και τη μείωση της ρύπανσης με ενέργειες, όπως ανάπτυξη της υποδομής, περιβαλλοντικής διαχείρισης, μέτρα για την ηχορύπανση.
- 2) Την προστασία και ανάδειξη της φυσικής κληρονομιάς. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσονται και μέτρα για την προστασία και ανάδειξη ιστορικών, αρχαιολογικών και πολιτιστικών πόρων.
- 3) Την ολοκληρωμένη διαχείριση φυσικών πόρων με μέτρα, όπως τη διαφύλαξη και προστασία της γεωργικής γης, την αντιμετώπιση της διάβρωσης του εδάφους, την προστασία της βιοποικιλότητας.

- ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 9⁵

ΜΥΚΟΝΟΣ

Η Μύκονος αποτελεί έναν από τους πιο γνωστούς τουριστικούς προορισμούς που αναπτύχθηκε με γοργούς ρυθμούς και τώρα βρίσκεται σε ένα ώριμο στάδιο ανάπτυξης, με ενδείξεις για ενδεχόμενα σημάδια κορεσμού. Η Μύκονος έχει έκταση 103,5 τ.χλμ. με 81,5 χλμ. ακτής, έχει λιγοστούς υδάτινους πόρους, έχει όμορφες παραλίες και μοναδική αρχιτεκτονική κληρονομιά. Η άνοδος του τουρισμού τις τελευταίες δεκαετίες απειλεί σοβαρά

⁵ C. Kokkosis, «Tourism and carrying capacity in coastal areas», εκδόσεις CAB International 1996, σελ 35

τα χαρακτηριστικά του νησιού. Για παράδειγμα, η Χώρα που το 1960 καταλάμβανε 33 εκτάρια, στις αρχές της δεκαετίας του '90 τριπλασίασε το μέγεθός της φθάνοντας τα 100 εκτάρια εξαιτίας της αστικοποίησης, η οποία οφειλόταν αποκλειστικά στην τουριστική ανάπτυξη. Η

Χώρα συγκεντρώνει το 76% του συνολικού πληθυσμού (6500 κάτοικοι το 1991 και 2690 το 1950). Στην πραγματικότητα η πραγματική πληθυσμιακή αύξηση είναι πολλαπλάσια καθώς οι αφίξεις ανέρχονται σε 60000 (1990). Ανάλογη είναι και η αύξηση του αριθμού των καταλυμάτων. Από 100 κλίνες την δεκαετία του '60, η Μύκονος στις αρχές του '90 έφθασε να διαθέτει 4720 ξενοδοχειακές κλίνες. Σε αυτές πρέπει να προστεθούν 4000 κλίνες σε ενοικιαζόμενα δωμάτια, 960 κλίνες σε δυο οργανωμένα τουριστικά χωριά, 6000 κλίνες σε 3000 δεύτερες κατοικίες και 504 θέσεις σε κάμπινγκ. Είναι προφανές έτσι ότι η Μύκονος έχει αγγίξει τα όρια του κορεσμού και απαιτείται άμεσα η υιοθέτηση ειδικής πολιτικής. Αυτή η πολιτική θα πρέπει να εστιάζεται στον έλεγχο της ανάπτυξης μέσω του σχεδιασμού και της διαχείρισης, στον προσδιορισμό κάποιων μέγιστων ορίων με βάση κοινωνικά και περιβαλλοντικά κριτήρια, στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση όσων εμπλέκονται σε αναπτυξιακές δραστηριότητες για να γίνει κατανοητή η αναγκαιότητα ελέγχου και σταθεροποίησης της ανάπτυξης, στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, στην αναδιοργάνωση της ζήτησης χωρικά και χρονικά, στην προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος ως απαραίτητη προϋπόθεση για την μελλοντική ανάπτυξη.

9.4 Πολιτική για την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη των αστικών περιοχών με πολιτισμική αξία

Ο ιστορικός και αρχαιολογικός πλούτος αρκετών αστικών περιοχών σε συνδυασμό με την υποδομή την οποία διαθέτουν, όπως μουσεία, εκθεσιακοί χώροι, αποτελούν πόλους τουριστικής έλξης προς αυτές τις

περιοχές. Ιδιαίτερα τα μεγάλα αστικά κέντρα, όπως για παράδειγμα το Λονδίνο, το Παρίσι, η Ρώμη, η Αθήνα και άλλες μεγάλες πόλεις αποτελούν σημαντικούς τουριστικούς προορισμούς. Ειδικότερα⁶:

- Τα περισσότερα τουριστικά αξιοθέατα στην Ευρώπη τα οποία παρουσιάζουν ιστορικό, πολιτιστικό ή θρησκευτικό ενδιαφέρον βρίσκονται μέσα ή πολύ κοντά σε αστικές περιοχές.
- Στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη, πόλεις που παρουσιάζουν πολιτιστικό ενδιαφέρον προσελκύουν όλο και περισσότερους τουρίστες από την δυτική Ευρώπη.
- Ο κατάλογος της παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO, με περισσότερες από 350 τοποθεσίες σε όλο τον κόσμο, περιλαμβάνει πολιτιστικούς, φυσικούς και μικτούς χώρους με απώτερο σκοπό την εξασφάλιση προστασίας αυτών των περιοχών.

Για να εξασφαλιστεί η θετική δράση του τουρισμού και για να μειωθούν στο ελάχιστο οι επιπτώσεις από την ανάπτυξή του, είναι αναγκαία η ενσωμάτωση της σχέσης τουρισμού-περιβάλλοντος στα τοπικά σχέδια ανάπτυξης, η διαμόρφωση και υιοθέτηση ειδικών σχεδίων που θα αντιμετωπίζουν τα προβλήματα που έχουν παρουσιαστεί. Ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δοθεί σε προβλήματα όπως α) η αντιμετώπιση της ηχορύπανσης, β) αντιμετώπιση κυκλοφοριακών προβλημάτων, γ) προστασία των πολιτιστικών πόρων από την παρουσία μεγάλου αριθμού τουριστών, δ) διαχείριση της ροής των τουριστών με στόχο την αποφυγή της υπερσυγκέντρωσης, ε) ανάπτυξη του τουρισμού μέσα στα όρια της υποδομής που υπάρχει, όπου αυτό είναι δυνατό, μέσω ελέγχου της ροής των τουριστών, στ) αντιμετώπιση σύνθετων προβλημάτων, όπως η αύξηση των τιμών γης.

- ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 10
ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ : ΒΕΝΕΤΙΑ

Η Βενετία αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα πόλης με ιστορικό χαρακτήρα, όπου η ανάπτυξη του τουρισμού, εκτός από θετικές επιπτώσεις στην οικονομία και την απασχόληση, προκάλεσε πιέσεις στο περιβάλλον, αλλά και στην κοινωνική και οικονομική δομή της πόλης. Η Βενετία καταλαμβάνει μια έκταση περίπου

⁶ Χ. Κοκκώσης- Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σελ 186-187

700 εκταρίων αποτελώντας μοναδικό τόπο ο οποίος δέχεται κάθε χρόνο περίπου 7 εκατομμύρια επισκέπτες.

Η έντονη πίεση από ημερήσιους επισκέπτες οδήγησε στην αναζήτηση μέτρων για να περιοριστεί αυτό το είδος τουρισμού. Ένα μέτρο που υιοθετήθηκε ήταν η απαγόρευση πρόσβασης των αυτοκινήτων που έκαναν περιήγηση. Η Βενετία αποτελεί περίπτωση όπου καταβάλλονται προσπάθειες να ελεγχθεί η ροή των τουριστών.

Ο αποκλεισμός του τουρισμού δεν αποτελεί την ορθότερη επιλογή, υπάρχει όμως ανάγκη δραστικών αλλαγών για διαφοροποίηση του είδους τουρισμού το οποίο έχει αναπτυχθεί. Η αναδιάρθρωση του τουριστικού προϊόντος πρέπει να αποσκοπεί στη βελτίωση των ωφελειών για την τοπική κοινωνία και στη μείωση του κόστους υποδοχής. Αυτό συνεπάγεται αύξηση του ποσοστού των διανυκτερεύσεων στο ιστορικό κέντρο και τον περιορισμό του ημερήσιου τουρισμού.

9.5 Πολιτική για την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη ορεινών και αγροτικών περιοχών

Οι περισσότερες ορεινές περιοχές αντιμετωπίζουν πρόβλημα συρρίκνωσης του πληθυσμού, κάτι που συνδέεται με τις περιορισμένες δυνατότητες απασχόλησης σε αυτές τις περιοχές⁷. Η εγκατάλειψη αυτή ίσως είναι προς όφελος της ποιότητας των φυσικών πόρων και οικοσυστημάτων. Όμως κάτι τέτοιο δεν επαληθεύεται στην πράξη, αφού η εγκατάλειψη παραδοσιακών δραστηριοτήτων (καλλιέργεια γης) ,έχει πολλές φορές ως αποτέλεσμα την υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Το πρόβλημα αυτό με τη σειρά του προκαλεί άλλες επιπτώσεις.

Η υποβάθμιση ή η απειλή περιβαλλοντικής υποβάθμισης δεν συνδέεται μόνο με την εγκατάλειψη αλλά και με την αλόγιστη εκμετάλλευση των φυσικών πόρων στο πλαίσιο άσκησης οικονομικών δραστηριοτήτων.

Οι αγροτικές περιοχές της Ευρώπης έχουν γίνει κατά το πέρασμα του χρόνου α) μια οικολογική πραγματικότητα, η οποία ελέγχεται από τα οικοσυστήματα και τα συστατικά τους, ενώ βρίσκεται σε μια δυναμική ισορροπία και αλληλοϋποστήριξη, β) μια ανθρώπινη δημιουργία, βασισμένη στην ύπαιθρο και αποτελούμενη από αγροτικές εκτάσεις και δάση.

⁷ Χ. Κοκκώσης– Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σελ 188

Η τουριστική ανάπτυξη κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις μπορεί να λειτουργήσει θετικά και να συμβάλλει στη βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών και αγροτικών περιοχών.

Γίνεται αντιληπτό ότι απαιτείται ανάληψη πρωτοβουλιών που θα αποσκοπούν στην:

- 1) Προστασία και αποκατάσταση περιοχών οι οποίες αντιμετωπίζουν σημαντικούς φυσικούς κινδύνους, όπως η διάβρωση του εδάφους η οποία προκαλείται από εγκατάλειψη ή από την εντατική ανάπτυξη του τουρισμού.
- 2) Ανάπτυξη των περιοχών με βάση όμως την φέρουσα ικανότητα των φυσικών πόρων, εδάφους, νερού.
- 3) Διαχείριση της ροής των τουριστών, έτσι ώστε να αποφεύγεται η χωρική και χρονική υπερσυγκέντρωση καθώς πολλά από τα προβλήματα είναι αποτέλεσμα αυτών των πιέσεων.
- 4) Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του τοπικού πληθυσμού και των τουριστών.
- 5) Στήριξη παραδοσιακών οικονομικών δραστηριοτήτων, οι οποίες μπορούν, σε συνδυασμό με τον τουρισμό, να συμβάλουν στην αύξηση του εισοδήματος.
- 6) Αναζήτηση φιλικών προς το περιβάλλον προτύπων τουριστικής ανάπτυξης.
- 7) Προστασία και ανάδειξη περιβαλλοντικών στοιχείων, στο πλαίσιο αποδοχής μιας μορφής τουρισμού που σέβεται τα τοπικά περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά.
- 8) Προστασία και διαχείριση φυσικών περιοχών, για τις οποίες επιβάλλεται η εκπόνηση ειδικών σχεδίων.

- ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 11⁸

ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ : ΜΑΝΗ

Η Μάνη αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους τουριστικούς προορισμούς της Πελοποννήσου. Η διατήρηση του μεγαλύτερου μέρους της αρχιτεκτονικής της κληρονομιάς λόγω της ερήμωσης και της υπανάπτυξης των πρώτων χρόνων, σε συνδυασμό με την προστασία και τα μέτρα

ανάδειξης και αποκατάστασης, συνέβαλαν ώστε η περιοχή να γίνει πόλος έλξης τουριστών.

⁸ Τουρισμός και περιβάλλον: Επιλογές για βιώσιμη ανάπτυξη», Γ. Σαΐτας, εκδόσεις Τεχνικά Χρονικά, 1995, σελ 154

Τα ειδικά χαρακτηριστικά της περιοχής δεν επιτρέπουν την ανάπτυξη του τουρισμού με τη γνωστή του μορφή. Αντιθέτως, ήπιες μορφές τουρισμού, οι οποίες αξιοποιούν τα χαρακτηριστικά της περιοχής, ενθαρρύνονται και περιλαμβάνουν πολιτιστικό, εκπαιδευτικό και άλλους τύπους τουρισμού. Την δεκαετία 1982-1991 πραγματοποιήθηκαν επενδύσεις αρκετών εκατομμυρίων στην περιοχή και οι οποίες σε μεγάλο ποσοστό αφορούσαν τουριστικές επενδύσεις.

Η ανάπτυξη του τουρισμού της περιοχής συνδυάζεται με την διατήρηση και προβολή της ιδιαίτερης πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της περιοχής.

9.6 Πολιτική για την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη παράκτιων περιοχών

Ο παράκτιος χώρος έχει ιδιαίτερη σημασία, αφού συγκεντρώνει ένα μεγάλο ποσοστό πληθυσμού σε παράκτιες κοινότητες, τα περισσότερα αστικά κέντρα, πλήθος ανθρώπινων δραστηριοτήτων και σημαντικό μέρος των υποδομών⁹. Ακόμα, ο παράκτιος χώρος έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον εξαιτίας της συνύπαρξης και

αλληλεπίδρασης τριών βασικών στοιχείων της φύσης (θάλασσα, ξηρά, αέρα). Ποσοστό μεγαλύτερο από 50% των ευάλωτων οικοσυστημάτων της Ευρώπης βρίσκονται σε παράκτιες περιοχές

Οι παράκτιες περιοχές αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα λόγω της ευαισθησίας τους αλλά και των πιέσεων που υφίστανται από τις διάφορες δραστηριότητες και την οικιστική ανάπτυξη, που πολλές φορές οδηγούν σε υποβάθμιση των παράκτιων οικοσυστημάτων και των φυσικών πόρων και σε συγκρούσεις για την χρήση τους.

Η υπερσυγκέντρωση ανθρώπινων δραστηριοτήτων είναι ιδιαίτερα σημαντική σε κάποιες περιοχές της Ευρώπης, οι οποίες διακρίνονται για τους υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης.

Τα προβλήματα και οι δυνατότητες ανάπτυξης του παράκτιου χώρου επιβάλλουν την ανάγκη της ορθολογικής διαχείρισής του στο πλαίσιο μιας στρατηγικής βιώσιμης ανάπτυξης. Έτσι,

⁹ Χ. Κοκκώσης– Π. Τσάρτας,, «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική 2001.σελ 189-190

είναι καθοριστικός ο ρόλος του χωροταξικού σχεδιασμού ως πολιτικής συντονισμού και εξειδίκευσης των δραστηριοτήτων και των υποδομών, παράλληλα με την προστασία των φυσικών οικοσυστημάτων.

Πρέπει να αναπτυχθούν προγράμματα που θα αποσκοπούν στη μείωση των πιέσεων δέχονται οι φυσικοί πόροι, όπως α) στο πόσιμο νερό, με μέτρα για την εξοικονόμηση και την ανακύκλωσή του, β) στην ενέργεια, με μέτρα εξοικονόμησης.

Οι ενέργειες αυτές πρέπει να εμπλουτιστούν για την περίπτωση κορεσμένων τουριστικά περιοχών, οι οποίες αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα υποβάθμισης του περιβάλλοντος.

Πίνακας 9.2 : Δείκτες τουριστικής πίεσης

Χώρες	Πυκνότητα (τουρίστες/τ.χλμ.)	Τουρίστες/μέτρο ακτής	Τουρίστες/μόνιμο πληθυσμό
Ελλάδα	13	0,1	0,14
Ισπανία	62	2,3	0,41
Ιταλία	20	0,9	0,10
Γαλλία	56	1,5	0,46
Κύπρος	17	0,2	0,23
Μάλτα	316	0,7	0,26
Αίγυπτος	1	0,4	0,02
Τυνησία	10	0,3	0,08
Μαρόκο	6	0,6	0,08

Πηγή «Tourisme et environnement en Méditerranée», Paris 1995,σελ 77

• ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 12

ΠΑΡΑΚΤΙΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ : COSTA BRAVA

Η τουριστική ανάπτυξη στην περιοχή της Costa Brava ξεκίνησε την δεκαετία του '60, όπου κατά μήκος της ακτής δημιουργήθηκαν ξενοδοχειακές μονάδες και άλλες παρόμοιες υποδομές.

Κατά τα πρώτα χρόνια της τουριστικής ανάπτυξης οι τοπικές κοινωνίες υποστήριζαν τον τουρισμό και κανείς δεν ανησυχούσε για τις επιπτώσεις από

τα έργα υποδομής. Σε ένα δεύτερο στάδιο ανάπτυξης παρατηρήθηκε κάποιο κίνημα αμφισβήτησης των οφελών από τον τουρισμό και το οποίο επικέντρωσε το ενδιαφέρον του στην προστασία περιοχών με οικολογική σημασία.

Η υποβάθμιση του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος οδήγησε στην απώλεια της ελκυστικότητας της περιοχής. Αυτό δεν αντισταθμίστηκε από την προσπάθεια ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Η ανυπαρξία προγραμματισμού και πολιτικής είχε ως αποτέλεσμα την απρογραμμάτιστη ανάπτυξη του τουρισμού από την ιδιωτική πρωτοβουλία. Τα τελευταία χρόνια όμως παρατηρείται μεταβολή της στάσης των ντόπιων προς την τουριστική ανάπτυξη, με έναν περισσότερο κριτικό χαρακτήρα.

9.7 Φορείς της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης

1) Διεθνές επίπεδο

Σε αυτό το επίπεδο παρατηρείται μια κινητικότητα μέσω συστάσεων από τις οποίες οι περισσότερες δεν έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα. Δραστικότερη επίδραση έχουν οι θεσμικές ρυθμίσεις, οι οποίες δεν έχουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα αφού δεν εφαρμόζονται σωστά και γιατί δεν υπάρχουν επαρκείς μηχανισμοί ελέγχου και παρακολούθησης.

Σύμφωνα με κάποιες διεθνείς συμφωνίες ενθαρρύνονται οι παρακάτω φορείς¹⁰ :

- Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού αναπτύσσει πρωτοβουλίες για το βιώσιμο τουρισμό και γι' αυτό το λόγο εξέδωσε οδηγό για όσους σχεδιάζουν την τουριστική ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο. Ακόμη, σε συνεργασία με το UNEP (Πρόγραμμα Περιβάλλοντος Ηνωμένων Εθνών)-(United Nations Environment Program) και το UNDP (Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Ηνωμένων Εθνών)-(United Nations Development Program) εξέδωσε κανονισμούς για όσες περιοχές χρήζουν προστασίας. Επίσης, εξέδωσε τον οδηγό «Δέκα εντολές για την προστασία των τόπων παγκόσμιας κληρονομιάς». Διατύπωσε τις αρχές για την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη. Τέλος, διατύπωσε συστάσεις για σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης σε όλα τα επίπεδα.
- Το Συμβούλιο Παγκόσμιου Τουρισμού και Ταξιδιών (World Tourism and Travel Council) είναι μια διεθνής ένωση εκπροσώπων του τουρισμού και των ταξιδιών. Στόχος είναι η ανάπτυξη, η οποία θα είναι συμβατή με την προστασία του περιβάλλοντος.

¹⁰ Χ. Κοκκώσης, Π. Τσάρτας, «Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική, 2001, σελ 198-203

- Το IFTO (Διεθνής Ομοσπονδία Τουρ Οπηρειτορ)-(International Federation of Tour Operators), προχώρησε το 1994 στην υλοποίηση ενός προγράμματος για την ανάπτυξη και τις επιπτώσεις του τουρισμού.
- Η Ε.Ε. δημιούργησε το 1996 το δίκτυο ECONETT (Δίκτυο Ευρωπαϊκής Κοινότητας για το Περιβαλλοντικό Ταξίδι και Τουρισμό)-(European Community Network for Enviromental Travel and Tourism) για τον τουρισμό και περιβάλλον. Το δίκτυο παρέχει πληροφορίες σε θέματα που έχουν σχέση με τον τουρισμό και το περιβάλλον.
- Η Ε.Ε. μέσω διάφορων προγραμμάτων, (THERMIE:αύξηση ενεργειακής απόδοσης και ενθάρρυνση ήπιων μορφών ενέργειας) (LIFE:προστασία του περιβάλλοντος), επιδιώκει την βελτίωση της λειτουργίας των τουριστικών επιχειρήσεων και την ανάληψη ενεργειών για τον βιώσιμο τουρισμό.
- Στο πρωτόκολλο για τον τουρισμό της σύμβασης των Άλπεων, εκφράζεται η δέσμευση αυτών των περιοχών να συμβάλουν στην προώθηση του βιώσιμου τουρισμού.

2) Εθνικό επίπεδο

Σε αυτό το επίπεδο υπάρχει ένα μεγάλο φάσμα δυνατοτήτων για ρύθμιση και παρέμβαση στην ανάπτυξη του τουρισμού. Σε εθνικό επίπεδο, η πολιτική για τον τουρισμό επικεντρώνεται στην ποιοτική αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος μιας περιοχής, με στόχο την άμβλυνση της εποχικότητας, την ανανέωση του τουριστικού προϊόντος, την προστασία του περιβάλλοντος ως τουριστικού πόρου.

Η ανάπτυξη και διεύρυνση του τουρισμού ανταποκρίνεται σε απαιτήσεις όπως :

- Ποιοτική αναβάθμιση των προσφερόμενων τουριστικών προϊόντων.
- Καθοδήγηση των ιδιωτικών και δημόσιων επενδύσεων στον τουρισμό με σεβασμό προς το περιβάλλον.
- Δυνατότητα ανάπτυξης του τουρισμού σε περιοχές που δεν έχουν αξιοποιήσει πλήρως τις δυνατότητές τους.

Από το 1937, η Ελλάδα άρχισε να αναγνωρίζει περιοχές με ειδικό οικολογικό ενδιαφέρον (δάση, υγροτόπους) και να τις θέτει υπό καθεστώς ειδικής προστασίας. Η προσέγγιση που ακολουθήθηκε αρχικά ήταν η απόλυτη προστασία φυσικών περιοχών και ο αποκλεισμός των ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Στην πορεία, η προσέγγιση αυτή εμπλουτίστηκε από την αντίληψη της ενσωμάτωσης της προστατευόμενης περιοχής στον περιβάλλοντα χώρο και της στενής σύνδεσης της προστασίας με την αειφορική χρήση των φυσικών πόρων.

- **Διατηρητέα μνημεία της φύσης**

Σε αυτά περιλαμβάνονται μεμονωμένα δένδρα ή συστάδες δένδρων με ιδιαίτερη βοτανική, οικολογική, αισθητική ή ιστορική και πολιτισμική αξία. Στην ίδια κατηγορία ανήκουν επίσης εκτάσεις με σπουδαίο οικολογικό, παλαιοντολογικό, γεωμορφολογικό ή άλλο ενδιαφέρον. Η θεσμοθέτησή τους υλοποιήθηκε βάσει του δασικού κώδικα. Σήμερα έχουν κηρυχθεί 51 Διατηρητέα μνημεία της φύσης, με συνολική έκταση 16.840 εκτάρια. Η πλειονότητα των μνημείων αυτών καταλαμβάνει ελάχιστα τετραγωνικά μέτρα. Η συνολική τους έκταση αντιστοιχεί στο 0,12% της συνολικής χερσαίας έκτασης της χώρας, ενώ το θαλάσσιο τμήμα τους καταλαμβάνει έκταση ίση με 21,32 εκτάρια.

Κατάλογος Διατηρητέων Μνημείων της φύσης

- **Θαλάσσια πάρκα**

Υπάρχουν δύο θαλάσσια πάρκα με θεσμοθετημένη προστασία: το [Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου Β. Σποράδων](#) (1992) και το [Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου](#) (1999).

- **Περιοχές προστασίας**

Περιλαμβάνονται στο ευρωπαϊκό δίκτυο Natura 2000, βάσει της Κοινοτικής Οδηγίας 92/43 για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων, της άγριας πανίδας και της αυτοφυούς χλωρίδας. Πρόκειται για 234 περίπου περιοχές βιοτόπων, από τις οποίες 52 περιοχές ειδικής προστασίας για τη διατήρηση άγριων πουλιών, βάσει της κοινοτικής οδηγίας 79/409. Μεταξύ αυτών είναι:

Πίνακας 9.3: Περιοχές προστασίας

Όνομα	Νομός
Τεχνητή λίμνη Κερκίνης	Σέρρες
Περιοχή Λίμνης Ταυρωπού (Πλαστήρα)	Καρδίτσα
Δάσος Δαδιάς - Λευκίμμης - Σουφλίου	Έβρος

Πηγή: Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού

- **Υγρότοποι διεθνούς σημασίας**

Περιλαμβάνονται στη [διεθνή σύμβαση της Ramsar](#) (1971) που έχει υπογραφεί από τη χώρα μας και έχει κυρωθεί με το Ν.Δ. 191/74. Είναι οι εξής 10:

Πίνακας 9.4: Υγρότοποι διεθνούς σημασίας

Όνομα	Νομός
Αμβρακικός Κόλπος	Αιτωλοακαρνανία, Πρέβεζα, Άρτα
Δέλτα Αξιού - Λουδία -Αλιάκμονα	Θεσσαλονίκη, Ημαθία, Πιερία
Δέλτα Έβρου	Έβρος
Λιμνοθάλασσα Κοτυχίου	Ηλεία
Λίμνη Μικρή Πρέσπα	Φλώρινα
Λίμνη Βιστωνίς, Πόρτο Λάγος, Λίμνη Ισμαρίς(Μητρικού) καιλιμνοθάλασσες Μέσης	Ροδόπη, Ξάνθη
Λίμνες Κορώνεια και Βόλβη	Θεσσαλονίκη
Λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου	Αιτωλοακαρνανία
Δέλτα Νέστου καιπαρακείμενες λιμνοθάλασσες	Ξάνθη

Πηγή: Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού

3) Τοπικό επίπεδο

Η ανάδειξη της τοπικής ταυτότητας με την συμμετοχή του ντόπιου πληθυσμού, αποτελεί βασικό στοιχείο για τη σύμμετρη κατανομή των τουριστών στο χώρο και χρόνο. Έτσι, ο ντόπιος πληθυσμός μπορεί να ευαισθητοποιηθεί μέσω σωστής ενημέρωσης και να έχει ουσιαστικό ρόλο στην προώθηση της ανάπτυξης. Με την προϋπόθεση ότι η τουριστική ανάπτυξη θα γίνει ορθολογικά και όχι ανεξέλεγκτα

Βασικά στοιχεία μιας στρατηγικής που αναγνωρίζει τα σημεία αυτά είναι :

- Η εφαρμογή και τήρηση περιβαλλοντικών προτύπων.
- Η θέσπιση κανόνων και ο έλεγχος, η προώθηση ήπιων μορφών ενέργειας.
- Η δημιουργία προστατευτικών ζωνών.
- Η ευαισθητοποίηση των τουριστών και των κατοίκων σε περιβαλλοντικά θέματα.

9.8 Μέσα εφαρμογής βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης

Η εφαρμογή της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης περιέχει πολλές δυσκολίες¹¹. Αρκετά από τα προβλήματα μεθόδου που παρουσιάζονται είναι αποτέλεσμα της αδυναμίας χωρικής συσχέτισης κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων, όπως ο τουρισμός. Εργαλεία τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν είναι μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ο σχεδιασμός, η ενθάρρυνση του ανταγωνισμού για τις επιχειρήσεις οι οποίες προωθούν ενέργειες βιώσιμου τουρισμού. Επίσης, η agenda 21 για τις επιχειρήσεις και την βιομηχανία, όπως διαμορφώθηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού, συμβουλεύει στη μελέτη και επικέντρωση των

¹¹ X. Κοκκώσης, Π.Τσάρτας, «Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική, 2001, σελ 206

περιβαλλοντικών, κοινωνικών, οικονομικών κριτηρίων σαν αναπόσπαστο στοιχείο διαχειριστικών αποφάσεων. Αυτό σημαίνει ότι οι δραστηριότητες μιας επιχείρησης θα επηρεάζονται από το περιβαλλοντικό πρόγραμμα.

Πίνακας 9.5 : Green Globe

Διεθνές πρόγραμμα περιβαλλοντικής διαχείρισης και ευαισθητοποίησης του κοινού, ξεκίνησε το 1992 με πρωτοβουλία του Συμβουλίου Παγκόσμιου Τουρισμού και Ταξιδιών.

Στόχος είναι να παρέχει ενημέρωση για μέσα χαμηλού κόστους για τις επιχειρήσεις που ασχολούνται με τον τουρισμό, έτσι ώστε να βελτιώσουν την πολιτιστική και περιβαλλοντική τους συμπεριφορά.

Μέλη είναι ταξιδιωτικοί πράκτορες, ξενοδοχειακές αλυσίδες, αεροπορικές εταιρείες, εταιρίες ενοικίασης αυτοκινήτων.

Πηγή Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Τουρισμός και Περιβάλλον, Στρασβούργο 1992

Πίνακας 9.6 : Σφραγίδες περιβαλλοντικής ποιότητας

«Περιβαλλοντική σφραγίδα ποιότητας»(Environmental quality seal), της γερμανικής ένωσης ξενοδόχων και ιδιοκτητών εστιατορίων.

«Μπλε χελιδόνι της σύμφωνης ταξιδιωτικής ομάδας»(Blue swallow of the travel compatibly group), για τους ταξιδιωτικούς πράκτορες.

«Πράσινη αποσκευή»(Green suitcase), της ένωσης οικολογικού τουρισμού στην Ευρώπη.

Πηγή: Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Τουρισμός και Περιβάλλον, Στρασβούργο 1992

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10^ο

Σχεδιασμός για το περιβάλλον και πρόληψη επιπτώσεων

10.1 Σχεδιασμός για το περιβάλλον

Η ανάπτυξη του τουρισμού αφορά όλους όσους ασχολούνται με αυτόν και επηρεάζει και άλλους οικονομικούς φορείς και το περιβάλλον γενικότερα. Όταν η ανάπτυξη του τουρισμού δεν αναπτύσσεται αρμονικά με άλλους τομείς, τότε εμφανίζονται προβλήματα και μεγάλα κόστη που μπορούν να επηρεάσουν την εξέλιξη της τουριστικής ανάπτυξης. Έτσι, είναι απαραίτητο να εξασφαλίζονται οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την σωστή ανάπτυξη του τουρισμού σύμφωνα με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης..

Η εξασφάλιση επιτυγχάνεται αρχικά με τον σχεδιασμό¹. Ο σχεδιασμός είναι προσπάθεια από μέρους της κοινωνίας για παρέμβαση με βάση κανόνες, μέτρα, ρυθμίσεις για να κατευθύνει την τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής προς μια επιθυμητή κατεύθυνση. Η αποτελεσματικότητα αυτής της παρέμβασης εξαρτάται από παράγοντες όπως η ύπαρξη στρατηγικής, σχεδίου και προγράμματος, η διαθεσιμότητα των αναγκαίων μέσων και πόρων, η εφαρμογή του σχεδίου και προγράμματος. Ο σχεδιασμός ωθεί τις ενέργειες σε στόχους υιοθετώντας τα χαρακτηριστικά, τα προβλήματα και τις προοπτικές ανάπτυξης του τουρισμού. Ο σχεδιασμός είναι η συγκρότηση πολιτικής για την ανάπτυξη και οργάνωση στο χώρο του τουρισμού, καθώς λαμβάνονται αποφάσεις για ενέργειες, έτσι ώστε να επιτύχει στόχους που προκύπτουν μετά από την ανάλυση των προβλημάτων.

Από τα βασικότερα χαρακτηριστικά του σχεδιασμού είναι η πρόληψη, αφού στοχεύει στην οργάνωση του τρόπου με τον οποίο αναπτύσσεται ο τουρισμός.

- ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 13

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΜΕΣΩ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ

Στη Μ. Βρετανία και στην Ολλανδία υπάρχει ένα ιδιαίτερα αποτελεσματικό σύστημα για εκπόνηση τοπικών αναπτυξιακών σχεδίων, τα οποία λαμβάνουν υπόψη τις εθνικές κατευθυντήριες γραμμές όσον αφορά το σχεδιασμό σε παράκτιες περιοχές. Σύμφωνα με αυτές, περιοχές οι οποίες έχουν μείνει ανέπαφες δεν θα χρησιμοποιούνται για αναπτυξιακά σχέδια αφού αυτή η ανάπτυξη μπορεί να επεκταθεί σε ήδη αναπτυγμένες περιοχές. Με βάση αυτόν τον περιορισμό, το κόστος αγοράς αυτών των περιοχών παραμένει μικρό, καθιστώντας δυνατή την προστασία τους.

¹ Χ. Κοκκώσης, Π. Τσάρτας, «Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική, 2001, σελ. 214-216

10.1.1 Είδη και χαρακτηριστικά σχεδιασμού

Υπάρχουν διάφοροι τρόποι προσέγγισης του σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης, οι οποίοι εφαρμόζονται σε συνδυασμό. Τέτοια είδη είναι τα παρακάτω :

1) Ολοκληρωμένος σχεδιασμός

Ο τουρισμός είναι ένα ολοκληρωμένο σύστημα και ο τουριστικός τομέας είναι μέρος της συνολικής αναπτυξιακής πολιτικής. Τα τοπικά σχέδια είναι ενταγμένα στην εθνική και περιφερειακή τουριστική πολιτική και στα σχέδια τουριστικής ανάπτυξης.

2) Συνεχής σχεδιασμός

Το σχέδιο πρέπει να ανταποκρίνεται στις μεταβαλλόμενες συνθήκες, αλλά κάθε αλλαγή που αποφασίζεται θα πρέπει να γίνεται στο πλαίσιο επίτευξης των αναπτυξιακών στόχων και των αρχών βιώσιμης ανάπτυξης. Οι βραχυπρόθεσμες προτάσεις παρέχουν ακριβή καθοδήγηση, ενώ οι μακροχρόνιες είναι γενικότερου χαρακτήρα.

3) Στρατηγικός σχεδιασμός

Αυτό το είδος επικεντρώνεται περισσότερο στην αναγνώριση και επίλυση προβλημάτων. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί αποτελεσματικά στο πλαίσιο του μακροπρόθεσμου σχεδιασμού και διαμόρφωσης πολιτικής. Αφορά στην κατάρτιση ενεργειών και δίνει έμφαση στον τρόπο με τον οποίο θα αντιμετωπιστούν οι αλλαγές.

4) Περιβαλλοντικός σχεδιασμός

Η τουριστική ανάπτυξη σχεδιάζεται με τρόπο φιλικό προς το περιβάλλον, έτσι ώστε να προστατεύονται οι φυσικοί και πολιτισμικοί πόροι, να μην δημιουργούνται έντονα περιβαλλοντικά και κοινωνικά προβλήματα, να διατηρείται η ποιότητα του περιβάλλοντος της περιοχής και να διασφαλίζεται η ικανοποίηση των τουριστών.

5) Εφαρμόσιμος σχεδιασμός

Η τουριστική ανάπτυξη σχεδιάζεται με τέτοιο τρόπο που να μπορεί να εφαρμοστεί ρεαλιστικά. Ο σχεδιασμός πρέπει να εφαρμόζει τις σύγχρονες και δημιουργικές αρχές ανάπτυξης. Επίσης, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η πολιτική πραγματικότητα, αλλά μακροπρόθεσμοι αναπτυξιακοί στόχοι και πολιτικές δεν θα πρέπει να συμβιβάζονται.

10.2 Πρόληψη επιπτώσεων και αναζήτηση προτύπων οργάνωσης τουριστικής ανάπτυξης

Στην αναζήτηση μιας στρατηγικής για την τουριστική ανάπτυξη και στην προσπάθεια για μείωση των αρνητικών επιδράσεων², απαραίτητη είναι η εκτίμηση των αναμενόμενων επιπτώσεων σε μια περιοχή και η θέσπιση κανόνων και ανάληψη δράσεων για την όσο το δυνατόν καλύτερη οργάνωση του τρόπου με τον οποίο αναπτύσσεται ο τουρισμός.

Όσον αφορά την εκτίμηση των επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης, εξετάζονται συγκεκριμένοι παράγοντες. Η προέλευση των τουριστών παρουσιάζει ενδιαφέρον στην περίπτωση μελέτης των κοινωνικών και πολιτισμικών επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης. Ο τόπος προέλευσης των τουριστών προσδιορίζει και το είδος του τουρισμού, τον τύπο καταλυμάτων, το εισόδημά του και το ύψος των τουριστικών δαπανών.

Στη μελέτη των περιβαλλοντικών επιπτώσεων το ενδιαφέρον εστιάζεται στα παρακάτω :

- Το στάδιο ανάπτυξης της τουριστικής δραστηριότητας (αρχικό, στάδιο κορεσμού).
- Το είδος των εγκαταστάσεων (μέγεθος τουριστικών μονάδων, κατηγορία).
- Την ύπαρξη τεχνικής υποδομής (οδικό δίκτυο, τηλεπικοινωνίες).
- Την ύπαρξη οικονομικών δραστηριοτήτων που έχουν άμεση σχέση με την τουριστική δραστηριότητα (εστιατόρια, τουριστικά γραφεία, ενοικιάσεις αυτοκινήτων)

Η εποχικότητα της τουριστικής δραστηριότητας παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Οι παράκτιες περιοχές, ανεξάρτητα από την περίοδο λειτουργίας τους, εμφανίζουν τις μεγαλύτερες πληρότητες κατά τη διάρκεια της καλοκαιρινής περιόδου, που είναι η εποχή της τουριστικής αιχμής. Επομένως, οι επιπτώσεις στο περιβάλλον, που πολλές φορές είναι αποτέλεσμα της έντονης πίεσης που δέχονται οι περιβαλλοντικοί πόροι, είναι σε αρκετές περιπτώσεις ίδιες.

Το στάδιο τουριστικής ανάπτυξης παρέχει την δυνατότητα εξαγωγής πολύτιμων συμπερασμάτων σχετικά με τα οικονομικά οφέλη για τις παράκτιες περιοχές. Μπορούν όμως, να προκύψουν και συμπεράσματα για τις πιθανές περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Ένα σύστημα που βρίσκεται σε στάδιο κορεσμού μπορεί να αντιμετωπίζει προβλήματα όπως ηχορύπανση, ρύπανση της θάλασσας, κυκλοφοριακά προβλήματα, ενώ ένα σύστημα σε στάδιο μεγάλης ανάπτυξης μπορεί να αντιμετωπίζει προβλήματα όπως η προστασία οικοσυστημάτων από την πίεση για δόμηση. Άρα, ανάλογα με το στάδιο τουριστικής ανάπτυξης, το είδος και η ένταση των περιβαλλοντικών προβλημάτων ποικίλλουν.

² Χ. Κοκκώσης, Π. Τσάρτας, «Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον», εκδόσεις Κριτική, 2001, σελ 219

ΕΝΟΤΗΤΑ 3^Η

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11^Ο

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Ο τουρισμός μπορεί να χρησιμεύσει σαν ένα «κανάλι» (όχι όμως το μόνο) μέσα από το οποίο προβάλλονται στις υποανάπτυκτες χώρες υποδοχής τουριστών τα καταναλωτικά και κυρίως τα κοινωνικά και πολιτιστικά πρότυπα των αναπτυγμένων χωρών αποστολής τουριστών.

Ο τουρισμός αναπτύχθηκε ταχύτατα μεταπολεμικά, γιατί οι κρατικοί φορείς θεώρησαν ότι μπορεί να γίνει βασική πηγή κάλυψης των βραχυπρόθεσμων αναγκών σε συνάλλαγμα. Αυτή η γρήγορη ανάπτυξη στηρίχτηκε στην κρατική βοήθεια. Ο τρόπος αναπτύξεως ήταν ασυντόνιστος και δεν συνέδεσε λειτουργικά τον τομέα του τουρισμού με μακροχρόνια αναπτυξιακά προγράμματα άλλων κλάδων της οικονομίας.

Η κοινωνική αλλαγή συνήθως αφορά την ύπαιθρο και όχι τα αστικά κέντρα. Η αιτία αυτής της διαπίστωσης βρίσκεται στο γεγονός, ότι τα αστικά κέντρα, από πλευράς κρατικής, οικονομικής, πολιτικής, επιλέγονται ως χώροι – πόλοι βιομηχανικής ανάπτυξης, ανεξάρτητα από το γεγονός, ότι μετά την εκβιομηχάνιση ακολουθεί και η τουριστική ανάπτυξη.

Η συγκεκριμένη ενότητα ασχολείται με το ζήτημα των κοινωνικών επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης στον τόπο υποδοχής τουριστών. Με την έννοια «κοινωνικές επιπτώσεις»¹ περιγράφονται οι ποικίλες και συχνά αλληλοσυγκρουόμενες, άμεσες ή έμμεσες κοινωνικές αλλαγές που επιφέρει ο τουρισμός στην κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική και περιβαλλοντική δομή του τόπου υποδοχής. Οι αλλαγές αυτές οδηγούν στη δημιουργία - ειδικότερα στις αγροτικές περιοχές – μιας εντελώς νέας κοινωνικής δομής που κύριο χαρακτηριστικό της είναι τα αστικού τύπου κοινωνικά, πολιτιστικά και καταναλωτικά πρότυπα.

Οι κυριότερες διαφοροποιήσεις που επιφέρουν οι κοινωνικές αλλαγές είναι οι ακόλουθες:

- **Αλλαγές στα ήθη και τα έθιμα**, οι οποίες έχουν καθοριστικό χαρακτήρα, διότι παραλλάσσουν τα κοινωνικά δεδομένα της περιοχής, επηρεάζουν σοβαρότατα τους ανθρώπους, τους θεσμούς, την οικογένεια και την κοινωνία.

¹ Τσάρτας. Π, Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό, Εξάντας Αθήνα 1998, σελ 210

- **Αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις**, οι οποίες γίνονται βαθμιαία εμφανείς στην τοπική κοινωνία, με την αριθμητική αύξηση των εργασιακών θέσεων, με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, με την εγκατάλειψη του αγροτικού τρόπου ζωής, όπου υπάρχει, την αναζήτηση και εύρεση δεύτερης εργασίας για τη συμπλήρωση του εισοδήματος, δημιουργώντας μια έντονη εργασιακή και επαγγελματική κινητικότητα με συνεχή αναπτυξιακή πορεία μέχρι – αλλά και μετά – την ολοκλήρωση της τουριστικής ανάπτυξης.
- **Αλλαγές στη χωροταξία – περιβάλλον**, οι οποίες στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων είναι καταλυτικές, αφού αλλάζουν ριζικά την όλη πολεοδομική και αρχιτεκτονική εικόνα της περιοχής, μιας και πολλαπλασιάζονται οι οικοδομές και τα εμπορικά καταστήματα. Συχνά δε η καταστροφή του περιβάλλοντος (ιδίως στην ξηρά και τη θάλασσα) είναι τόσο ραγδαία που μπορεί να γίνει λόγος για ολοκληρωτική καταστροφή, ενώ η υπάρχουσα υποδομή του τόπου (αποχέτευση, συγκοινωνιακό δίκτυο, ηλεκτροδότηση, κ.λπ.) δεν είναι σε θέση να αντεπεξέλθει στον δεκαπλασιασμό του πληθυσμού στη διάρκεια της τουριστικής περιόδου.
- **Αλλαγές στην οργανωτική – διοικητική δομή**, καθώς η εμφάνιση του τουρισμού οδηγεί στη συσπείρωση των ντόπιων παραγόντων, στην ανάπτυξη τοπικών πρωτοβουλιών τόσο από τους κατοίκους όσο και από τους επαγγελματικούς φορείς σε θέματα εκπαίδευσης, περιβάλλοντος, διεθνούς προβολής, που ενισχύουν τον κοινωνικό ιστό και συμβάλλουν στην ανάπτυξη.
- **Αλλαγές στην τοπική οικονομία**, καθόσον μέσω και δια του τουρισμού αλλάζουν ριζικά τα οικονομικά δεδομένα, δημιουργούνται νέες οικονομικές τάξεις, ισχυροποιούνται οι ασχολούμενοι με τον τουρισμό σε σχέση με όλες τις άλλες κοινωνικοοικονομικές τάξεις, ενισχύεται η μεσαία οικονομική τάξη και παραμελούνται οικονομικές δραστηριότητες που είχαν παραδοσιακά εδραιωθεί στην τοπική κοινωνία.

11.1 Τουρισμός και τοπική κοινωνία

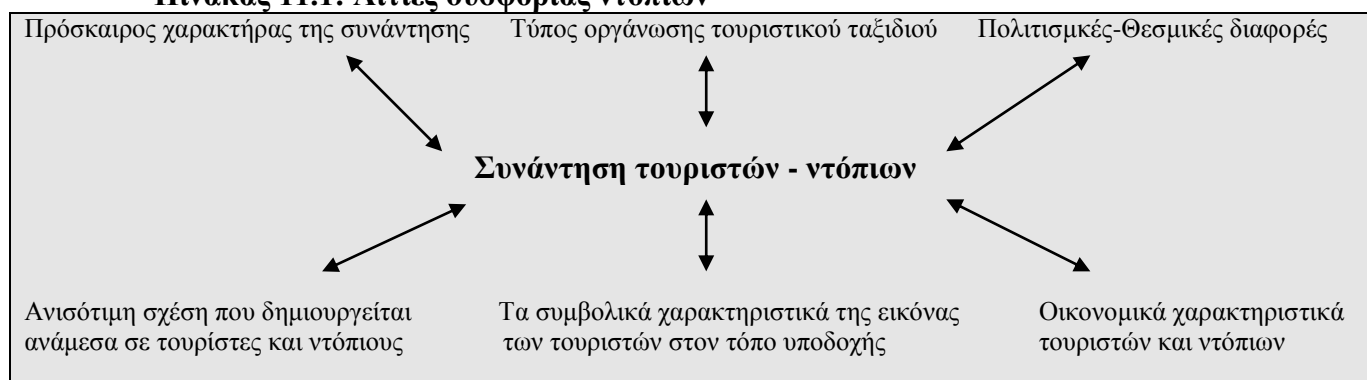
Οι αισιόδοξοι μελετητές του τουρισμού θεωρούν θετικό το γεγονός ότι ο τουρισμός φέρνει σε επαφή λαούς με διαφορετικά ήθη, έθιμα και κουλτούρα και έτσι συμβάλλει στη βελτίωση της διεθνούς κατανόησης. Η θετική ή αρνητική έκβαση όμως της «συνάντησης» του τουρίστα με τον ντόπιο² εξαρτάται από ορισμένους σημαντικούς παράγοντες, όπως:

- 1) Τη μεγάλη διαφορά στο σύστημα αξιών (θρησκεία – ήθη – έθιμα).
- 2) Τη μεγάλη διαφορά στο οικονομικό επίπεδο ανάμεσα στο τουρίστα και τον ντόπιο.

² Τσάρτας. Π, Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό, Εξάντας Αθήνα 1998, σελ 212-216

- 3) Την ανισότιμη σχέση του τουρίστα με τον ντόπιο που στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην εξυπηρέτηση του πρώτου από τον δεύτερο.
- 4) Τον τύπο του τουρισμού (εάν είναι μαζικός ή όχι).
- 5) Τον πρόσκαιρο χαρακτήρα της συνάντησης
- 6) Συμβολικά χαρακτηριστικά της «εικόνας» του τουρίστα στον τόπο υποδοχής

Πίνακας 11.1: Αιτίες δυσφορίας ντόπιων

Πηγή: Τσάρτας, Π, Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό, Εξάντας Αθήνα 1998, σελ 212

Οι δύο πρώτοι παράγοντες έχει αποδεχτεί ότι είναι ιδιαίτερα σημαντικοί. Όπου δεν υπεισέρχονται (τουρίστας από ανεπτυγμένη χώρα που επισκέπτεται ανεπτυγμένη χώρα), τότε η τοπική δυσφορία είναι μικρή έως ανύπαρκτη. Αντίθετα, πολλά είναι τα παραδείγματα δυσφορίας από τις αναπτυσσόμενες χώρες, όπου ισχύουν αυτοί οι δύο παράγοντες. Οι περισσότερες από αυτές τις χώρες έχουν θεσμικά και πολιτιστικά συστήματα αξιών και οργάνωσης της κοινωνικής ζωής διαφορετικά από αυτά που επικρατούν στις χώρες των τουριστών που τις επισκέπτονται. Η θρησκεία, τα ήθη, τα έθιμα, οι τρόποι συμπεριφοράς, οι τύποι κοινωνικής οργάνωσης, ο τοπικός πολιτισμός αποτελούν παραμέτρους ιδιαίτερα σημαντικές στην κοινωνική δομή των χωρών αυτών. Ιδιαίτερη σημασία αποκτούν οι διαφορές στο πολιτισμικό και θεσμικό πλαίσιο για τους ντόπιους επειδή συχνά οι τουρίστες με τη συμπεριφορά τους δεν συμβαδίζουν με τα τοπικά ήθη και έθιμα. Άρα, οι δυνατότητες επικοινωνίας των τουριστών με τους ντόπιους περιορίζονται από το πλαίσιο που θέτουν αυτές οι διαφορές. Επομένως, η συνάντηση των τουριστών με τους ντόπιους στις αναπτυσσόμενες χώρες εξαρτάται από το σεβασμό των τουριστών στις πολιτισμικές και κοινωνικές ιδιομορφίες των κοινωνιών αυτών.

Για τους ντόπιους ο τουρίστας θα είναι πάντοτε ο πλούσιος που καταναλώνει και επιδεικνύεται.(π.χ όσα καταναλώνει ένας μέσος τουρίστας στην Τυνησία σε μία εβδομάδα ισούνται με αυτά που τρώνε σ' ένα ολόκληρο χρόνο δύο στους τρεις Τυνησιοί³). Σ' αυτές τις

³ De Cadet Em, Les effets socio-culturels du tourisme en Tunisie, Banque Mondiale – UNESCO 1979

κοινωνίες η φτώχεια είναι η καθημερινή πραγματικότητα αλλά και το πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπίσουν οι κάτοικοί τους. Όταν λοιπόν η παρουσία των τουριστών συνοδεύεται με υψηλή καταναλωτική δαπάνη, τότε η δυνατότητα να υπάρξει αυτή η επικοινωνιακή συνάντηση με τους ντόπιους απομακρύνεται ή γίνεται πολύ δύσκολη. Αυτή η συμπεριφορά των τουριστών οδηγεί συχνά στην ενίσχυση των φαινομένων κοινωνικής ανομίας με στόχο τους ίδιους (ληστείες, βιαιοπραγίες) και η αντίδραση του τουρίστα είναι συχνά αμυντική: αποκλείει κάθε «γέφυρα» επικοινωνίας με τους ντόπιους. Το αποτέλεσμα είναι ο τουρίστας να μη γνωρίζει ούτε τα ήθη ούτε τον πολιτισμό της χώρας που επισκέπτεται.

Ο μαζικός τουρισμός δημιουργεί δυσφορία στους ντόπιους, επειδή είναι συνήθως οργανωμένος και ουδέτερος και δεν υπάρχει επαφή τουρίστα και ντόπιου. Η ανάπτυξη όμως των οργανωμένων υποδομών του τουρισμού επηρεάζει καθοριστικά αυτή τη σχέση πρόσωπο με πρόσωπο που έχει δημιουργηθεί στα πρώτα στάδια της τουριστικής ανάπτυξης. Ο τουρίστας ακολουθεί με αυτόν τον τρόπο ένα σχετικά ομοιόμορφο προδιαγραμμαμένο πρόγραμμα στο οποίο πολλές φορές λείπει ο ελεύθερος χρόνος. Οι ντόπιοι αντιτίθενται κυρίως σ' αυτόν το τύπο του τουρισμού που δημιουργεί κλειστά «γκέτο» στα οποία ο τουρίστας έρχεται σε επαφή μόνο με άλλους τουρίστες, ενώ η επαφή του με τους κατοίκους περιορίζεται στο προσωπικό των ξενοδοχείων. Ένα άλλο πρόβλημα που δημιουργεί αυτό ο τύπος τουρισμού είναι η μαζικοποίηση του τουρισμού. Ειδικότερα σε τουριστικές περιοχές ή σε αστικά κέντρα με πλούσιους πολιτιστικούς πόρους η τουριστική κίνηση είναι πολύ μεγάλη και δημιουργεί αξεπέραστα εμπόδια και φραγμούς στη διάθεση για επικοινωνία που μπορεί να εκδηλώνεται είτε από τους ντόπιους είτε από τους τουρίστες. Όταν δεν πραγματοποιείται, είτε γίνεται με αποσπασματικό τρόπο, έχει σαν αποτέλεσμα να υπάρχουν λαθεμένες εικόνες των μεν για τους δε και να ενισχύεται ένα κλίμα καχυποψίας που δημιουργείται κατά κύριο λόγο στους ντόπιους λόγω της εξαρτησιακής σχέσης που έχουν από το τουρισμό.

Για την ανισότιμη σχέση του τουρίστα με τον ντόπιο, σχέση στην οποία στηρίζεται ο τουρισμός, έχει υποστηριχθεί πως οι πρώτες επιπτώσεις του τουρισμού είναι οι ατομικές και συλλογικές προσαρμογές που κάνουν οι ντόπιοι σε σχέση με τις λειτουργίες εξυπηρέτησης. (η εκμάθηση ξένων γλωσσών από τους κατοίκους της χώρας υποδοχής, ενώ οι τουρίστες σπάνια μιλούν την γλώσσα της χώρας που επισκέπτονται.) Ας ληφθεί υπόψη ότι αυτές οι προσαρμογές αφορούν συνήθως περιοχές με αγροτική κοινωνική και παραγωγική δομή καθώς και ότι γίνονται σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα, την τουριστική περίοδο.

Ο τουρίστας πιέζεται χρονικά από το γεγονός ότι τα ταξίδια έχουν πολλές φορές μικρή διάρκεια, ενώ παράλληλα η επαφή του είναι αποσπασματική και μεταβατική εφ' όσον τις περισσότερες φορές διαρκεί όσο τα συγκεκριμένα πλαίσια οργάνωσης του ταξιδιού το επιτρέπουν, π.χ στα οργανωμένα ταξίδια οι επαφές αυτές είναι λίγες και μικρής διάρκειας και κατά κύριο λόγο αφορούν τα άτομα που εργάζονται κυρίως στα ξενοδοχεία, τα καταστήματα και τα μεταφορικά μέσα. Ο πρόσκαιρος αυτός χαρακτήρας συχνά αποτρέπει τους τουρίστες από το να επιχειρήσουν καν τη γνωριμία με τους κατοίκους. Άρα η επικοινωνία αυτή κυριαρχείται από επιφανειακά και εμπορικά χαρακτηριστικά και ανάλογα διαμορφώνει και τις αντιλήψεις αυτών που συμμετέχουν σε αυτήν. Οι τουρίστες είναι επιφυλακτικοί ως προς τις προθέσεις και τις διαθέσεις των ντόπιων θεωρώντας ότι αποσκοπούν μόνο στα χρήματά τους, ενώ οι ντόπιοι πάλι τείνουν να εμπορικοποιούν τη σχέση με τους τουρίστες οριοθετώντας την στο επίπεδο μίας αγοροπωλησίας.

Οι ντόπιοι επηρεάζονται από ορισμένα χαρακτηριστικά των τουριστών στα οποία συχνά αποδίδουν νοήματα που δεν σχετίζονται καθόλου με την πραγματικότητα. Αυτό ισχύει περισσότερο στις αναπτυσσόμενες χώρες ή στις χώρες με παραδοσιακή αγροτική δομή. Σε αυτές τις περιπτώσεις ο τουρίστας προβάλλει συχνά την εικόνα που οι ντόπιοι έχουν προδημιουργήσει για τη χώρα αποστολής τους. Ουσιαστικά οι τουρίστες ταυτίζονται με σύμβολα και εικόνες που οι ντόπιοι έχουν γνωρίσει μέσω της λειτουργίας των ΜΜΕ ή των ταξιδιών τους στις αναπτυγμένες χώρες. Αυτή όμως η ταύτιση οδηγεί τους κατοίκους των αναπτυσσόμενων περιοχών σε λανθασμένα συμπεράσματα για τα κοινωνικά πρότυπα των τουριστών. Ο τουρίστας εμφανίζεται να διασκεδάζει και να καταναλώνει πολύ περισσότερο στη διάρκεια των διακοπών, γεγονός που οι ντόπιοι εκτιμούν ως έκφραση ενός κοινού, για όλους τους τουρίστες, προτύπου ζωής και συμπεριφοράς. Αυτό γίνεται πολλές φορές αιτία οι ντόπιοι να απομακρύνονται από την ιδέα της επικοινωνίας ή επαφής με τους τουρίστες θεωρώντας ότι εκπροσωπούν έναν άλλο κοινωνικό χώρο τον οποίο οι ίδιοι δεν μπορούν να πλησιάσουν.

Πρέπει όμως να τονιστεί ότι για τους κατοίκους πολλών τουριστικών περιοχών η αντίθεσή τους με τους τουρίστες αφενός και τα κέρδη που αυτοί φέρνουν αφετέρου δημιουργούν μια σχέση «κυκλοθυμική» που τελικά είναι μια σχέση εξάρτησης.

Εκτός όμως από τους ντόπιους και οι τουρίστες πολλές φορές δυσφορούν. Τις περισσότερες φορές δυσανασχετούν γιατί έρχονται σε έναν τόπο με προκατασκευασμένες εικόνες (διαφήμιση) που δεν επαληθεύονται. Έτσι θεωρούν συχνά ότι οι ντόπιοι τους φέρονται άσχημα ή τους «κλέβουν».

Οι επιπτώσεις είναι περισσότερο δυσμενείς όταν υπεισέρχονται οι παράγοντες που προαναφέραμε δηλαδή: μεγάλη διαφορά στο σύστημα αξιών και στο οικονομικό επίπεδο και ο μαζικός τουρισμός.

Έχουμε διάφορους τύπους τουρίστα:

- 1) τον τουρίστα – εξερευνητή
- 2) τον ελίτ τουρίστα
- 3) τον εκκεντρικό τουρίστα
- 4) τον μεμονωμένο τουρίστα
- 5) Αρχικά στάδια μαζικού τουρισμού (οι τουρίστες ταξιδεύουν ακόμη μόνοι ή σε μικρές ομάδες. Η ροή τουριστών προς τη χώρα υποδοχής αυξάνεται σταθερά)
- 6) Μαζικό τουρισμό (οι τουρίστες ταξιδεύουν οργανωμένα σε ομάδες. Οι ρυθμοί του τουριστικού πλήθους είναι υψηλοί και αυξανόμενοι)
- 7) Τουρισμό Charter (η πιο οργανωμένη μορφή μαζικού τουρισμού)

Οι τέσσερις πρώτοι τύποι συγκεκριμένου είδους τουρίστα δεν επηρεάζουν αρνητικά τον τοπικό πολιτισμό και αυτό γιατί συνήθως ταξιδεύουν σε μικρές ομάδες, ενδιαφέρονται να «ανακαλύψουν» τις ιδιαιτερότητες του τοπικού πολιτισμού και προσαρμόζονται εύκολα στα πρότυπά του. Αντίθετα οι τρεις τελευταίοι τύποι τουρισμού επηρεάζουν αρνητικά τον τοπικό πολιτισμό. Οι τουρίστες ταξιδεύουν σε ομάδες ή σε γκρουπ και δεν ενδιαφέρονται για τον τοπικό πολιτισμό αλλά περιμένουν να βρουν ανέσεις δυτικού τύπου. Αυτοί οι τύποι τουρισμού δημιουργούν την τοπική δυσφορία και ευθύνονται για την εμπορικοποίηση της παράδοσης.

11.2 Φορείς κοινωνικής αλλαγής

Οι ομάδες αυτές⁴ δημιουργούν το πλαίσιο ώστε να αρχίσει η διαδικασία της συνολικότερης κοινωνικής αλλαγής της τοπικής κοινωνίας. Ο ρόλος των φορέων της κοινωνικής αλλαγής είναι καταλυτικός στην αρχική φάση της τουριστικής ανάπτυξης όπου και διαμορφώνονται συγκροτημένα οι απόψεις και θέσεις των κατοίκων για την τουριστική ανάπτυξη στην περιοχή.

Οι περισσότερες επιδράσεις – άμεσες ή έμμεσες – προέρχονται από τις ιδιωτικές εταιρείες του τουρισμού, είτε μέσω της παρουσίας τους στην περιοχή, είτε λόγω της διαφήμισης που κάνουν, είτε λόγω του ρόλου που διαδραματίζουν στην προώθηση σε διεθνές επίπεδο της τουριστικής ανάπτυξης με στόχο τη διαρκή επέκταση σε νέες αγορές. Οι υπόλοιποι

⁴ Τσάρτας, Π, Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό, Εξάντας Αθήνα 1998, σελ 229-235

παράγοντες παίζουν έναν λιγότερο σημαντικό ρόλο επηρεάζοντας ορισμένους μόνο από τους φορείς της κοινωνικής αλλαγής.

11.2.1 Επηρεαζόμενοι από τον τουρισμό

Οι ομάδες που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία έρχονται σε άμεση επαφή με τους τουρίστες και μπορούν να θεωρηθούν μια κοινωνική ομάδα με ιδιόμορφα χαρακτηριστικά, κάτι που τις καθιστά περισσότερο ευάλωτες στις αλλαγές που επιφέρει ο τουρισμός. Αυτές οι ομάδες είναι:

α) Οι νέοι

Οι νέοι εμφανίζονται ως οι ευαίσθητοι δέκτες των πολιτισμικών και κοινωνικών μηνυμάτων του τουρισμού. Επιπλέον, είναι συνήθως αυτοί που έρχονται ευκολότερα σε επαφή με τους τουρίστες ακολουθώντας πολλές φορές και τον τρόπο ζωής τους ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τη διασκέδαση, το ντύσιμο ή τις καταναλωτικές επιλογές τους. Στην περίπτωση ιδιαίτερα των απομονωμένων γεωγραφικά περιοχών ή των αναπτυσσομένων χωρών ο τουρισμός θεωρείται από τους νέους αυτό που μεταφορικά θα μπορούσαμε να ονομάσουμε «το παράθυρο» που ανοίγεται και τους φέρνει σε άμεση επαφή με τον έξω κόσμο. Η ποιότητα της ζωής βελτιώνεται ενώ τα πρότυπα ψυχαγωγίας που είναι διαδεδομένα σε όλο τον κόσμο φτάνουν στην περιοχή με αποτέλεσμα οι νέοι να υφίστανται ένα πολιτισμικό σοκ. Ουσιαστικά διαμορφώνεται μια αντίληψη ότι ο τουρισμός είναι ο επικοινωνιακός δίαυλος μέσω του οποίου ο αναπτυγμένος κόσμος θα εγκατασταθεί στην περιοχή. Οι νέοι έχουν κάθε λόγο να εκτιμήσουν μια παρόμοια προοπτική ως θετική διέξοδο από ένα συχνά δυσοίωνο μέλλον στο οποίο η απασχόληση στις αγροτικές εργασίες ή η μετανάστευση είναι συχνά οι μόνες επιλογές που τους προσφέρονται. Το γεγονός ότι τα επαγγέλματα του τουρισμού στην αρχική τους φάση ανάπτυξης δεν απαιτούν κάποια εξειδίκευση, καθώς και ότι απαιτούν κυρίως νέο σε ηλικία προσωπικό είναι ένας επιπλέον παράγοντας θετικής αποδοχής του τομέα από τους νέους.

Ο τουρισμός προσφέρει την ευκαιρία στους νέους να μείνουν στον τόπο τους και παράλληλα να επιδιώξουν μέσω αυτού την αλλαγή της παραγωγικής και πολιτισμικής δομής του. Επισημαίνουμε ότι οι νέοι είναι πάντοτε άλλωστε περισσότερο έτοιμοι να δεχτούν κάθε καινοτομική αλλαγή, ιδιαίτερα εφόσον αν προβάλλεται και ως σύγχρονη, ριζοσπαστική. Γίνονται με αυτόν τον τρόπο μια ιδιαίτερα ισχυρή ομάδα ανάμεσα στους υπόλοιπους φορείς της κοινωνικής αλλαγής, γιατί σύντομα έρχονται σε άμεση επαφή με τους τουρίστες, είτε λόγω επαγγέλματος, είτε λόγω ηλικίας, είτε γιατί γνωρίζουν μία ξένη γλώσσα και με τη σειρά τους επηρεάζουν το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

β) Εργαζόμενοι σε τουριστικές επιχειρήσεις

Οποιασδήποτε και αν είναι η εργασιακή τους σχέση - ιδιοκτήτες ή υπάλληλοι – είναι τα άτομα που έχουν την αμεσότερη επαφή με τους τουρίστες και δέχονται τα περισσότερα μηνύματα από αυτούς. Καθοριστικός παράγοντας της αποδοχής του τουρισμού είναι η επαγγελματική τους ενασχόληση που αφενός αποτελεί πηγή εισοδημάτων και αφετέρου τους φέρνει πλησιέστερα στις εταιρείες τουρισμού οι οποίες σταδιακά εγκαθίστανται στην περιοχή. Το οικονομικό στοιχείο γίνεται ένα κυρίαρχο επιχείρημα για τα άτομα αυτής της ομάδας, επιχείρημα που ισχυροποιείται όταν ο τουρισμός είναι αλλοδαπός και άρα εισάγει συνάλλαγμα.

Η ομάδα αυτή περιλαμβάνει στους κόλπους της και άτομα τα οποία λόγω εκπαίδευσης, γλωσσομάθειας ή οικονομικής επιφάνειας γίνονται οι πρώτοι εκπρόσωποι των συμφερόντων ξένων τουριστικών επιχειρήσεων στην περιοχή. Η συμμετοχή της ομάδας αυτής στην ενεργοποίηση των κοινωνικών αλλαγών που μετατρέπουν την περιοχή σε τουριστικό θέρετρο είναι, συγκρινόμενη με τους υπόλοιπους φορείς κοινωνικής αλλαγής, καθοριστική εφόσον λειτουργεί συχνά ως μεσάζων ανάμεσα στους διεθνείς παράγοντες που προωθούν την τουριστική ανάπτυξη και στους τοπικούς πολιτικούς φορείς σχεδίασης και προγραμματισμού.

11.2.2 Επηρεάζοντες τον τουρισμό

Χαρακτηριστικό των ομάδων αυτής της κατηγορίας είναι ότι έχουν την δυνατότητα να προκαλούν αλλαγές στην κοινωνική και οικονομική δομή της κοινωνίας και ότι δρουν παράλληλα αλλά και μέσα σε αυτήν, επηρεάζοντας τα χαρακτηριστικά και την τελική εξέλιξη της τουριστικής ανάπτυξης. Αυτές οι ομάδες είναι:

α) Τουρίστες με σταθερή παρουσία στην περιοχή

Οι τουρίστες που έρχονται σε μια περιοχή συστηματικά γίνονται πολύ συχνά μια δυναμική ομάδα προβολής προτύπων και συμπεριφορών στους κατοίκους. Πολλές φορές είναι αυτοί που «ανακαλύπτουν» την περιοχή και γίνονται αιτία να γίνει ευρύτερα γνωστή. Όσοι από αυτούς σταθερά επανέρχονται στην περιοχή αποκτώντας και κοινωνικές ή οικονομικές σχέσεις με αυτήν, όπως γάμοι με ντόπιους, αγορά οικοπέδων ή σπιτιών, καταλήγουν να αποτελούν μια ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα στην τοπική κοινωνία. Το γεγονός ότι προέρχονται συνήθως από χώρα ή περιοχή περισσότερο αναπτυγμένη από την περιοχή υποδοχής, καθώς και ότι συχνά χαρακτηριστικό τους είναι το υψηλό μορφωτικό και εισοδηματικό επίπεδο, τους κατατάσσει σε μια υψηλή κοινωνική θέση στις αρχικές φάσεις της τουριστικής ανάπτυξης. Οι ντόπιοι τείνουν να τους θεωρούν μέλη της κοινωνίας, ενώ πολλές φορές οι παρεμβάσεις και οι απόψεις

τους καταλήγουν και σε ρήξεις με τους ντόπιους, πολλοί από τους οποίους τους θεωρούν πάντα ένα «ξένο σώμα» στην τοπική κοινωνία. Σε πολλές περιοχές όμως οι σταθεροί και επαναληπτικοί τουρίστες λειτουργούν ως μια ιδιαίτερη κοινωνική κατηγορία της τοπικής κοινωνίας.

β) Μετανάστες, επαγγελματίες από άλλες περιοχές της χώρας ή το εξωτερικό

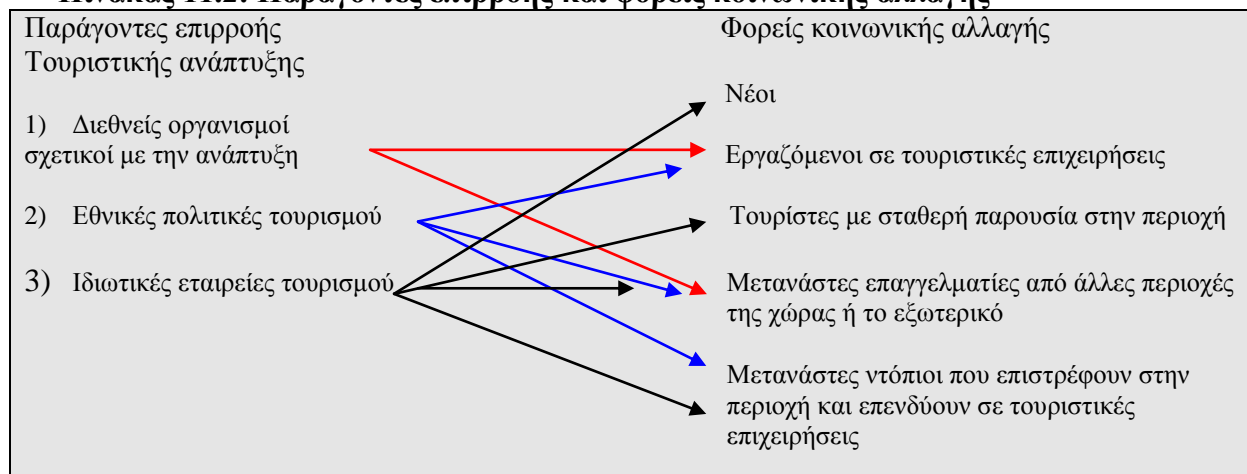
Η ανακάλυψη μιας τουριστικής περιοχής οδηγεί σε έντονη γεωγραφική και επαγγελματική κινητικότητα που στόχο έχει την περιοχή. Πολλά άτομα έρχονται για να ανοίξουν επιχειρήσεις προσδοκώντας στα γρήγορα κέρδη που θεωρούν ότι εξασφαλίζει ο τουρισμός. Παρά την ανομοιομορφία της αυτή η ομάδα παίζει σημαντικό ρόλο στην πορεία που θα πάρει η τουριστική ανάπτυξη και στις αλλαγές που επέρχονται στην τοπική κοινωνική δομή. Πολλά από τα μέλη της διαθέτουν πείρα και εκπαίδευση στον τουρισμό καταρχάς και αυτό τους φέρνει σε συγκριτικά καλύτερη θέση από τους περισσότερους ντόπιους επιχειρηματίες. Αυτό το γεγονός γίνεται παράλληλα και αιτία εισροής τεχνολογικών καινοτομιών στην περιοχή αλλά και νέων τύπων απασχόλησης. Από την ομάδα αυτή συνήθως ξεκινούν οι πρώτες προσπάθειες αλλαγής της παραγωγικής δομής της περιοχής με την ίδρυση πολλών επιχειρήσεων του τριτογενούς τομέα. Μαζί με τους ντόπιους επιχειρηματίες γίνονται πολλές φορές για τον τοπικό πληθυσμό το πρότυπο της νέας ανερχόμενης μεσαίας τάξης που πλούτισε εκμεταλλευόμενη τις ευκαιρίες που προσέφερε ο τουρισμός. Πολλές φορές οι ντόπιοι τους αντιμετωπίζουν από την αρχή με καχυποψία, η οποία γίνεται εχθρική όσο περισσότερο εμποδώνεται η οικονομική τους θέση στη νέα παραγωγική δομή του τουρισμού. Τις περισσότερες όμως φορές αυτή η ομάδα γίνεται σταδιακά μέρος της τοπικής κοινωνίας. Ένα ποσοστό από τα μέλη αυτής της ομάδας διατηρούν τα χαρακτηριστικά των οικονομικών μεταναστών, δηλαδή βλέπουν την περιοχή απλώς ως ένα χώρο ανάπτυξης των οικονομικών τους δραστηριοτήτων και παραμένουν σε αυτήν όσο διαρκεί η τουριστική περίοδος. Η άμεση σύνδεση της παρουσίας τους στην περιοχή με την τουριστική ανάπτυξη είναι και ο λόγος που πρώτοι αυτοί την εγκαταλείπουν εάν ο τουρισμός αρχίζει να φθίνει ή δεν αποδειχθεί αρκετά αποδοτικός.

γ) Μετανάστες ντόπιοι που επιστρέφουν στην περιοχή και επενδύουν σε τουριστικές περιοχές

Πρόκειται για μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα ομάδα κυρίως για τις αγροτικές περιοχές, όπου και ο ρόλος της σαν φορέα κοινωνικής αλλαγής είναι πολύ σημαντικός. Τα μέλη της, έχοντας μεταναστεύσει στα αστικά κέντρα ή το εξωτερικό για εξεύρεση κάποιας εργασίας, βλέπουν στον τουρισμό το σίγουρο εισιτήριο για μια ασφαλή παλιννόστηση στον τόπο τους. Η

εξειδίκευση που απέκτησαν σε κάποιο επαγγελματικό χώρο και η γνώση κάποιας ξένης γλώσσας, γίνονται εφόδια της επανεγκατάστασης τους στον τόπο τους. Έχοντας διατηρήσει κάποια περιουσία στην περιοχή και χρησιμοποιώντας και τις οικονομίες τους ασχολούνται με διάφορες επιχειρηματικές δραστηριότητες άμεσα ή έμμεσα συνδεδεμένες με τον τουρισμό. Μεταφέρουν συχνά στην περιοχή τις εμπειρίες τους από κοινωνίες περισσότερο οργανωμένες και τεχνολογικά αναπτυγμένες σε θέματα απασχόλησης, παροχής υπηρεσιών, υποδομών κτλ. Συμβάλλουν έτσι στη διαμόρφωση της νέας παραγωγικής δομής που είναι αναγκαία για την εξυπηρέτηση του τουρισμού, ενώ παράλληλα γίνονται και φορείς νέων ιδεών και καινοτομιών που συμβάλλουν στην εξέλιξη της τοπικής κοινωνικής δομής.

Πίνακας 11.2: Παράγοντες επιρροής και φορείς κοινωνικής αλλαγής

Πηγή: Τσάρτας, Π, Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό, Εξάντας Αθήνα 1998,σελ 228

11.3 Κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού

Το θέμα των κοινωνικών επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης, ιδιαίτερα σε αγροτικές περιοχές με κλειστή και παραδοσιακή κοινωνική δομή, έχει μελετηθεί συστηματικά από την κοινωνιολογία του τουρισμού. Οι επιδράσεις αυτές⁵ προκύπτουν όταν ο τουρισμός φέρνει αλλαγές στα συστήματα αξιών και ηθών, έτσι απειλεί την γηγενή ταυτότητα. Επιπλέον αλλαγές επέρχονται στη διάρθρωση της κοινωνίας, των οικογενειακών σχέσεων, στον συλλογικό παραδοσιακό τρόπο ζωής και στην ηθική συμπεριφορά. Ο τουρισμός μπορεί όμως επίσης να προκαλέσει θετικές επιρροές καθώς μπορεί να λειτουργήσει ως προωθητικός παράγοντας ειρήνης, να καλλιεργήσει αίσθημα υπερηφάνειας των πολιτιστικών παραδόσεων και ακόμα βοηθά να μειωθεί η μετακίνηση στα αστικά κέντρα δημιουργώντας θέσεις εργασίας

⁵ Τσάρτας, Π, Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό, Εξάντας Αθήνα 1998, σελ 257-265

στις τοπικές κοινωνίες. Όπως συχνά συμβαίνει όταν έρχονται σε επαφή διαφορετικοί πολιτισμοί υπάρχει ασάφεια ως προς το περιεχόμενο των κοινωνικό – πολιτιστικών επιδράσεων που προκαλεί ο τουρισμός, διότι κάποιιοι τις θεωρούν θετικές ενώ άλλοι έχουν αντίθετη άποψη.

Στις περιοχές αυτές, πριν την εμφάνιση του τουρισμού, υπήρχε μικρή ή ανύπαρκτη κοινωνική και επαγγελματική κινητικότητα και η κοινωνική θέση των ατόμων δεν καθοριζόταν αποκλειστικά με οικονομικά κριτήρια. Η τουριστική ανάπτυξη γίνεται η αιτία να υπάρξει ένας – συχνά ταχύτατος – εκχρηματισμός των κοινωνιών αυτών μέσω των υψηλών εισοδημάτων που αποδίδει ο τουρισμός. Η πρώτη σημαντική αλλαγή λοιπόν είναι η προσαρμογή της κοινωνικό-επαγγελματικής δομής στις απαιτήσεις της τουριστικής ζήτησης.

Τα περισσότερα προβλήματα παρουσιάζονται λόγω των αντιτιθεμένων συμφερόντων που δημιουργούνται στις τουριστικές περιοχές και επικεντρώνονται στις χρήσεις γης, στη προστασία του περιβάλλοντος, στην ανοικοδόμηση, στην διακίνηση των τουριστών. Καθώς ο τουρισμός συνεχίζει να αναπτύσσεται σε μια περιοχή δημιουργεί αυξανόμενες απαιτήσεις ζήτησης από τους πόρους αυτής της περιοχής. Συγκεκριμένα απαιτείται γη και κατά συνέπεια οι τιμές για απόκτηση της αυξάνονται. Το όφελος από τις υψηλές τιμές πώλησης της γης μπορεί να συσσωρευτεί σε κερδοσκόπους οι οποίοι αγοράζουν προτού προγραμματιστεί η τουριστική ανάπτυξη. Αυτό μπορεί να αποφευχθεί αν οι κυβερνήσεις αποκτούν την γη με σκοπό την τουριστική ανάπτυξη ή αν η γη ενοικιάζεται παρά να πωλείται. Οι δυνάμεις της αγοράς δεν εξασφαλίζουν απαραίτητα ότι η ανάπτυξη συμβαδίζει με την ζήτηση. Υπάρχει ανάγκη ρεαλιστικού σχεδιασμού και εφαρμογής του για να μειωθούν πιθανές συγκρούσεις συμφερόντων και για την διατήρηση των μοναδικών χαρακτηριστικών ενός προορισμού για τους επισκέπτες και τους κατοίκους.

Η αρχική ανάπτυξη του τουρισμού οδήγησε σε μια βελτίωση της ποιότητας ζωής σχεδόν σε όλα τα επίπεδα, υποδομές, μεταφορικά δίκτυα, τηλεπικοινωνίες, εκπαίδευση, κοινωνικές παροχές. Η αύξηση όμως του αριθμού των τουριστών οδηγεί και στην ανάγκη της συνεχούς επέκτασης των τουριστικών υποδομών της τουριστικής περιοχής. Σταδιακά εμφανίζονται προβλήματα χωροταξικά, υποβάθμιση του περιβάλλοντος, εντάσεις από την παρουσία ή την χρήση των υποδομών και υπηρεσιών της περιοχής από ένα συχνά πολύ μεγαλύτερο αριθμό ατόμων από αυτόν που είναι υπολογισμένο να δέχονται, κοινωνικά προβλήματα που σχετίζονται με τα διαφορετικά ήθη και έθιμα των τουριστών αλλά και με την υιοθέτηση από τους ντόπιους ενός τρόπου ζωής που έχει σαν πρότυπο τα καταναλωτικά πρότυπα των τουριστών, υποβάθμιση των παρεχομένων υπηρεσιών στην περιοχή. Σε αυτό το σημείο κάνει την εμφάνιση του ένα ιδιαίτερο «παρασιτικό» στρώμα τουριστικών επιχειρηματιών, που

κυριαρχεί στη ζωή του τόπου και ευθύνεται για τη δημιουργία μιας εκτεταμένης παραοικονομίας, ενώ παράλληλα λειτουργεί και σαν αρνητικό πρότυπο επιτυχίας για τους νεότερους που ταυτίζουν την επαγγελματική επιτυχία με το υψηλό εισόδημα, κάτι που αποτελεί την σημαντικότερη αρνητική κοινωνική επίπτωση στη χώρα μας. Οι επιχειρηματίες που απαρτίζουν αυτό το στρώμα ασχολούνται με μπαρ, εστιατόρια, μαγαζιά τουριστικών ειδών. Κύρια χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων είναι τα μεγάλα κέρδη που πραγματοποιούν, η φοροδιαφυγή, η εποχικότητα και επαγγελματική ανεξαρτησία. Όπως είναι φυσικό το πρότυπο αυτό λειτουργεί σαν μαγνήτης για τους νέους που στρέφονται μαζικά στον τουρισμό, θεωρώντας όλα τα υπόλοιπα επαγγέλματα κατώτερα. Αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας είναι αφενός ότι ένα μεγάλο μέρος της νεολαίας «κηφηνοποιείται» και ζει περιμένοντας το καλοκαίρι και αφετέρου ότι στις περιοχές αυτές η πλειοψηφία των κατοίκων εγκαταλείπει όλες τις άλλες οικονομικές δραστηριότητες και ασχολείται με τον ασταθή τουρισμό.

Επιδράσεις εξαιτίας της τουριστικής ανάπτυξης δέχονται σε μεγάλο βαθμό και όλοι οι θεσμοί της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής των ατόμων μιας κοινωνίας, όπως :

- η εκπαίδευση, όπου παρατηρούνται διαφοροποιήσεις στις περιοχές τουριστικής ανάπτυξης με έμφαση στην εκμάθηση ξένων γλωσσών
- η εκκλησία, όπου παρατηρούνται στοιχεία απομάκρυνσης και αποξένωσης (κυρίως κατά την διάρκεια της τουριστικής περιόδου)
- τα στερεότυπα, όπου αλλοιώνεται ο χαρακτήρας των υπάρχοντων κοινωνικών στερεοτύπων λόγω της επαφής με τους τουρίστες και των προσμειξιών
- η καταναλωτική συμπεριφορά, η οποία αλλάζει δεδομένα και αγνοεί τα τοπικά ήθη και έθιμα προσανατολιζόμενη σε επιλογές που επικρατούν σε αναπτυγμένες κοινωνίες
- η εργασία, η οποία διαφοροποιείται εφόσον τα αγροτικά και βιοτεχνικά επαγγέλματα υποχωρούν και οι ντόπιοι εργαζόμενοι ασχολούνται με τον τουρισμό.

Πιο αναλυτικά:

- **Εγκληματικότητα και διακίνηση ναρκωτικών**

Βαθμιαία αυξάνεται και αποτελεί πρόβλημα για μια κατά τεκμήριο «ήσυχη» τοπική κοινωνία, η οποία δεν αντιμετώπιζε ως τη στιγμή της εμφάνισης της παρόμοια προβλήματα. Η γενεσιουργός αιτία του φαινομένου ανάγεται στην πληθυσμιακή συσσώρευση που επέρχεται ιδίως κατά την διάρκεια της τουριστικής περιόδου (όπου συχνά τριπλασιάζεται ή και δεκαπλασιάζεται ο πληθυσμός μιας περιοχής) σε συνδυασμό με την αδυναμία των δυνάμεων δημόσιας τάξης, οι οποίες συνήθως δεν επαρκούν για την κάλυψη των νέων πληθυσμιακών αναγκών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την ραγδαία αύξηση των κλοπών, ληστειών, βιασμών

τουριστριών, ακόμη και οι δολοφονίες, σε τέτοιο βαθμό ώστε πλησιάζουν τα αστικά πρότυπα ή τα αντίστοιχα των βιομηχανικών περιοχών. Το γεγονός αυτό αποτελεί ούτως ή άλλως διεθνές τουριστικό φαινόμενο και όχι μόνο ελληνικό σύμφωνα με τις διεθνείς έρευνες και μελέτες.

Παράδειγμα

« Στο Rio de Janeiro της Βραζιλίας⁶, τουρίστες μένουν σε ξενοδοχεία 5 αστέρων τα οποία βρίσκονται πολύ κοντά στις φτωχές γειτονιές της περιοχής (ονομαζόμενες φαβέλες), με πάντα ορατό τον κίνδυνο κλοπών».

• Τζόγος

Ανθεί και αποτελεί μέρος της όλης τουριστικής ατραξιόν μιας περιοχής, που σε λίγα μόνο χρόνια πέρασε από την υπανάπτυξη στην τουριστική ανάπτυξη και ο οποίος δημιουργεί διαφοροποιήσεις στην υπάρχουσα κοινωνική συνοχή. Στον τουρισμό ειδικότερα η επικρατούσα μορφή τζόγου είναι αυτή που αναφέρεται στις επιχειρήσεις «καζίνο», οι οποίες εδώ και σαράντα περίπου χρόνια κυριαρχούν στον διεθνή τουριστικό χώρο. Τόσο η διεθνής πρακτική όσο και η πρόσφατη ελληνική, αναδεικνύουν τα καζίνο ως μία σοβαρή συναλλαγματική δραστηριότητα του τουρισμού, ταυτόχρονα όμως δημιουργούν και σοβαρά προβλήματα στις μικρές τοπικές κοινωνίες, αφού χάνονται περιουσίες από τους κατοίκους, ανακατανέμεται το εισόδημα, δημιουργούνται νέες τάξεις. Περισσότερο σημαντική όμως από τις κοινωνικές αυτές επιπτώσεις είναι αυτή που αναφέρεται στην αναζήτηση του εύκολου κέρδους από τη νεολαία, η οποία παίζει στα καζίνο τους κόπους κάθε εργασιακής προσπάθειας.

• Πορνεία

Η οποία έχει σε όλες τις τοπικές και εθνικές κοινωνίες την δική της δυναμική. Το κυριότερο πρόβλημα της πορνείας στον τουρισμό σήμερα αφορά όχι απλώς τον λεγόμενο «σεξο – τουρισμό» αλλά τον «παιδικό σεξο-τουρισμό», ο οποίος έχει πάρει διαστάσεις επιδημίας στην ασιατική και στην αμερικανική ήπειρο.

• Αλλαγή ή απώλεια της τοπικής ταυτότητας και αξιών

Ο τουρισμός μπορεί να προκαλέσει αλλαγή ή απώλεια της τοπικής ταυτότητας και των αξιών, οι οποίες προξενούνται από διάφορες επιδράσεις οι οποίες συνδέονται μεταξύ τους. Η σημασία των επιδράσεων είναι καθοριστική για τον τρόπο ζωής της νεολαίας που θεμελιώνει και οριοθετεί τις αξίες και τα ήθη της μελλοντικής κοινωνίας. Η παρουσία ξένων με διαφορετικό τρόπο ζωής και διαφορετική νοοτροπία δεν μπορεί να αφήσει ανεπηρέαστους τους ντόπιους κατοίκους στις τουριστικές περιοχές, πράγμα που έχει διαπιστωθεί και από πολλές σχετικές

⁶ Τσάρτας. Π, Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό, Εξάντας Αθήνα 1998, σελ 212-216

έρευνες. Στον ιδιαίτερα ευαίσθητο τομέα των σχέσεων μεταξύ των δύο φύλων, τα προβλήματα πολλές φορές διογκώνονται καθώς μέσα στα πακέτα των εμπνευστών του μαζικού τουρισμού συσκευάζονται τα όνειρα των πελατών τους για εξωτικές περιπέτειες έξω από την συμβατικότητα της καθημερινής τους ρουτίνας. Η παρουσία πολλών τουριστριών που αναζητούν, ή νομίζουν οι ντόπιοι άνδρες ότι αναζητούν, σχέσεις μαζί τους, δηλητηριάζει τις σχέσεις των ντόπιων ανδρών και γυναικών σε περιοχές με μαζικό τουρισμό όπου η επαφή με τους ξένους είναι αναπόφευκτη και μέρος του επαγγέλματος των τελευταίων.

- **Εξαγρίωση λόγω τουριστικής συμπεριφοράς**

Πολλές φορές οι τουρίστες από άγνοια ή απροσεξία δεν σέβονται τα τοπικά ήθη και έθιμα. Όταν το κάνουν αυτό προκαλούν την εξαγρίωση των κατοίκων, οι οποίοι αισθάνονται ότι δεν σέβονται την παράδοσή τους.

Παράδειγμα:

«Σε πολλές Μουσουλμανικές χώρες υπάρχουν αυστηροί περιορισμοί όσον αφορά την ένδυση και την συμπεριφορά των γυναικών, οι οποίες όταν έρχονται σε επαφή με τον κόσμο θα πρέπει να καλύπτουν πολύ καλά το σώμα τους. Οι τουρίστες όμως σε αυτές τις περιοχές πολύ συχνά αγνοούν ή δεν γνωρίζουν τους συγκεκριμένους περιορισμούς ένδυσης, και εμφανίζονται πολλές φορές μισόγυμνοι, φορώντας σορτς, κοντές φούστες, μαγιό μπικίνι ή καταναλώνοντας αλκοόλ δημοσίως. Οι ντόπιοι θεωρούν ότι οι τουρίστες δεν σέβονται τις παραδόσεις και την θρησκεία τους, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται πολλές εντάσεις στην τοπική κοινωνία. Το ίδιο συμβαίνει και σε πολλές συντηρητικές Χριστιανικές κοινωνίες στην Πολυνησία στην Καραϊβική και στην Μεσόγειο.»

- **Προστριβές σε επίπεδο εργασίας**

Στις αναπτυσσόμενες χώρες πολλές εργασίες που σχετίζονται με την τουριστική βιομηχανία και που καταλαμβάνονται από άτομα της τοπικής κοινωνίας είναι χαμηλότερου επιπέδου, όπως καμαριέρες, σερβιτόροι και χειρωνακτικές εργασίες, ενώ άλλες με υψηλότερες αμοιβές και διοικητικού χαρακτήρα καταλαμβάνονται από ξένους. Έτσι λόγω έλλειψης εκπαίδευσης, ξενοδοχειακές και εστιατορικές αλυσίδες προσφέρουν εργασία σε αλλοδαπά άτομα που έχουν κατάλληλη εκπαίδευση. Ακόμα και σε περιπτώσεις που ο τουρισμός βελτιώνει την οικονομία μιας τοπικής κοινότητας δεν λύνει όλα τα οικονομικά προβλήματα, αντιθέτως μερικές φορές αντικαθιστά παλιά προβλήματα με νέα.

- **Διαμάχες για την χρήση πόρων**

Όπως, ανταγωνισμός ανάμεσα στον τουρισμό και σε τοπικούς πληθυσμούς για την χρήση πόρων όπως το νερό και η ενέργεια εξαιτίας ανεπάρκειας. Πίεση στις τοπικές κοινωνίες προκαλεί η υποβάθμιση του περιβάλλοντος και το αυξημένο κόστος υποδομής, όπως υψηλοί φόροι για βελτιώσεις στην παροχή νερού και στις αποχετευτικές εγκαταστάσεις.

- **Συγκρούσεις με την παραδοσιακή χρήση της γης**

Κυρίως σε έντονα εκμεταλλευόμενες περιοχές (παραθαλάσσιες περιοχές). Τριβές προκύπτουν όταν η επιλογή αφορά τουριστική εκμετάλλευση. Ο ντόπιος πληθυσμός συνήθως βγαίνει χαμένος από αυτόν τον ανταγωνισμό, γιατί τα οικονομικά οφέλη του τουρισμού εκτιμώνται περισσότερο.

- **Οικονομική ανισότητα**

Αρκετοί τουρίστες προέρχονται από κοινωνίες με διαφορετικό τρόπο ζωής από αυτόν που υπάρχει στον προορισμό τους, αναζητώντας διασκέδαση, ξοδεύοντας αρκετά χρήματα και συμπεριφέροντας ορισμένες φορές με τρόπο που δεν θα δέχονταν στον τόπο τους. Ένα επακόλουθο είναι ότι οι κάτοικοι που έρχονται σε επαφή με τέτοιους τουρίστες ίσως αναπτύξουν ένα είδος μιμητικής συμπεριφοράς καθώς θα ήθελαν να ζουν και να συμπεριφέρονται με τον ίδιο τρόπο. Ειδικά σε λιγότερο αναπτυγμένες χώρες υπάρχει διάκριση ανάμεσα σε όσους υιοθετούν τέτοια συμπεριφορά και όσους όχι, δημιουργώντας κοινωνικές και εθνικές εντάσεις

Παράδειγμα:

«Σε τουριστικά θέρετρα περιοχών όπως π.χ η Τζαμάικα, η Ινδονησία ή η Βραζιλία, οι εργαζόμενοι στον τουρισμό με μέσο ετήσιο εισόδημα 1.200\$ έως 3.000\$, έρχονται σε επαφή, λόγω της εργασίας τους, με τουρίστες των οποίων το μέσο ετήσιο εισόδημα ξεπερνά τις 80.000\$»

11.3.1 Θετική κοινωνική συμβολή του τουρισμού

Εκτός από τις δυσάρεστες συνέπειες του τουρισμού υπάρχουν και τα θετικά αποτελέσματα που εκδηλώνονται μόνο όταν ο τουρισμός λειτουργεί και αναπτύσσεται με κατάλληλο τρόπο.

Αυτά είναι τα παρακάτω:

- **Ο τουρισμός ως μέσο ειρήνης**

Τα ταξίδια φέρνουν σε επαφή ανθρώπους και επειδή ο τουρισμός περιλαμβάνει το στοιχείο της εκπαίδευσης καλλιεργεί το αίσθημα κατανόησης ανάμεσα σε ανθρώπους και πολιτισμούς και κάνει δυνατή την πολιτιστική ανταλλαγή ανάμεσα σε φιλοξενούντες και φιλοξενούμενους. Αυτό αυξάνει την αμοιβαία συμπάθεια και κατανόηση και μειώνει τις προκαταλήψεις.

- **Ενδυνάμωση των κοινοτήτων**

Ο τουρισμός συμβάλλει στην ανθεκτικότητα των τοπικών κοινωνιών με διάφορους τρόπους. Ένας τρόπος είναι οι θέσεις εργασίας που δημιουργεί ο τουρισμός και οι οποίες δρουν σαν κίνητρο μείωσης της μετανάστευσης. Οι κάτοικοι μπορούν επίσης να αυξήσουν την επιρροή τους στην τουριστική ανάπτυξη και να αυξήσουν το εισόδημά τους με την κατάλληλη εκπαίδευση.

- Οι τουριστικές εγκαταστάσεις προς όφελος των κατοίκων

Οι τουριστικές εγκαταστάσεις μπορούν να βελτιώσουν το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων ενός προορισμού. Τέτοια οφέλη περιλαμβάνουν βελτιωμένη υποδομή, βελτιώσεις στις υποδομές υγείας και μεταφορών, αθλητικές εγκαταστάσεις, ξενοδοχειακά καταλύματα και άλλα.

- Ο τουρισμός ενθαρρύνει την συμμετοχή στα κοινά και αυξάνει το αίσθημα υπερηφάνειας των κατοίκων

Ο τουρισμός συμβάλλει στην αφύπνιση της τοπικής συνείδησης για την φυσική και πολιτιστική κληρονομιά και δημιουργεί αίσθημα υπερηφάνειας και διατήρησης αυτής της κληρονομιάς.

Για να υπάρξουν θετικά αποτελέσματα απαιτείται η εμπλοκή του τοπικού πληθυσμού. Μια κοινότητα που ασχολείται με τον σχεδιασμό και την εφαρμογή του τουρισμού αποκτά θετική νοοτροπία και έχει περισσότερες ευκαιρίες για κέρδη από ότι μια κοινωνία που έχει παθητική στάση απέναντι στον τουρισμό. Ένα από τα βασικά στοιχεία της τουριστικής ανάπτυξης είναι η ανάπτυξη της κοινότητας, η οποία πρόκειται να αναπτυχθεί, κατά την διαδικασία της οποίας πρέπει να λαμβάνονται αποφάσεις που μελετούν προσεκτικά την μακροπρόθεσμη οικονομία και τις υπόλοιπες λειτουργίες μιας κοινωνίας.

11.3.2 Συμβολή των κοινωνικών προτύπων στις κοινωνικές αλλαγές

Στο σημείο αυτό θα εξεταστεί το θέμα των κοινωνικών προτύπων των τουριστών και των αλλαγών που, μέσω αυτών, επιφέρονται στα πρότυπα των ντόπιων. Τα στερεότυπα χωρίζονται σε δύο κατηγορίες:

Στην πρώτη κατηγορία οι ντόπιοι γενικεύουν και ταυτίζουν τον τουρίστα με τη θετική ή αρνητική εικόνα που έχουν για τον κάτοικο μιας ανεπτυγμένης χώρας (στο Μπαλί ο τουρίστας είναι λευκός καλοντυμένος, ταξιδεύει με αυτοκίνητο και έχει πάντα χρήματα).

Στη δεύτερη κατηγορία, τα στερεότυπα αφορούν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που οι ντόπιοι θεωρούν ότι έχει κάποιος λαός. Έτσι ο ντόπιος αυξάνει την απόστασή του από τον τουρίστα «γενικεύοντας» και «αριθμοποιώντας» τον.

Οι τουρίστες, ιδιαίτερα στα πρώτα στάδια της τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής, λειτουργούν για τους ντόπιους σαν μια ζωντανή διαφήμιση όλων όσων θεωρούνται σύμβολα κοινωνικής επιτυχίας: εισόδημα, κατανάλωση, ελευθερία, κ.λπ. Μ' αυτόν τον τρόπο ο τουρισμός γίνεται – μαζί με τα άλλα μέσα μαζικής επικοινωνίας – ένα σημαντικό «κανάλι» προβολής των κοινωνικών και κυρίως, καταναλωτικών προτύπων των χωρών αποστολής τουριστών. Αυτοί που, κυρίως, επηρεάζονται και τείνουν να μιμούνται αυτά τα πρότυπα είναι οι νέοι. Όλη η λειτουργία αυτού του φαινομένου που ονομάστηκε *demonstration effect* οδηγεί

τους νέους σε μια υπερεκτίμηση του εισοδήματος σαν παράγοντα κοινωνικής ανόδου, ενώ αντίθετα, υποεκτιμάται η τοπική παράδοση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12^ο

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

12.1 Πολιτισμικές επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης

Μεγάλες πολιτιστικές διαφορές υπάρχουν ανάμεσα σε χώρες, αλλά και ανάμεσα σε περιοχές της ίδιας χώρας¹. Πράγματι τέτοιες διαφορές ίσως είναι ένα από τα κύρια κίνητρα μιας τουριστικής βιομηχανίας. Μερικές φορές διαφορές στην εμφάνιση, αλλά κυρίως στην συμπεριφορά μεταξύ επισκεπτών και κατοίκων είναι τόσο μεγάλες που η κατανόηση αντικαθίσταται από αντιπάθεια. Πολλές φορές πολιτιστικές διακρίσεις ανάμεσα στους κατοίκους και σε τουρίστες που προέρχονται από εύπορες χώρες επισημαίνονται τα τοπικά ήθη και έθιμα και τις εκμεταλλεύονται για την ικανοποίηση του τουρίστα εις βάρος της τοπικής αξιοπρέπειας. Ο τουρισμός όμως με τον κατάλληλο σχεδιασμό και προγραμματισμό μπορεί να δώσει ώθηση για την διατήρηση του πολιτισμού, συχνά όμως ο τρόπος ζωής της τοπικής κοινωνίας εκφυλίζεται για χάρη της εμπορευματοποίησης.

Ένα θέμα στο οποίο έχει δοθεί ιδιαίτερη έμφαση από την κοινωνιολογία του τουρισμού είναι η εμπορευματοποίηση μορφών της τοπικής παράδοσης (πανηγύρια, γιορτές) και η προσφορά τους στους τουρίστες σαν θέαμα. Οι πράκτορες «πουλάνε» την παράδοση όπως όλες τις άλλες τουριστικές υπηρεσίες. Πολλές φορές γιορτές ή χοροί που είχαν χάσει το νόημά τους «ξαναζούν» για να προσφερθούν σαν θέαμα στους τουρίστες. Δημιουργείται έτσι για χάρη των τουριστών μια ψεύτικη τοπική παράδοση, ενώ η τυποποίηση των χορών ή των γιορτών και η συμμετοχή των τουριστών δημιουργεί δυσφορία στους κατοίκους που καταλήγουν να αδιαφορούν (κυκλαδίτικα πανηγύρια όπως γιορτή των παράδων στη Νάουσα της Πάρου, Αγ. Παρασκευή στην Αμοργό.) Τα παραδείγματα είναι πάρα πολλά, σίγουρα όμως η περίπτωση της γιορτής Αλάρντε στη Φουεντεράμπα της Ισπανίας παρουσιάζει ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον: Οι κάτοικοι γιόρταζαν μία νίκη επί των Γάλλων με μια εκδήλωση που στόχο είχε να τονώσει τα αισθήματα αλληλεγγύης και κοινών δεσμών των κατοίκων. Η έλευση του τουρισμού οδήγησε τον δήμαρχο στην «απόφαση» η γιορτή να γίνεται δύο φορές την ημέρα ώστε να διευκολύνονται οι τουρίστες αλλά και οι ντόπιοι επαγγελματίες. Το αποτέλεσμα ήταν να χαθεί το νόημα της

¹ Π. Τσάρτας, Οι κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού στους νομούς Κέρκυρας και Λασιθίου ΕΚΚΕ Αθήνα 1995, σελ 98-103

εκδήλωσης και οι κάτοικοι να αρνούνται τη συμμετοχή σε αυτήν ενώ ο δήμαρχος σκέφτονταν να καλέσει άτομα για να πάρουν μέρος στη γιορτή επί πληρωμή.

Από την άλλη όμως πλευρά ο τουρισμός μπορεί να αυξήσει το σεβασμό που απολαμβάνουν ορισμένες μειονοτικές ομάδες, βοηθώντας να αναβιώσουν τη γλώσσα τους, τις θρησκευτικές τους παραδόσεις και άλλες πρακτικές που αλλιώς θα χάνονταν. (η ζήτηση των τουριστών για παραδοσιακούς χορούς ενθάρρυνε την αναβίωση των τεχνών στο Μπαλί και στο Περού).

Ο τουρισμός οδηγεί συχνά σε μεταβολές των χαρακτηριστικών αλλά και του νοήματος των πολιτιστικών εκδηλώσεων, κύρια λόγω της ανάγκης να «προσαρμοστούν» αυτές οι εκδηλώσεις στις απαιτήσεις (θεαματικότητα, χρόνος) της τουριστικής ζήτησης. Ιδιαίτερα προβληματική εμφανίζεται η κατάσταση στις περιοχές όπου οι εκδηλώσεις αυτές συμπίπτουν χρονικά με την τουριστική σεζόν. Οι αιτίες που οδηγούν στη μείωση του ενδιαφέροντος για τις διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις της πλούσιας τοπικής παράδοσης είναι δύο κυρίως: το γεγονός ότι οι περισσότερες γίνονται καλοκαίρι που οι ρυθμοί της απασχόλησης είναι εξοντωτικοί και το ότι τα έθιμα αυτά (πανηγύρια, θρησκευτικές γιορτές) έχουν χάσει το νόημα τους, ιδιαίτερα για τους νέους. Ο τουρισμός πλέον ή άλλαξε ή εξαφάνισε κάποιο τοπικό έθιμο. Πιο αναλυτικά:

- **Εμπορευματοποίηση**

Ο τουρισμός μπορεί να μετατρέψει τοπικούς πολιτισμούς σε εμπορεύματα.. Αυτό συμβαίνει όταν θρησκευτικές και παραδοσιακές τελετές και γιορτές υποβαθμίζονται έτσι ώστε να γίνουν θεάματα για χάρη της ευχαρίστησης των τουριστών κάτι που έχει ως αποτέλεσμα την λεγόμενη «αναδομημένη εθνικότητα». Από την στιγμή που ένας προορισμός πωλείται σαν τουριστικό προϊόν και οι ανάγκες του τουρισμού για ενθύμια, τέχνες, διασκέδαση και άλλα αγαθά αρχίζουν να ασκούν πίεση, τότε θεμελιώδεις αλλαγές στις ανθρώπινες αξίες μπορεί να συμβούν. Σεβαστά μέρη και αντικείμενα μπορεί να μην εκτιμώνται όταν αντιμετωπίζονται σαν αγαθά πώλησης. Εξίσου αρνητική θεωρείται και η μαζική παραγωγή ενθυμίων (σουβενίρ) που αναπαράγουν τα σύμβολα της τοπικής παράδοσης που είναι περισσότερο οικεία στους τουρίστες (Παρθενώνας, Αφροδίτη της Μήλου). Τα αντικείμενα αυτά δεν αντιπροσωπεύουν παρά μια ακόμη πλευρά της μετατροπής της τοπικής παράδοσης σε καταναλωτικό προϊόν. Αυτής της μορφής η τέχνη, που ονομάστηκε και «τέχνη του αεροδρομίου», δε θα έπρεπε πάντως να θεωρείται εκφραστής της αληθινής τοπικής πολιτιστικής παράδοσης, αφού στόχος της είναι απλώς η εξυπηρέτηση μιας μορφής τουριστικής ζήτησης.

- **Τυποποίηση**

Οι προορισμοί κινδυνεύουν να τυποποιηθούν κατά την διαδικασία ικανοποίησης των επιθυμιών των τουριστών. Ενώ το τοπίο, η στέγαση, η σίτιση πρέπει να συναντούν την επιθυμία του τουρίστα για κάτι νέο και άγνωστο, πρέπει την ίδια στιγμή να μην είναι εντελώς άγνωστα και παράξενα, καθώς λίγοι τουρίστες ψάχνουν για εντελώς καινούρια πράγματα. Οι τουρίστες συχνά ψάχνουν για αναγνωρίσιμες ευκολίες σε ένα άγνωστο περιβάλλον, όπως αλυσίδες εστιατορίων και ξενοδοχείων.

- **Απώλεια αυθεντικότητας**

Υιοθετώντας πολιτιστικές απόψεις ανάλογες προς τις προτιμήσεις των τουριστών δημιουργείται η λεγόμενη υποκρινόμενη αυθεντικότητα. Όσο οι τουρίστες επιθυμούν μια ματιά της τοπικής ατμόσφαιρας και της τοπικής ζωής η υποκρισία θα είναι αναπόφευκτη.

- **Προσαρμογή στις ανάγκες των τουριστών**

Οι τουρίστες αγοράζουν ενθύμια, αντικείμενα τέχνης και άλλα προϊόντα, γι' αυτό πολλοί τεχνίτες κατασκευάζουν προϊόντα ανάλογα του γούστου των πελατών. Αυτό μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την πολιτιστική διάβρωση εξαιτίας της εμπορευματοποίησης των πολιτιστικών αγαθών.

Παράδειγμα :

«Η δημιουργία των molas είναι μια τέχνη η οποία ξεκίνησε με σχέδια παρμένα από τον κόσμο, την φύση και την πνευματική ζωή της φυλής Kuna. Στις μέρες μας όμως εξαιτίας του τουρισμού έχει πάρει εμπορική μορφή η οποία έχει οδηγήσει σε απώλεια της πραγματικής αξίας και ποιότητας. Τα σχέδια των molas, έχουν πλέον αλλάξει έτσι ώστε να προσαρμόζονται στα ενδιαφέροντα των τουριστών, ενώ την ίδια στιγμή οι γυναίκες της φυλής Kuna δεν μαθαίνουν πλέον την συγκεκριμένη τέχνη.»

- **Πολιτιστικές συγκρούσεις**

Λόγω του ότι ο τουρισμός περικλείει μετακίνηση ατόμων από διαφορετικές περιοχές και δημιουργία κοινωνικών σχέσεων μεταξύ ατόμων που διαφορετικά δεν θα έρχονταν σε επαφή, οι πολιτιστικές συγκρούσεις συμβαίνουν ως αποτέλεσμα διαφορών στον πολιτισμό, στην εθνικότητα και στη θρησκεία, στις αξίες και στον τρόπο ζωής, στη γλώσσα και στο βιοτικό επίπεδο. Το αποτέλεσμα μπορεί να είναι υπερεκμετάλλευση της κοινωνικής δυναμικότητας (τα αποδεκτά όρια αλλαγής του κοινωνικού συστήματος) και της πολιτιστικής δυναμικότητας (τα αποδεκτά όρια αλλαγής στον πολιτισμό ενός τοπικού πληθυσμού) μιας τοπικής κοινωνίας.

Πίνακας 12.1 : Υλικές μορφές τέχνης

Επιπτώσεις στην περίοδο που προηγείται του μαζικού τουρισμού.	Επιπτώσεις στην περίοδο του μαζικού τουρισμού
<p>1) Σταδιακή εμπορικοποίηση των παραγωγικών διαδικασιών και της καλλιτεχνικής έκφρασης</p> <p>2) Μερική εξειδίκευση των παραγωγικών διαδικασιών με στόχευση τους τουρίστες</p> <p>3) Αλλαγές στη χρήση, το νόημα και το συμβολισμό των παραγόμενων αντικειμένων</p>	<p>1) Παραγωγή φτηνών αντικειμένων με αποκλειστικό στόχο τους τουρίστες</p> <p>2) Ανάπτυξη μιας αγοράς παραδοσιακών αντικειμένων που οι διαδικασίες παραγωγής τους σχετίζονται με την τοπική παράδοση, αλλά πολλά χαρακτηριστικά τους προσαρμόζονται στην τουριστική ζήτηση</p> <p>3) Αναζωογόνηση τοπικών παραγωγικών διαδικασιών που έφθιναν και εξειδίκευση της παραγωγής προς τον τουρισμό</p> <p>4) Παραγωγή προϊόντων που βασίζονται στην τοπική παράδοση αλλά διαφοροποιούνται σε στοιχεία της καλλιτεχνικής τους έκφρασης</p> <p>5) Ανάπτυξη πολιτιστικών κέντρων που απευθύνονται στους τουρίστες επιδιώκοντας μία δυναμική απεικόνιση στοιχείων της τοπικής παράδοσης</p>

Πηγή: Τσάρτας, Π, Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό, Εξάντας Αθήνα 1998, σελ 318

12.2 Οι γλωσσολογικές επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης

Μείζονος σημασίας – ανάμεσα σε όλες τις άλλες – είναι οι γλωσσολογικές επιδράσεις² που επιφέρει ο σύγχρονος μαζικός τουρισμός, παραλλάσσοντας τα δεδομένα της τοπικής κοινωνίας. Η εμφάνιση των πρώτων τουριστών που προμηνύει την επερχόμενη ανάπτυξη οδηγεί αναπόφευκτα στην αλλοίωση της γλώσσας της τοπικής κοινωνίας – συχνά τοπική διάλεκτος – με προσμείξεις από ξένες γλώσσες, έτσι ώστε το τοπικό ιδίωμα εγκαταλείπεται από τις νέες γενεές και μέσα σε λίγα χρόνια εκλείπει.

Εκ παραλλήλου, οι απασχολούμενοι με οποιαδήποτε ιδιότητα με το τουριστικό αντικείμενο και επάγγελμα, υποχρεούνται σχεδόν να προσφύγουν στις ξένες γλώσσες και όρους, χάνοντας τη γλωσσική τους ταυτότητα.

² Π. Τσάρτας, Οι κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού στους νομούς Κέρκυρας και Λασιθίου ΕΚΚΕ Αθήνα 1995, σελ 105

Το θέμα προσλαμβάνει και άλλες διαστάσεις ιδίως για τους νέους και νέες τουριστικών περιοχών, που ούτως ή άλλως χρησιμοποιούν ένα εξαιρετικά περιορισμένο λεξιλόγιο στη γλώσσα τους, και που, δεχόμενοι γλωσσικά στοιχεία ξένα προς αυτούς, διαμορφώνουν μία νέα «τουριστικά» γλώσσα με αποκλειστικό στόχο τη χρησιμοποίηση της στις σχέσεις με τους αλλοδαπούς τουρίστες.

Στα θετικά πάντως των γλωσσολογικών επιδράσεων εξαιτίας του τουρισμού, θα πρέπει να καταγραφεί η εμφανής πλέον προσπάθεια εκμάθησης ξένων γλωσσών που τους κάνει «πολίτες του κόσμου», ενώ τους δίνει τη δυνατότητα μελλοντικής ενασχόλησης με τα τουριστικά επαγγέλματα, ιδίως στον συνεχώς αναπτυσσόμενο κλάδο του πολιτιστικού τουρισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13^ο

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΕ ΆΛΛΑ ΕΠΙΠΕΔΑ

13.1 Πολιτικές επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης

Σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστος ο πολύ σημαντικός κλάδος της τουριστικής πολιτικής. Παρακάτω αναφέρονται οι σημαντικότερες πολιτικές αλλαγές¹ που επιφέρει η τουριστική ανάπτυξη, συνοπτικά:

α) Οι ντόπιοι δεν ελέγχουν την τουριστική ανάπτυξη

Όσο μαζικότερος είναι ο τουρισμός τόσο περισσότερο ο έλεγχος του περνάει στους τουρπερείτορ, που καθορίζουν την πολιτική τους με βασικό γνώμονα το μεγαλύτερο κέρδος. Έτσι η τουριστική ανάπτυξη γίνεται περισσότερο επισφαλής αφού οι ντόπιοι δεν μπορούν – παρά ελάχιστα – να επηρεάσουν: τις επιλογές των τουριστών, τις διεθνείς μεταφορές και τα τουριστικά μονοπάτια.

Παράλληλα ο μαζικός τουρισμός έλκει και ντόπιους από άλλες περιοχές της χώρας, οι οποίοι ανοίγουν τουριστικές επιχειρήσεις. Έτσι συχνό είναι το φαινόμενο, οι ντόπιοι να μην ελέγχουν παρά μόνο ένα μικρό ποσοστό την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής τους.

β) Αυξάνεται η πολιτικοποίηση στη λήψη αποφάσεων

Πλέον οι αποφάσεις δεν παίρνονται με συναίνεση αλλά με πλειοψηφία, ενώ παράλληλα δημιουργούνται πολιτικές παρατάξεις. Η τουριστική ανάπτυξη δημιουργεί αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα και είναι αρκετά τα θέματα που γίνονται αντικείμενο διαμάχης και οδηγούν στην αυξανόμενη πολιτικοποίηση των κατοίκων. Τέτοια θέματα είναι: η φορολογία, ο τύπος της τουριστικής ανάπτυξης που επιλέχθηκε και οι επιπτώσεις της, ο χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός.

13.2 Οικονομικές επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης

Οι αλλαγές² που σημειώνονται στην επαγγελματική και εισοδηματική διάρθρωση των τουριστικών περιοχών είναι απόρροια τόσο του τύπου της τουριστικής ανάπτυξης που ακολουθείται, όσο και της αναπόφευκτης ανάγκης να δημιουργηθεί στις περιοχές αυτές μια

¹ Π. Τσάρτας, Οι κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού στους νομούς Κέρκυρας και Λασιθίου ΕΚΚΕ Αθήνα 1995, σελ 111

² Π. Τσάρτας, Κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στο νομό Κυκλάδων κατά την περίοδο 1950-1980, ΕΚΚΕ Αθήνα 1989, σελ 147-154

υποδομή υπηρεσιών για την εξυπηρέτηση του τουρισμού. Ιδιαίτερα σε περιοχές των οποίων η κοινωνικοοικονομική δομή πριν την εμφάνιση του τουρισμού είχε τα επαγγελματικά και τα εισοδηματικά χαρακτηριστικά των αγροτικών περιοχών, δηλαδή μικρή επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα και μεσαία ή χαμηλά εισοδήματα, ο τουρισμός γίνεται αιτία σημαντικών αλλαγών αυτών των χαρακτηριστικών.

Οι θέσεις εργασίας που δημιουργούνται στον κλάδο είναι πολλών ειδών και τύπων: άμεση απασχόληση στις κάθε είδους τουριστικές επιχειρήσεις του κλάδου, συμπληρωματική απασχόληση με διάφορες μορφές (άτυπη, περιστασιακή) στις τουριστικές επιχειρήσεις και έμμεση απασχόληση σε επιχειρήσεις που η λειτουργία τους εξαρτάται άμεσα ή έμμεσα από τον τουρισμό (εμπόριο, οικοδομή, βιομηχανίες τροφίμων και ποτών). Στις περισσότερες περιοχές όπου αναπτύσσεται ο τουρισμός διακοπών, κοινό χαρακτηριστικό της απασχόλησης είναι η εποχικότητα που αποτελεί και ένα σημαντικό πρόβλημα για τους απασχολούμενους στον κλάδο. Η αύξηση της απασχόλησης στον κλάδο σε πολλές αγροτικές τουριστικές περιοχές οδήγησε στην εγκατάλειψη και υποβάθμιση των άλλων κλάδων της τοπικής οικονομίας (π.χ η κυβέρνηση της Γρενάδα, στην προσπάθεια της να προσελκύσει ξένες επενδύσεις, ακύρωσε ένα πρόγραμμα βιολογικής γεωργίας και το αντικατέστησε με την ανέγερση μεγάλων ξενοδοχειακών συγκροτημάτων, γεγονός που οδήγησε τους αγρότες σε απόγνωση!). Αρχίζει με αυτόν τον τρόπο μια σημαντική επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα που εκφράζεται καταρχήν με τη στροφή από τα επαγγέλματα του πρωτογενούς τομέα (γεωργία) σε αυτά του τριτογενούς (Τουρισμός-Εμπόριο). Αυτή η στροφή είναι σταδιακή και επηρεάζεται και από δημογραφικούς παράγοντες (ηλικία-φύλο). Έτσι, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία αγρότες προτιμούν να μην εγκαταλείψουν την αγροτική τους απασχόληση ασκώντας την έστω συμπληρωματικά, ενώ οι νεώτεροι εγκαταλείπουν τη γεωργία προς όφελος του τουρισμού. Σε πολλές τουριστικές περιοχές η εξέλιξη αυτή οδηγεί σε μια γεωργοκτηνοτροφία «βιτρίνα», όπου ο αγροτικός κλήρος διατηρείται μόνον για λόγους παράδοσης ή γιατί η περίοδος της συγκομιδής δεν συμπίπτει με την τουριστική περίοδο. Το αγροτικό εισόδημα διαρκώς φθίνει και οι αγρότες γίνονται μικροεπιχειρηματίες ή υπάλληλοι του τουρισμού και εντάσσονται στην μεσαία κοινωνική τάξη των τουριστικών περιοχών. Την πορεία των αγροτών ακολουθούν πολύ συχνά και άλλες επαγγελματικές κατηγορίες, όπως οικοδόμοι, έμποροι, επιστήμονες, ναυτικοί, οι οποίοι στρέφονται στον τουρισμό είτε ως δεύτερη απασχόληση είτε ως κλάδο επένδυσης των οικονομικών τους.

Τα υψηλότερα εισοδήματα που προσφέρει ο τουρισμός είναι οι κυριότερες αιτίες αυτής της γενικευμένης τάσης. Το αποτέλεσμα είναι συχνά ο τουρισμός να μετατρέπεται σταδιακά σε κυρίαρχο κλάδο της τοπικής οικονομίας. Αυτό μπορεί να αποδειχθεί ένα πολύ σημαντικό

πρόβλημα στις τουριστικές περιοχές ή χώρες που έχουν υψηλό ποσοστό εξάρτησης από αλλοδαπούς τουρίστες, γιατί ο τουρισμός επηρεάζεται από πολιτικές και οικονομικές συγκυρίες (πολιτικές αναταραχές, ανεργία). Εάν οι οικονομίες εξαρτώνται από τον τουρισμό τότε γίνονται ευάλωτες στην ενδεχόμενη κατάρρευση του, που μπορεί να οφείλεται είτε στην αλλαγή των προτιμήσεων των τουριστών, είτε στο φόβο της διεθνούς τρομοκρατίας.

Στις περισσότερες αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές παρατηρείται μια εντυπωσιακή επαγγελματική κινητικότητα με κατεύθυνση τα τουριστικά και εμπορικά επαγγέλματα και μια παράλληλη εγκατάλειψη του αγροτικού επαγγέλματος. Το ποσοστό των ατόμων που διπλό-απασχολείται (τουριστικό και κάποιο άλλο επάγγελμα) αυξάνεται σημαντικά, καθώς και το ποσοστό όσων αντλούν έμμεσα κάποιο εισόδημα από τον τουρισμό (ενοικιαζόμενα δωμάτια, εμπόριο κ.λ.π), ενώ ασκούν άλλο επάγγελμα. Η αύξηση των ευκαιριών απασχόλησης οδηγεί σε αύξηση των εισοδημάτων και τελικά σε μια ανοδική κοινωνική κινητικότητα τον πληθυσμό.

Τέλος, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε την εμφάνιση της πολυδραστηριότητας στις τουριστικές περιοχές με απασχόληση σε δύο ή και τρία επαγγέλματα όπου όμως το διαφοροποιητικό στοιχείο από την προηγούμενη εποχή είναι ότι το εισόδημα από τον τουρισμό είναι το κυρίαρχο. Δημιουργείται έτσι συχνά μια παράδοξη κατάσταση στην παραγωγική δομή ορισμένων τουριστικών περιοχών: η συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού – άσχετα με την πρώτη απασχόληση που ασκεί – να έχει κάποια δεύτερη απασχόληση στον τουρισμό ή να αντλεί ένα μέρος του οικογενειακού εισοδήματος του από αυτόν.

Αυτή η επαγγελματική κινητικότητα εντείνεται και από άλλα δύο γεγονότα: την επιστροφή των μεταναστών που έρχονται να επενδύσουν στον τουρισμό και την εγκατάσταση στην περιοχή αστών της πόλης που συχνά στρέφονται στα πιο προσοδοφόρα επαγγέλματα του τουρισμού. Οι εξελίξεις αυτές αλλάζουν σταδιακά την επαγγελματική διάρθρωση της περιοχής και ενισχύουν τη δύναμη των μεσαίων στρωμάτων σε βάρος των αγροτικών. Αν όμως η επαγγελματική κινητικότητα είναι μεγάλη, δε συμβαίνει το ίδιο και με την κοινωνική κινητικότητα. Τα άτομα που κατέχουν κεφάλαιο και γη έχουν πολύ μεγαλύτερες πιθανότητες να ενισχύσουν την ήδη υψηλή κοινωνική τους θέση, ενώ, αντίθετα, τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα παρά την ύπαρξη υψηλότερων εισοδημάτων δεν έχουν μεγάλες δυνατότητες κοινωνικής ανόδου. Οπωσδήποτε, πάντως οι αλλαγές στις παραγωγικές σχέσεις, η ανάπτυξη της πολυδραστηριότητας και η αύξηση των εισοδημάτων οδηγούν σε χαρακτηριστικά κοινωνικής στρωμάτωσης αστικών περιοχών : υπάρχει μια σχετικά μικρή μεγαλοαστική τάξη

και μια πολύ σημαντική μεσαία τάξη ενώ συνεχώς μικραίνει η παρουσία των κατώτερων στρωμάτων (αγρότες, εργάτες).

Οι ευκαιρίες για επαγγελματική απασχόληση που προσφέρει ο τουρισμός είναι ιδιαίτερα σημαντικές για συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού όπως οι γυναίκες και οι νέοι. Και στις δύο περιπτώσεις ο τουρισμός ενισχύει, μέσω της δυνατότητας για οικονομική ανεξαρτησία που προσφέρει, την ανεξαρτητοποίηση από την οικογένεια.

Σχετιζόμενο με το εισόδημα είναι και το ζήτημα των κοινωνικών σχέσεων ανάμεσα στους κατοίκους. Ο τουρισμός προσφέροντας υψηλά εισοδήματα ενισχύει τον ατομικισμό και την απομόνωση, σε αντίθεση με τις αγροτικές κοινωνίες, που οι σχέσεις στηρίζονται περισσότερο στη συνεργασία και την αλληλεγγύη. Το γεγονός αυτό συνδέεται και με τα χαρακτηριστικά και τον ρυθμό της τουριστικής απασχόλησης: η εποχικότητα και η συχνά ολοήμερη απασχόληση στις τουριστικές επιχειρήσεις καταργεί ουσιαστικά τον ελεύθερο χρόνο και επηρεάζει αρνητικά τις φιλικές σχέσεις και συχνά την ίδια την οικογενειακή ζωή.

Πίνακας 13.1 : Ποσοστά απασχόλησης στην Ελλάδα, στην Κέρκυρα και στο Λασιθί

Έτος	Σύνθεση Απασχόλησης στην Ελλάδα			Σύνθεση Απασχόλησης στην Κέρκυρα			Σύνθεση Απασχόλησης στο Λασιθί		
	Πρωτογενής	Δευτερογενής	Τριτογενής	Πρωτογενής	Δευτερογενής	Τριτογενής	Πρωτογενής	Δευτερογενής	Τριτογενής
1961	56,38%	18,74%	24,88%	71,9%	11,4%	16,7%	80,7%	7,4%	11,9%
1971	40%	27,40%	32,60%	59,5%	16,6%	23,9%	71%	11%	18%
1981	29,15%	30,47%	40,38%	43,1%	18,1%	33,8%	56,6%	12,6%	30,8%

Πηγή: Π. Τσάρτας, Οι κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού στους νομούς Κέρκυρας και Λασιθίου, ΕΚΚΕ Αθήνα 1995, σελ 152

Μερικές ακόμα επιπτώσεις του τουρισμού στην οικονομία είναι:

1) Η εισροή συναλλαγματικών εσόδων στις χώρες υποδοχής

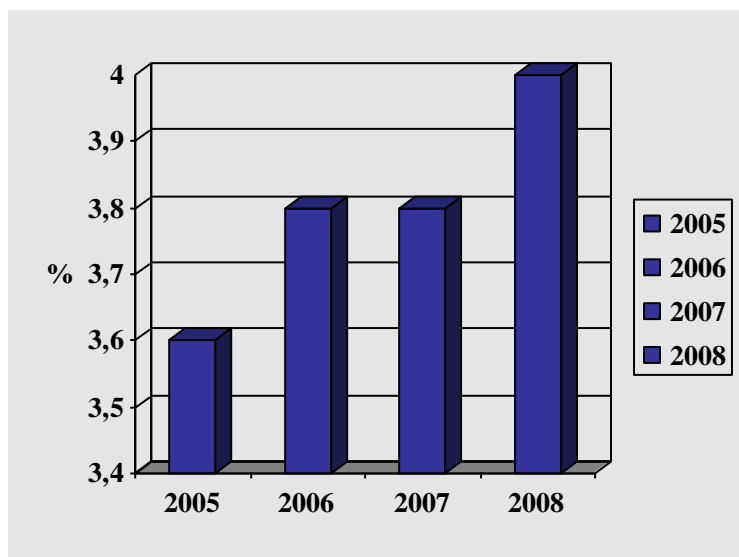
Τα χρήματα που δαπανούν οι άνθρωποι για να αγοράσουν τουριστικά προϊόντα αποτελούν συναλλαγματικά έσοδα για τους τουριστικούς προορισμούς που επισκέπτονται, για τις χώρες υποδοχής και φιλοξενίας. Η πραγματοποίηση μιας δαπάνης δεν περιορίζεται αποκλειστικά σε αυτές τις συναλλακτικές πράξεις, αλλά η ροή τους συνεχίζεται μέσα στο οικονομικό κύκλωμα

Οι πολιτικές εξουσίες των χωρών υποδοχής επιδιώκουν να διατηρήσουν το τουριστικό συνάλλαγμα, μακροχρόνια όμως επιδιώκουν την βελτίωση του τουριστικού ισοζυγίου πληρωμών και ιδιαίτερα το ποσοστό του συναλλάγματος που εξάγεται σε σχέση με αυτό που εισάγεται. Κάτι τέτοιο επιτυγχάνεται με τη λήψη μέτρων για τον περιορισμό των διαρροών του τουριστικού συναλλάγματος που δαπανάται στο εξωτερικό.

2) Το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν και ο τουρισμός

Το ποσό αυτό υπολογίζεται από το εισόδημα μείον τα κόστη που συνεπάγεται η παροχή υπηρεσιών φιλοξενίας. Αν ο τουρισμός δεν είναι μια σημαντική συναλλαγματοφόρα πηγή για μια χώρα υποδοχής, το προϊόν του τουρισμού είναι πιθανόν να αποτελεί μόνο ένα μικρό ποσοστό του Α.Ε.Π. Επίσης, είναι δυνατό να συγκρίνει κανείς τα έσοδα από τον τουρισμό και από τις εξαγωγές, καθώς και τις ποσοστιαίες αναλογίες τους

Σχήμα 13.2: Ανάπτυξη του ελληνικού Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος

Πηγή: Ελληνικό Κέντρο Επενδύσεων

Η Ελλάδα υποδέχθηκε πάνω από 16.5 εκατομμύρια τουρίστες το 2004. Η τουριστική κατανάλωση αυξήθηκε εντυπωσιακά τα τελευταία πέντε χρόνια (από 17 εκατ το 2000, σε 29.6 το 2005) που υπολογίζεται προς 14.3% του Α.Ε.Π για το 2005. Την ίδια χρονιά ο βαθμός, άμεσης ή έμμεσης με τον τουρισμό, απασχόλησης ήταν 659.719 και αντιπροσώπευε το 16.5 % του εργατικού δυναμικού της χώρας³.

3) Οι επιδράσεις του τουρισμού στο ισοζύγιο συναλλαγών

Οι περισσότερες χώρες αντιμετωπίζουν ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Για να αντιμετωπίσουν αυτό το πρόβλημα εντείνουν τις προσπάθειες τους για εισροή σκληρών ξένων νομισμάτων, δηλαδή έχουν εξωτερική μετατρεψιμότητα.

³ Τα στοιχεία δόθηκαν από την Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος

Οι επιδράσεις χωρίζονται σε αυτές που γίνονται σε μια χώρα υποδοχής από τους μόνιμους κάτοικους της, από τους ξένους επισκέπτες της και σε αυτές από τις τουριστικές δραστηριότητες των μόνιμων κατοίκων μιας χώρας υποδοχής, εκτός επικράτειας της.

4) Ο τουρισμός και η αναβάθμιση της περιφέρειας

Μετά το 1950 παρατηρήθηκε στην περιφέρεια βαθμιαία μια μετατόπιση των πληθυσμών τους προς τα μεγάλα αστικά κέντρα, όπου έβρισκαν απασχόληση με δελεαστικά ημερομίσθια. Η ανάπτυξη του τουρισμού στην περιφέρεια δεν ήταν τόσο εύκολη γιατί απαραίτητη προϋπόθεση για να μπορέσει για να μπορέσει να επιτευχθεί είναι η δημιουργία έργων τουριστικής υποδομής και ανωδομής, η εκπαίδευση τουριστικών στελεχών, η κατάλληλη κατάρτιση ανθρώπινου δυναμικού και το σωστό τουριστικό προϊόν. Αλλά το κυριότερο η χάραξη και εφαρμογή μιας ρεαλιστικής περιφερειακής πολιτικής εκ μέρους των πολιτικών εξουσιών.

Στόχος της περιφερειακής τόνωσης είναι η οικονομική ανάπτυξη, η πλήρης απασχόληση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της, η αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος, η βελτίωση της ποιότητας ζωής και συνθηκών εργασίας, ο περιορισμός της μετανάστευσης και μετακίνησης του πληθυσμού στα αστικά κέντρα.

5) Αυξημένη επενδυτικότητα κεφαλαίου

Ανάπτυξη του τουρισμού και επένδυση κεφαλαίου είναι έννοιες παράλληλες. Η μία προϋποθέτει την άλλη. Είτε μιλάμε για δημόσιες επενδύσεις είτε για ιδιωτική πρωτοβουλία, τουριστική επένδυση είναι μόνο η δημιουργία τουριστικού κεφαλαίου, όπως κτιριακών εγκαταστάσεων τουριστικών επιχειρήσεων, ξεοπλισμοί ξενοδοχείων. Και καθώς εξαρτάται από αυτή, όταν αυξάνει το τουριστικό κεφάλαιο, αυξάνει και η παραγωγική ικανότητα της τουριστικής οικονομίας και το αντίστροφο. Η ιδιωτική επένδυση εξαρτάται από τα κέρδη που θα πραγματοποιήσουν οι επενδυτές, τον ρυθμό ανάπτυξης παραγωγής των προϊόντων, το κόστος αγοράς των προϊόντων, τη κρατική πολιτική

6) Αστάθεια και δημιουργία κύκλου κερδοσκοπίας της γης

Ο τομέας του τουρισμού χαρακτηρίζεται από έντονη αστάθεια τόσο στις εποχές οικονομικής ύφεσης και κρίσης όσο και στις πολιτικές αναταραχές. Έχει υπολογιστεί ότι μια μείωση κατά 4% του εισοδήματος των τουριστών μπορεί να οδηγήσει σε μείωση 8% - 10% των τουριστικών εισπράξεων Αυτό αποτελεί εγγενές χαρακτηριστικό του τουριστικού τομέα.

Άλλο ένα αρνητικό στοιχείο είναι ότι δημιουργεί «εποχιακό» πληθωρισμό στις τουριστικές χώρες και παράλληλα οδηγεί σε πολύ μεγάλη άνοδο των τιμών της γης, με τελική κατάληξη τη δημιουργία εκτεταμένων κυκλωμάτων κερδοσκοπίας της (κυρίως σε παραλίες και τουριστικές περιοχές)

7) Δημιουργία παραοικονομίας

Μια ιδιαίτερη αρνητική επίπτωση είναι η δημιουργία μιας παραοικονομίας με δύο κλάδους:

- α) τα μη δηλωμένα ενοικιαζόμενα δωμάτια και,
- β) την αγοραπωλησία συναλλάγματος από ιδιώτες επιχειρηματίες.

Ο ΕΟΤ υπολογίζει ότι τα αδήλωτα δωμάτια είναι περίπου όσα και τα δηλωμένα.

Οι ιδιώτες επιχειρηματίες – συνήθως έμποροι ή ξενοδόχοι – που αγοράζουν και μεταπωλούν στο εξωτερικό συνάλλαγμα εκμεταλλεύονται την αδυναμία του τραπεζικού συστήματος να εξυπηρετήσει τους τουρίστες. (οι τράπεζες εργάζονται ορισμένες ώρες και μέρες ή βρίσκονται πολύ μακριά ή ακόμα δεν υπάρχουν σε πολλά μέρη)

Πίνακας 13.3: Παγκόσμιες τουριστικές εισπράξεις

	Δολάρια(δισ)	Ποσοστό % Αγαθών	Ποσοστό % Υπηρεσιών
Σύνολο	9089	100	
Εμπορικές εξαγωγές	7294	80	
Αγροτικά προϊόντα	674	7	
Μεταλλευτικά προϊόντα	960	11	
Βιομηχανία	5437	60	
Άλλα	223	2	
Εμπορικές υπηρεσίες	1795	20	100
Μεταφορές	405	4	23
Τουρισμός	525	6	29
Άλλα	865	10	48

Πηγή: Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού 2003, Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου

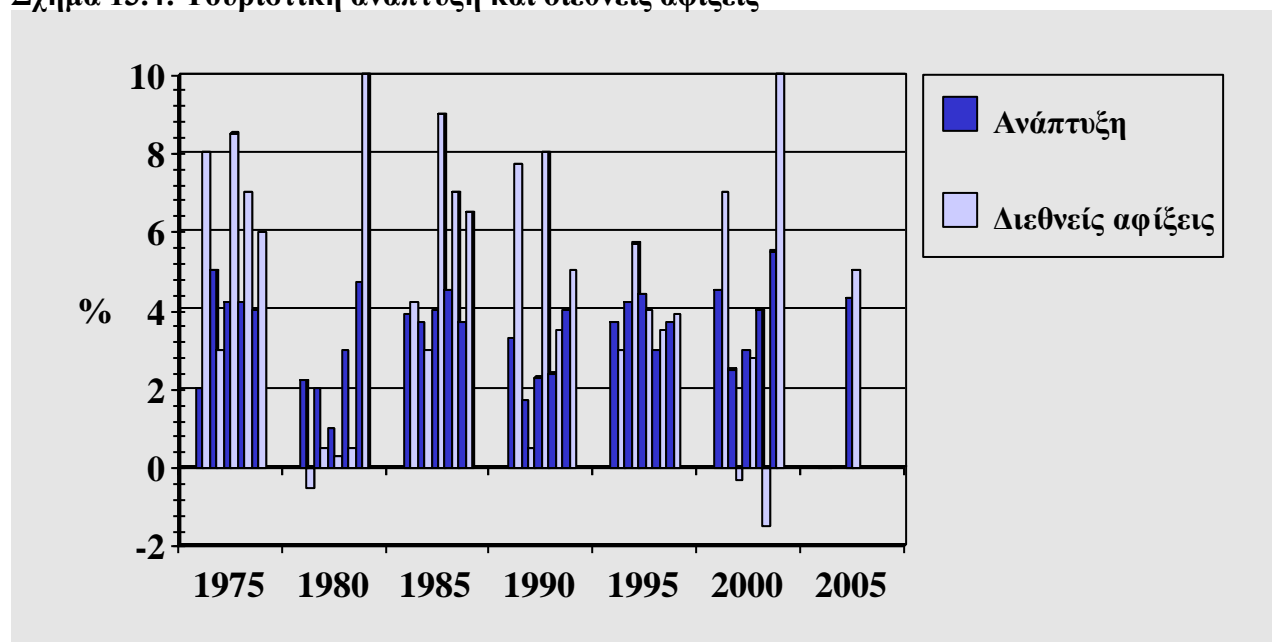
Οι παγκόσμιες τουριστικές εισπράξεις για το έτος 2003 αντιπροσώπευαν το 6% των παγκόσμιων εξαγωγών αγαθών και το 29% των υπηρεσιών.

Οι τουριστικές ανάγκες εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις οικονομικές καταστάσεις που ισχύουν στις μεγάλες παραγωγικές αγορές. Όταν οι οικονομίες αναπτύσσονται, τα επίπεδα των διαθέσιμων εισοδημάτων αναπτύσσονται και αυτά.

Η ανάπτυξη των παγκόσμιων τουριστικών αφίξεων ξεπερνά την ανάπτυξη της οικονομικής απόδοσης όπως μετρείται στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (Α.Ε.Π.).

Με τα χρόνια, όταν η παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη υπερβεί το 4 %, η τουριστική ανάπτυξη τείνει και εκείνη να αυξηθεί. Όταν το Α.Ε.Π πέφτει στο 2 %, ο τουρισμός τείνει στην μείωση. Την περίοδο 1975 – 2000 οι τουριστικές αφίξεις αυξήθηκαν κατά 4.6 % ανά χρόνο.

Σχήμα 13.4: Τουριστική ανάπτυξη και διεθνείς αφίξεις

Πηγή: Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού, 2003

13.3 Ανάπτυξη τριτογενή τομέα και προβλήματα

Η στροφή στον τριτογενή τομέα, και ειδικότερα σε ό,τι έχει σχέση με τον τουρισμό, έχει προκαλέσει τις ακόλουθες κατηγορίες προβλημάτων⁴

- Τη σταδιακή αποδυνάμωση μιας οικονομικής δραστηριότητας αυτής του πρωτογενή τομέα η οποία μπορεί να στηρίζει την ανάπτυξη μιας τουριστικής περιοχής, σε εποχές όπου η εισροή τουριστών εμφανίζει φθίνουσα πορεία.
- Τη χρησιμοποίηση ακτών για την ανέγερση μικρό-ξενοδοχείων ή ενοικιαζόμενων δωματίων, με ελάχιστη προσοχή προς το περιβάλλον είτε σε θέματα αισθητικής, είτε σε θέματα περιορισμού ή και αποφυγής της ρύπανσης.

⁴ ΥΠΕΧΩΔΕ, Ειδική Χωροταξική Μελέτη προστασίας τοπίου και αναβάθμισης τουρισμού 1989-90

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται η αύξηση του τριτογενούς τομέα, μέσα σε 20 χρόνια.

Πίνακας 13.5 : Αύξηση τριτογενούς τομέα

	Α Π Ο Γ Ρ Α Φ Ε Σ								
	1961			1971			1981		
Τομείς	Πρωτογε- νής	Δευτερο- γενής	Τριτο- γενής	Πρωτογε- νής	Δευτερο- γενής	Τριτο- γενής	Πρωτογε- νής	Δευτερο- γενής	Τριτο- γενής
Κέρκυρα	71,9%	11,4%	16,7%	59,5%	16,6%	18%	43,1%	18,1%	33,8%
Λασιθι	80,7%	7,4%	11,9%	71%	11%	23,9%	56,6%	12,6%	30,8%

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος, Απογραφές πληθυσμού 1961, 1971, 1981

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η συγκεκριμένη εργασία είχε σκοπό να επισημάνει τους τύπους των περιοχών όπου οι κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις εμφανίζονται με περισσότερο ολιστικό χαρακτήρα, τη σημασία του τύπου της ακολουθούμενης τουριστικής ανάπτυξης, τη συσχέτιση του τύπου του τουρισμού που αναπτύσσεται σε μια περιοχή με τις επιπτώσεις που επέρχονται σε αυτήν, τη συσχέτιση των χαρακτηριστικών της προϋπάρχουσας κοινωνικοοικονομικής κατάστασης με τις επιπτώσεις που επέρχονται στην περιοχή και το βαθμό εξάρτησης που αυτή αποκτάει από τον τουρισμό, ιδιαίτερα στα πλαίσια της διεθνοποίησης της αγοράς, το ρόλο των επιπέδων ανάπτυξης των χωρών υποδοχής σε σχέση με την εμφάνιση ή μη των κοινωνικών και περιβαλλοντικών επιπτώσεων στη χώρα.

Η ανάπτυξη του τουρισμού δεν ήταν τυχαία αλλά αντίθετα, αποτέλεσμα επιλογής των μεταπολεμικών κυβερνήσεων που ακολουθώντας τις προτροπές ξένων διεθνών οργανισμών, θεώρησαν τον τουρισμό εύκολο τρόπο για να καλυφθούν οι βραχυπρόθεσμες ανάγκες σε συνάλλαγμα. Έτσι η τουριστική ανάπτυξη στη χώρα μας υπήρξε ασυντόνιστη και απρογραμματίστη, αγνόησε τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού, καθώς και τα χωροταξικά κριτήρια στην κατανομή των τουριστικών περιοχών. Αποτέλεσμα αυτής της έλλειψης προγραμματισμού είναι να έχει δημιουργηθεί μια εκτεταμένη παραοικονομία (φοροδιαφυγή και διαφυγή συναλλάγματος).

Τα πρώτα χρόνια ραγδαίας ανάπτυξης μπορεί να βελτίωσαν τα εισοδήματα των κατοίκων αλλά δεν έλυσαν τα προβλήματα ανάπτυξης της χώρας. Επιπλέον το γεγονός ότι ακολουθήθηκε πιστά το κρατικό πρότυπο της ασυντόνιστης και γρήγορης τουριστικής ανάπτυξης οδήγησε σε προβλήματα όπως η δημιουργία σταδιακά μιας μονοτομεακής τουριστικής οικονομίας, ενσωματωμένης σε ένα παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, γεγονός που είναι ιδιαίτερα προβληματικό σε περιόδους κρίσης ή αστάθειας, επίσης δημιούργησε μεγάλα κοινωνικά προβλήματα..

Οι κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού σε περιοχές που βρίσκονται στο αρχικό στάδιο τουριστικής ανάπτυξης διαφέρουν – είναι ηπιότερες – από τις τουριστικές περιοχές που βρίσκονται στο στάδιο του μαζικού τουρισμού. Συγκεκριμένα, στο στάδιο του μαζικού τουρισμού παρατηρούμε:

α) Εγκατάλειψη όλων των άλλων κλάδων της οικονομίας και στροφή στον τουρισμό.

β) Μεγάλη επαγγελματική κινητικότητα και αλλαγή του τρόπου αξιολόγησης της κοινωνικής θέσης (εισόδημα αντί επάγγελμα).

γ) Υιοθέτηση στερεότυπων από τους ντόπιους και εμφάνιση με πολλούς τρόπους της σχέσης εξυπηρέτησης του τουρίστα από τον ντόπιο.

δ) Υιοθέτηση από ένα σημαντικό τμήμα της νεολαίας των «δυτικών» πολιτιστικών και καταναλωτικών προτύπων, και απόρριψη της τοπικής παράδοσης.

ε) «Σπάσιμο» της συνοχής της κοινότητας και των σχέσεων συνεργασίας ανάμεσα στους κατοίκους λόγω των αλληλοσυγκρουόμενων οικονομικών συμφερόντων.

στ) Στροφή προς ένα περισσότερο αστικό τρόπο ψυχαγωγίας και αδιαφορία για τα τοπικά έθιμα.

Τις τελευταίες δυο δεκαετίες ο σχεδιασμός και το μάρκετινγκ του τουρισμού έχουν κυρίως προσανατολιστεί προς τις ανάγκες των τουριστών και της παροχής τουριστικών εμπειριών με αυξημένο ενδιαφέρον. Αυτή η στάση έχει την βάση της αρχικά στην ανάγκη να προσελκυσθούν μεγάλοι αριθμοί επισκεπτών και έτσι να εξασφαλιστεί ένα επαρκές οικονομικό αποτέλεσμα από επενδύσεις και λειτουργίες, χωρίς να υπάρχει μεγάλο ενδιαφέρον για τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει το συγκεκριμένο εγχείρημα στον τόπο υποδοχής τουριστών και στους κατοίκους του, αλλά και στο περιβάλλον. Και για τα δυο μέρη το πρωταρχικό ενδιαφέρον είναι πόσοι τουρίστες θα επισκεφθούν την περιοχή τους, πώς μπορούν να προσελκύσουν περισσότερους και τι είδους εγκαταστάσεις και υπηρεσίες θα απαιτούν.

Ευτυχώς το κλίμα σκέψης αλλάζει, αν και με αργούς ρυθμούς. Όλο και περισσότεροι πολιτικοί και προγραμματιστές αντιλαμβάνονται τις μακροπρόθεσμες κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές συνέπειες από την καταχρηστική και κακώς σχεδιασμένη επέκταση του τουρισμού. Είναι σημαντικό τα αντίθετα αποτελέσματα να αποφευχθούν ή να διορθωθούν έτσι ώστε οι πολιτικοί και οι προγραμματιστές του τουρισμού να ασχοληθούν λιγότερο με τον αριθμό των τουριστών και να αφοσιωθούν περισσότερο με την μακροπρόθεσμη ευημερία των τοπικών κοινωνιών και την διατήρηση του περιβάλλοντος.

Ερωτήσεις κλειδιά που πρέπει να ληφθούν υπόψη για έναν σωστό σχεδιασμό είναι:

- Πόσους και τί είδους τουρίστες επιθυμεί ο ντόπιος πληθυσμός μιας περιοχής να προσελκύσει;
- Ποιός είναι ο μεγαλύτερος αριθμός τουριστών που μπορεί μια περιοχή να υποστηρίξει με την δεδομένη φυσική, περιβαλλοντική και πολιτιστική δυναμικότητα που διαθέτει;
- Πώς μπορούν οι τουρίστες να συμβάλλουν στον εμπλουτισμό του τρόπου ζωής των κατοίκων;

Απ' την ανάλυση που προηγήθηκε καταλήγουμε στα εξής συμπεράσματα:

α) Ο τουρισμός δεν λύνει παρά τα βραχυπρόθεσμα συναλλαγματικά προβλήματα των αναπτυσσόμενων τουριστικών χωρών, ενώ μακροπρόθεσμα εξαρτά τις οικονομίες από ένα παγκόσμιο οικονομικό

σύστημα που δεν ελέγχουν, με αποτέλεσμα η ανάπτυξη τους να γίνεται επισφαλής ή να δημιουργεί απλώς τη βάση της επέκτασης του τουριστικού τομέα χωρίς να συμβάλλει στη συνολική ανάπτυξη της χώρας. (η εντυπωσιακή αύξηση των ατομικών εισοδημάτων στους κατοίκους των νησιών δεν έχει συμβάλλει στη λύση ουσιαστικών προβλημάτων υποδομής: Συγκοινωνίες, περίθαλψη, εκπαίδευση, ύδρευση).

β) Η κρατική πολιτική στις αναπτυσσόμενες χώρες ενισχύει και ενθαρρύνει τη γρήγορη μετάβαση στο στάδιο του μαζικού τουρισμού που από την μια πλευρά ελέγχεται από τις αναπτυγμένες χώρες και από την άλλη έχει τις δυσμενέστερες κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις στις τουριστικές περιοχές. Οι ντόπιοι εξακολουθούν να ελέγχουν τον τουριστικό τομέα, αλλά η συμμετοχή των μη ντόπιων, οι οποίοι επανέρχονται αγοράζοντας ή ανοίγοντας τις πιο αποδοτικές τουριστικές επιχειρήσεις, είναι σημαντική με αποτέλεσμα ένα μεγάλο ποσοστό να διαρρέει απ' τον τόπο.

γ) Όσο μεγαλύτερη είναι η διαφορά του πολιτιστικού και οικονομικού επιπέδου ανάμεσα στις χώρες υποδοχής τουριστών και στις χώρες αποστολής τόσο δυσμενέστερες είναι οι επιπτώσεις στις πρώτες.

δ) Δημιουργία φαινομένων αλλοτρίωσης στην κοινωνικοοικονομική δομή του τόπου. Το κυριότερο είναι η στάση των κατοίκων απέναντι στον τουρισμό: από τη μία θεωρούν ότι ευθύνεται για όλα τα προβλήματα που έχουν δημιουργηθεί και από την άλλη πιστεύουν ότι το αντιστάθμισμα των οικονομικών ωφελειών είναι αρκετά μεγάλο, ώστε να ξεχνούν ή να παραβλέπουν αυτά τα προβλήματα.

Η ανάπτυξη του τουρισμού σε μια χώρα αναπόφευκτα θα προκαλέσει ορισμένες επιδράσεις. Τόσο οι συνεχιζόμενοι ρυθμοί ανάπτυξης ή μεγεθύνσεις όσο και οι υπάρχουσες μορφές τουρισμού δεν αποτελούν πλέον επιθυμητό φαινόμενο στους περισσότερους τουριστικούς προορισμούς. Γι' αυτό και τα μέτρα προγραμματισμού της τουριστικής ανάπτυξης θα πρέπει να αποβλέπουν στον περιορισμό της και όχι στην ενθάρρυνσή της.

Οι κύριοι παράγοντες που συνέβαλαν στη δημιουργία των ανεπιθύμητων καταστάσεων που έχουν περιέλθει ορισμένοι τουριστικοί προορισμοί είναι η αποτελεσματικότητα των προγραμματισμένων μέτρων της τουριστικής ανάπτυξης, η θυσία της ποιοτικής στάθμης των παρεχόμενων υπηρεσιών φιλοξενίας χάρη στο γρήγορο και εύκολο κέρδος, η αποτυχία επαρκούς εξειδίκευσης των στόχων της τουριστικής ανάπτυξης.

Οι αναπτυσσόμενες χώρες μπορούν να επωφεληθούν περισσότερο από τον τουρισμό αλλά είναι περισσότερο τρωτές στις ανεπιθύμητες επιπτώσεις του. Οι επιπτώσεις του τουρισμού είναι πιθανό να περιοριστούν εάν η ανάπτυξη των τουριστικών εγκαταστάσεων πάψουν να

είναι μαζικές και ακόμα εάν δοθεί χρόνος στον ντόπιο πληθυσμό να προσαρμοστεί στη συγκεκριμένη οικονομική δραστηριότητα που προκαλεί η ανάπτυξη του τουρισμού αλλά και στην αρμονική ένταξή του στην κοινωνία.

Για να αποφεύγονται οι διάφορες επιδράσεις είναι αναγκαίο να προγραμματίζεται η τουριστική ανάπτυξη. Έτσι λοιπόν οι αρμόδιοι θα πρέπει να προγραμματίζουν ανάλογα με τα κόστη και τα όρια της τουριστικής ανάπτυξης, ώστε να επιτευχθούν οι σκοποί του προγραμματισμού, που δεν είναι άλλοι από την ικανοποίηση των αναγκών και επιθυμιών των τουριστών, αλλά και η ποιοτική βελτίωση του τρόπου διαβίωσης των ντόπιων και η διατήρηση του περιβάλλοντος.

Το θέμα του ελέγχου του τουριστικού τομέα από τους ντόπιους είναι επίσης καθοριστικό για το είδος των επιπτώσεων που θα υπάρξουν στον τόπο υποδοχής. Αν οι επιχειρήσεις παραμείνουν στα χέρια των ντόπιων και ο τουρισμός αναπτυχθεί σταδιακά και ενταγμένα, σε σχέση με τους άλλους κλάδους της οικονομίας, τότε οι πιθανότητες να αλλάξει η τοπική κοινωνική δομή χωρίς κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις είναι πολλές. Στην αντίθετη περίπτωση, δηλαδή ταχύτατη και μη ελεγχόμενη τοπικά τουριστική ανάπτυξη, είναι δυνατό η κοινωνική δομή να μην μπορέσει να ακολουθήσει την ταχύτητα των κοινωνικοοικονομικών ανακατατάξεων, με αποτέλεσμα να οδηγηθεί σε κοινωνικά, πολιτιστικά, περιβαλλοντικά και οικονομικά προβλήματα. Το κυριότερο από αυτά είναι η συνολική μεταστροφή της κοινωνικό – οικονομικής δομής προς ένα πρότυπο τουριστικής περιοχής που εγκαταλείπει όλες τις άλλες οικονομικές δραστηριότητες και εξαρτάται απόλυτα από τη ζήτηση των ξένων τουριστικών αγορών. Η κοινωνική αλλαγή που επέρχεται μέσω της κοινωνικής ανάπτυξης δεν περιέχει μόνο θετικά ή αρνητικά στοιχεία αλλά αντιθέτως αποτελεί ένα συγκερασμό θετικών και αρνητικών επιδράσεων που μόνο η ορθολογιστική κρατική τουριστική πολιτική μπορεί να οριοθετήσει.

Το κύριο ερώτημα είναι κατά πόσο αυτές οι επιπτώσεις επιφέρουν δραστικές αλλαγές και αν μπορεί να αντιστραφεί η σημερινή κατάσταση με την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης. Αυτό το ερώτημα προσπάθησε να επισημάνει και να αναδείξει αυτή η εργασία δίνοντας τις απαραίτητες πληροφορίες.

Βιβλιογραφία

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Χ. Κοκκώσης – Π. Τσάρτας, Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2001

Π. Τσάρτας, Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα 1998

Π. Τσάρτας, Κ. Θεοδωρόπουλος, Ρ. Καλοκάρδου-Κραντονέλη, Ε. Μανώλογλου, Οι κοινωνικές επιπτώσεις του τουρισμού στους νομούς Κέρκυρας και Λασιθίου, ΕΚΚΕ Αθήνα 1995

Π. Τσάρτας, Κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στο νομό Κυκλάδων και ιδιαίτερα στα νησιά Ίος και Σέριφος κατά την περίοδο 1950-1980, ΕΚΚΕ Αθήνα 1989

Γ. Σαΐτας, Τουρισμός και περιβάλλον: Επιλογές για βιώσιμη ανάπτυξη», εκδόσεις Τεχνικά Χρονικά, 1995.

Κατσώνη Βασιλική, Συστήματα κρατήσεων με Η/Υ, ΤΕΙ Αθήνας

Μ. Βλαχάκης, Η σύγχρονη αρχιτεκτονική της Κρήτης, ΤΕΕ Μάρτιος 1989

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

De Cadt Em, Les effects socio-culturels du tourisme en Tunisie, Banque Mondiale – UNESCO 1979

William F. Theobald, Global tourism, εκδόσεις Butterworth – Heinemann, Oxford 1998

C. Kokkosis, «Tourism and carrying capacity in coastal areas», εκδόσεις CAB International, 1996

Buchholz R., Principles of Environmental Management, The Greening of Business, Prentice Hall 1998

Jan van der Borg, Tourism and urban development», CAB International 1991

ΠΗΓΕΣ INTERNET

www.world-tourism.org

www.unep.com

www.ystat.gr

www.elke.gr

www.gnto.gr

www.yahoo.com

www.traveldailynews.com

www.mintour.gr

www.grhotels.gr

www.sete.gr

www.minenv.gr

www.europa.com

www.consilium.europa.eu